

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Romaninuorisotyötä kehittämässä - Bikva -menetelmän sovellus Helsingin kaupungin nuorisoasiankeskuksessa

---

Kairimo, Katri

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Romaninuorisotyötä kehittämässä
- Bikva -menetelmän sovellus
Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksessa

Katri Kairimo
Sosiaalialan käytäntöjen kansalais-
ja aluelähtöinen kehittäminen YAMK
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2013

Katri Kairimo

Romaninuorisotyötä kehittämässä
-Bikva -menetelmän sovellus Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksessa

Vuosi	2013	Sivumäärä	123
-------	------	-----------	-----

Tässä opinnäytetyössä kuvataan Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksessa Bikva -menetelmää soveltaen toteutettua kehittämishanketta. Kehittämishankkeen kohteena oli nuorisoasiainkeskuksen romaninuorisotyö, joka pitää sisällään erityisesti 9 -25 -vuotiaille romaninuorille tarkoitettuja ja romanikulttuurin huomioivia nuorisotyön muotoja. Kehittämishankkeella lähdettiin vastaamaan työntekijöiltä nousseeseen tarpeeseen kehittää omaa työtään. Kehittämishankkeen toteuttamiseen osallistui kahdeksan nuorisotyöntekijää ja kymmenen nuorta romania. Kehittämishankkeella oli kaksi tavoitetta: tuottaa alueelliselle romaninuorisotyölle uuden toimintasuunnitelman painopistealueet ja kokeilla, miten kehittämissankkeen tapaan sovellettu Bikva -menetelmä sopii käytettäväksi nuorisotyön kehittämisessä.

Kehittämishankkeessa edettiin viiden toisiaan seuranneen vaiheen kautta, ja niissä kerättiin tutkimuksellista aineistoa teemahaastattelujen ja fokusryhmien avulla. Hankkeen aineistojen ja analyysin lähtökohtana toimivat nuorisotyöntekijöiden esiin nostamat teemat ja niiden dialoginen tulkinta. Kehittämishankkeen tuloksena romaninuorisotyön toiminnan painopistealueiksi valittiin hyvät ja turvalliset toimipaikat ja toiminnot, pääkaupunkiseudun yhteistyö, romanitaustaiset työntekijät, romaneihin kohdistuvan rasismien ja syrjinnän vastustaminen osana nuorisoasiainkeskuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa, romaninuorten tukeminen jatkokoulutukseen ja työelämään hakeutumisessa sekä romanikielen huomioiminen toiminnassa. Lisäksi sovittiin, että romanityössä lähdetään synnyttämään uudenlaista toimintakulttuuria, jossa kaikki suunnitelmat tehdään jatkossa nuoria kuullen. Nuorisoasiainkeskuksen tullaan myös jatkossa laatimaan viraston yhteinen romaninuorisotyön toimintasuunnitelma, jolle tässä opinnäytetyössä kuvatun kehittämishankkeen tulokset tulevat toimimaan lähtökohtina. Bikva -menetelmän sovellus osoittautui toimivaksi nuorisotyön kehittämisen menetelmäksi ja käyttökelpoiseksi välineeksi nuorten kuulemisen ja osallisuuden lisäämisessä.

Asiasanat: romanit, nuorisotyö, osallisuus, monikulttuurisuus

Katri Kairimo

Improving the Roma youth work
-Applying the Bikva-method in the City of Helsinki Youth Department

Year	2013	Pages	123
------	------	-------	-----

The aim of this Bachelor's thesis was to examine a developmental project implemented by the City of Helsinki Youth Department. The project was carried out by applying the Bikva-method. The target of the project was the Roma youth work within the Youth Department, which is aimed at Roma youths between the ages 9 to 25 and is being carried out with special consideration for the Roma culture. The developmental project was initiated by the youth workers who wanted to improve their own work. Eight youth workers and ten Roma youths participated in the project. The project had two objectives: To give new focus points to the regional Roma youth work strategy and to test how the Bikva-method, as used in this developmental project, could be used as a method for improving youth work.

The developmental project was carried out in five consecutive phases in which data was collected by using themed interviews and focus groups. The starting point for the collecting and analyzing the data were the themes raised by the youth workers, which were then interpreted through a dialog between the youth workers and the Roma youths. As a result of the developmental project, six focus points were chosen for the Roma youth work. The focus points chosen are good and safe working environments and activities, cooperation within the Metropolitan area and youth workers with Roma background. Supporting the learning and use of the Roma language, and working towards preventing racism and discrimination of the Roma and supporting the Roma youth in further educating themselves and getting employed are in the focus too. It was also decided that in the future all the plans for the Roma youth work will include consulting the youths too. The results of the developmental project will provide a solid foundation for the improvement of the Roma youth work. In addition, drawing up a single Roma youth work strategy plan for the whole City of Helsinki Youth department was a completely new idea produced by the project. Applying the Bikva-method proved to be a useful and productive method for getting the youths to participate more in the planning and improving youth work practices.

Keywords: the Roma people, youth work, participation, multiculturalism

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
2	NUORISOTYÖ KEHITTÄMISHANKKEEN VIITEKEHYKSENÄ	9
	2.1 Nuorisotyön tehtävistä	9
	2.2 Nuorten osallisuudesta ja osallistumisesta	10
	2.3 Monikulttuurisesta nuorisotyöstä.....	15
3	ROMANINUORISOTYÖ HELSINGIN KAUPUNGIN NUORISOASIAINKESKUKSESSA.....	18
	3.1 Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toiminnasta.....	18
	3.2 Romaninuorisotyön lähtökohdat	19
	3.3 Romaniprojekti 2005 - 2008	21
	3.4 Alueellinen romanityö	22
	3.5 NevoDrom -projekti.....	23
	3.6 Työllistämiskokonaisuuden kehittämisyksikkö	24
	3.7 Romaniryhmä	25
4	SUOMEN ROMANEISTA	27
	4.1 Suomen romanien historiaa	27
	4.2 Romanien kulttuurista ja identiteetistä.....	31
5	KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGISET VALINNAT.....	35
	5.1 Kehittämishankkeen ontologiset kysymykset.....	35
	5.2 Kehittämishankkeen epistemologia	36
	5.3 Kehittämishankkeen tiedonintressit ja toiminnan luonne	38
6	KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSI JA MENETELMÄT	39
	6.1 Asiakaslähtöisyys kehittämishankkeen lähtökohtana	39
	6.1.1 Bikva-arviointimenetelmästä.....	40
	6.1.2 Kehittämishankkeen prosessin kuvaus.....	42
	6.2 Aineiston keräämisen menetelmät	43
	6.2.1 Avainhenkilön rooli ja merkitys.....	44
	6.2.2 Fokusryhmät.....	45
	6.2.3 Haastattelut	46
	6.3 Aineiston analyysi	49
	6.4 Opinnäytetyön tekijän rooli kehittämishankkeessa	53
7	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA TULOKSET	54
	7.1 Työntekijöiden 1. fokusryhmä 20.8.2012	54
	7.1.1 Työskentelyn lähtökohdat	54
	7.1.2 Työskentelyvaihe	55
	7.1.3 Aineiston teema-analyysi	57
	7.2 Romaninuorten haastattelut 7.10. - 12.11.2012.....	58
	7.2.1 Teema-alueiden valinta	58

7.2.2	Haastattelujen toteutus.....	59
7.2.3	Haastattelujen teema-analyysi	60
7.2.4	Teemojen arviointi romaninuorten avainkategorioiden avulla.....	63
7.3	Työntekijöiden 2. fokusryhmä 4.2.2013.....	65
7.3.1	Työskentelyn lähtökohdat	65
7.3.2	Aineiston läpi käyminen teemoittain	67
7.3.3	Työskentely.....	80
7.4	Romaninuorten fokusryhmä 10.3.2013	82
7.5	Työntekijöiden 3. fokusryhmä 18.3.2013	86
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	90
8.1	Eettisyyden ja pohdintaa	96
8.2	Kehittämishankkeen luotettavuus ja laadukkuus.....	99
	LÄHTEET	104
	KUVAT.....	112
	KUVIOT	112
	TAULUKOT.....	112
	LIITTEET	113

Romaneilla on Suomen pääväestön kanssa viidensadan vuoden pituinen yhteinen historia. Vaikka monet olettavat tuntevansa ja tietävänsä tämän vanhan kansallisen vähemmistön, sen historian ja tavat, perustuvat romanien kohdalla monet oletukset vahvoihin stereotypioihin. Suomen romanien viisisataavuotisen taipaleen kunniaksi julkaistu Panu Pulman toimittama teos ”Suomen romanien historia” on kattava yleisesitys romanien vaiheista. Kirjan esipuheessa Pulma (2012, 9) korostaa historian merkitystä nykyisyyden haasteiden ja tulevaisuuden merkitysten ymmärtämisessä. Yksi historiikin kirjoittajista, tutkija Miika Tervonen, nosti 24.10.2012 kirjan julkaisutilaisuudessa Helsingin Ritarihuoneella esiin kaksi romaneihin liittyvää myyttejä ja stereotypioita haastavaa näkökulmaa. Ensimmäinen niistä oli se, että romanit eivät ole ”yhdestä puusta veistettyjä”, vaan samoissa suvuissakin on hyvin erilaisia taustoja. Toinen Tervosen esiin nostama näkökulma oli se, että Suomen pääväestön ja romanien suhde ei ole ollut ”taistelujen kenttä”, minkälaisena se on tavattu usein nähdä, vaan historia kertoo pikemminkin yhteiselosta, josta on ollut myös molemminpuolinen hyöty. ”Tutuissa taloissa” yöpyivät ”samat sakit”, ja yhteiselon kautta romaneilla oli yhteiskunnassa vakiintunut asema. (M. Tervonen, henkilökohtainen tiedonanto 24.10.2012.)

Viiden vuosisadan aikana suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ovat koskettaneet romaniväestöä suuresti. Vuosisatojen aikana kohdatuista assimilaatiopyrkimyksistä ja vaikeista elinolosuhteista huolimatta Suomen romaniyhteisö on säilynyt ja säilyttänyt oman kulttuurinsa. Tänä päivänä romanien kulttuuri elää ihmisoikeusliiton 2012 tekemän selvityksen mukaan uudenlaisen murroksen aikaa. Lisääntyvän koulutuksen ja työllistymisen avulla romanien yhteiskunnallinen asema on jo parantunut huomattavasti, mutta samalla romaniväestöä mietityttävät monet omaan kulttuuriin liittyvät kysymykset: Kasvaako sukupolvien välinen kuilu entisestään? Onko yhteisöllisyys katoamassa? Häviääkö perinteinen romanikulttuuri muutosten vuoksi? (Toivanen 2012, 3.) Romaniväestöä koskeneet muutokset ovat aina myös koskettaneet vahvasti romanilasten ja -nuorten tilanteita. Romaninuoret kasvavat aikuisiksi kahden kulttuurin välissä, ja he joutuvat kasvaessaan omaksumaan kahden erilaisen maailman arvoja ja arvostuksia. Nuoret kohtaavat arjessaan toistuvaa syrjintää ja leimaamista, mutta he joutuvat usein kritiikin kohteeksi myös vanhempien romanien taholta (Junkala & Tawah 2009, 32 – 35; Markkanen 2003b, 45; Toivanen 2012, 29 – 30). Markkasen (2003b, 58) mukaan ”oman normiston muretessa ja rasismia kohdatessa moni nuori jää ilman täysiä mahdollisuuksia oman tulevaisuutensa mielekkääseen rakentamiseen”.

Helsingin kaupungin nuorisoasiankeskuksessa tunnistettiin erityisen romaninuorisotyön tarve vuonna 2003, kun selvitettiin maahanmuuttajanuorten tilanteita viraston oman monikulttuurisuusstrategian valmistelutyössä. Nuorisoasiainkeskuksen romaninuorisotyöllä tarkoitetaan sellaista nuorisotyön muotoa, jonka kohteena ovat erityisesti romaninuoret. Työssä on pyritty

huomioimaan romanien kulttuurisia piirteitä ja sen tekijöinä on koko sen olemassaolon ajan ollut sekä romanitaustaisia että pääväestöön kuuluvia työntekijöitä, se on ollut yhdessä tekemistä. Romaninuorisotyötä on tehty suunnitelmallisesti erilaisin nuorisotyöllisin menetelmin vuodesta 2005, kun aluksi määräaikainen romaniprojekti aloitti toimintansa. Työlle on etsitty suuntaa ja sille on kehitetty tarkoituksenmukaisia toimintamuotoja pääosin nuorisoasiainkeskuksen omien työntekijöiden voimin, koska valmiita malleja romaninuorisotyöhön ei ole ollut olemassa. Nuorisoasiainkeskuksen romaninuoriin suuntautuva nuorisotyö onkin mainittu Suomen romanipoliittisessa ohjelmassa (2009, 44) yhtenä esimerkkinä romanilasten ja nuorten osallistumis- ja harrastusmahdollisuuksien hyvästä käytännöstä.

Tässä opinnäytetyössä kuvattu romaninuorisotyön kehittämishanke toteutettiin Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksessa elokuun 2012 ja maaliskuun 2013 välisenä aikana. Kehittämishanke lähti liikkeelle työntekijöiden halusta ja tarpeesta kehittää omaa työtään, ja hankkeen lähtökohtana toimivat työntekijöiden esille nostamat teemat. Kehittämishankkeen teoreettinen viitekehys muodostuu nuorisotyön perusfunktioiden sekä nuorten osallisuuden ja monikulttuurisen nuorisotyön näkökulmista, joiden lisäksi olen avannut tässä opinnäytetyössä myös Suomen romanien historiaa, kulttuuria ja identiteettiä tähän viitekehykseen peilaten. Kehittämishankkeen keskiössä on ollut kieli ja pyrkimys dialogiseen lähestymistapaan, ja hankkeen prosessin aikana aloin tarkastelemaan kriittisesti myös itse käyttämiäni sanoja. En esimerkiksi ole enää käyttänyt puheessani tai kirjoituksissani Suomen pääväestöstä termiä ”valtaväestö”, mutta koska tämä muutos on tapahtunut hankkeen aikana, tulee kyseinen termi vielä tässä opinnäytetyössä vastaan: niin sanotusti litteroiduissa sitaateissa kuin myös liitteinä olevissa, hankkeen eri vaiheisiin liittyvissä dokumenteissa.

Romaninuorisotyön kehittämishankkeen lähtökohtana oli kaksi tehtävää: tuottaa alueelliselle romaninuorisotyölle uuden toimintasuunnitelman painopistealueet, ja kokeilla, miten kehittämishankkeen tapaan sovellettu Bikva -menetelmä sopii käytettäväksi nuorisotyön kehittämässä. Molemmat tehtävät toteutuivat hankkeen tuloksena, ja tämä opinnäytetyö sisältää hankkeen menetelmien, prosessin ja tulosten mahdollisimman tarkan dokumentaation. Kehittämishankkeen aikana työskentelin itse alueellisen romanityön esimiehenä ja toimin kehittämishankkeen vetäjänä. Myös muilla nuorisoasiainkeskuksen romanityötä tekevillä nuorisotyöntekijöillä oli hankkeessa keskeinen rooli, ja kehittämistyötä olivat minun lisäkseni eteenpäin viemässä romaniryhmän jäsenet Leiff Berg, Mertsu Berg, Jaana Bollström, Antti Ikonen, Marjo Nieminen, Robin Nyman, Sini Perho ja Sonja Witting. Heille kaikille kuuluu erityinen kiitos hankkeen toteutumisesta. Tätä kehittämishankkeen dokumentaationa toimivaa opinnäytetyötä kirjoittaessani huomasin, että romanien puheissa monet merkittävät tai tunnepitoiset asiat kulminoituvat erityisen usein sydämen metaforaan. Haluankin tässä kohtaa sydämeäni kiittää myös kaikkia työskentelyyn osallistuneita romaninuuoria. Toivottavasti jokainen heistä on tänään askeleen lähempänä omia unelmiaan.

2 NUORISOTYÖ KEHITTÄMISHANKKEEN VIITEKEHYKSENÄ

2.1 Nuorisotyön tehtävistä

Nuorisolain (2006) seitsemäs pykälä määrittelee nuorisotyön ja -politiikan kunnan tehtäviin kuuluviksi. Laissa määritellään näiksi tehtäviksi niin nuorten kasvatuksellista ohjausta, toimintatilojen ja harrastusmahdollisuuksien tarjoamista, kuin myös tieto- ja neuvontapalveluja, liikunnallista, kulttuurista, kansainvälistä ja monikulttuurista nuorisotoimintaa, nuorten ympäristökasvatusta sekä tarvittaessa nuorten työpajapalveluja ja etsivää nuorisotyötä. Kunnan tulee myös huolehtia nuorisoyhdistysten ja muiden nuorisoryhmien tukemisesta. Monimuotoisten tehtävien lisäksi laki antaa toiminnan toteuttamiselle hyvin väljät raamit, ja esimerkiksi ikämäärittely, jonka mukaan nuoria ovat kaikki alle 29 -vuotiaat, jättää kuntien oman harkinnan varaan paljon päätettävää. Kunnallisen nuorisotyön perustana on monialainen yhteistyö, ja julkisen sektorin lisäksi nuorisotyötä tehdään merkittävässä määrin mm. seurakunnissa, järjestöissä, yhdistyksissä sekä erilaisissa projekteissa. Nuorisotyön rakennetta voidaankin pitää aidosti moniäänisenä. (Hoikkala & Sell 2008, 12 – 13; Nuorisolaki 2006.)

Niemisen (2008) mukaan suomalaisella nuorisotyöllä on neljä perusfunktioita, jotka ovat sosiaalisatisaatiofunktio, personalisaatiofunktio, kompensatiofunktio sekä resursointi- ja allokonti-funktio. Ensimmäinen näistä, eli sosialisatisaatio, tarkoittaa nuorten liittäminen kulttuurin, yhteiskunnan ja lähiyhteisön jäseniksi. Perinteisesti ajateltuna sosialisatisaatiolla ymmärretään ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnassa hyväksi todettujen arvojen, roolien, käyttäytymistapojen ja toimintamallien siirtämistä uusille sukupolville, mutta sosialisatisaation tehtävänä on myös sosiaalistaa nuoria niin, että he voivat uudistaa ja kehittää ympäröivää yhteiskuntaa. Nuorisotyön erityistehtävä nuorten sosialisatisaatiofunktion toteutumisessa on kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän toimintatapojen opettaminen sekä yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien tarjoaminen. (Nieminen 2008, 23 – 24.)

Toinen nuorisotyön tehtävä on Niemisen mukaan nuoren ihmisen personalisaation ohjaaminen. Nuoren ihmisen tehtävänä on kehittyä omaksi itsekseen, itsenäiseksi ja omat tarpeensa tunnistavaksi yksilöksi. Hänen tukemisensa tässä tehtävässä edellyttää Niemisen mukaan nuorisotyöltä nuoren yksilöllisyyden, ainutlaatuisuuden ja omaleimaisuuden tunnistamista sekä näitä ominaisuuksia tukevien kasvun, oppimisen ja kehittymisen paikkojen, tilojen ja tilanteiden tarjoamista. Personalisaatiofunktiossa tärkeään rooliin nousee ymmärrys nuorisotyön perimmäisestä, nuorten vapaaehtoiseen mukanaoloon perustuvasta luonteesta. Siitä johtuen nuorisotyöhön sisältyy lähtökohtaisesti tehtävä nuorten tarpeiden kuulemisesta ja niiden kunnioittamisesta, ja näiden tarpeiden huomioiminen vaikuttaa myös ratkaisevasti nuorisotyön oppimisympäristöjen rakentamiseen. (Nieminen 2008, 24 – 25.)

Nuorisotyön kolmas tehtävä on Niemisen mukaan nuorten sosialisaatiossa ja personalisaatiossa ilmenevien puutteiden tasoittaminen sekä vaikeuksien korjaaminen. Tässä tehtävässä toimintaa kohdistetaan usein heikommassa asemassa oleviin ja erityisryhmien nuoriin, joilla on ongelmia yhteiskuntaan liittymisessä tai omien persoonallisten mahdollisuuksiensa toteuttamisessa. Tämän kompensatiofunktion kohdalla puhutaan yleisesti sellaisista käsitteistä kuin erityisnuorisotyö tai kohdennetut palvelut ja projektit, ja toiminnan tavoitteena on korjata nuorten tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja henkilökohtaiseen elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Osa tähän kompensatiofunktioon liittyvästä korjaavasta työstä voidaan sulkea pois sen haastavuuden vuoksi, ja tässä funktiossa liikutaankin erityisen lähellä sosiaali- ja terveystoimen tehtäväkenttää. (Nieminen 2008, 25.)

Neljäs Niemisen määrittelemä nuorisotyön funktio on resursointi- eli allokontifunktio. Nuorten kasvu- ja elinolosuhteisiin vaikuttaminen on ollut perinteisesti nuorisopoliittista toimintaa, johon itse nuorisotyöllä on ollut vain vähän todellista päätösvaltaa. Niemisen mukaan resursointi- ja allokontifunktion voidaankin nähdä olevan ensisijaisesti julkishallintoon ja poliittiseen päätöksentekoon kytkeytyvän nuorisopoliittisen järjestelmän tehtävä. Resurssien turvaaminen ja suuntaaminen hallitsee kuitenkin tiukentuvassa taloustilanteessa enenevässä määrin myös kunnallisen nuorisotyön toimijoiden arkista keskustelua. (Nieminen 2008, 25 - 26.) Esimerkiksi Helsingin kaupungin nuorisosiaseksiksen toimintaa arvioinut Williamson (2012, 45) näkee viraston pysyvänä haasteena eri aktiviteettien tasapainottamisen ja kysymyksen siitä, mitä toimintoja asetetaan etusijalle resurssien vähetessä.

Nämä edellä kuvatut funktiot eivät ole toisiaan pois sulkevia, vaan nuorisotyölle on ominaista toteuttaa useampaa perusfunktiota samanaikaisesti. Nuorisotyötä leimaakin sekä monifunktioisuus että funktionaalinen eriytymättömyys. Nuorisotyön ammatillisuutta tutkineen Soanjärven (2011, 118) mukaan ”nuorisotyölle on ominaista ottaa tehtäväkseen niitä nuoriin liittyviä töitä ja tehtäviä, joita muut tahot eivät hoida”. Tässä voi nähdä piilevän jopa jonkinasteisen riskin nuorisotyöntekijöiden ammattikunnan itsensä kadottamiselle, jos vahvan moniammatillisuuden vaatimuksen keskellä muut ammattikunnat pitävät kiinni tiukasti omasta reviiristään. (Nieminen 2008, 27.)

2.2 Nuorten osallisuudesta ja osallistumisesta

Kansalaisten osallistumisen ja osallisuuden vahvistaminen on globaali tavoitetilä, ja esimerkiksi YK on ottanut demokratian edistämisen yhdeksi painopistealueekseen. YK:n mukaan on erityisen tärkeää varmistaa, että myös kansalliset vähemmistöt, naiset ja köyhät pääsevät mukaan vaikuttamaan omaa elämäänsä koskeviin asioihin. (Inclusive Participation 2013; Vesikansa 2008, 194). Nuoret ovat osallisuutta ja osallistumista globaalisti ajateltuna määrällisesti

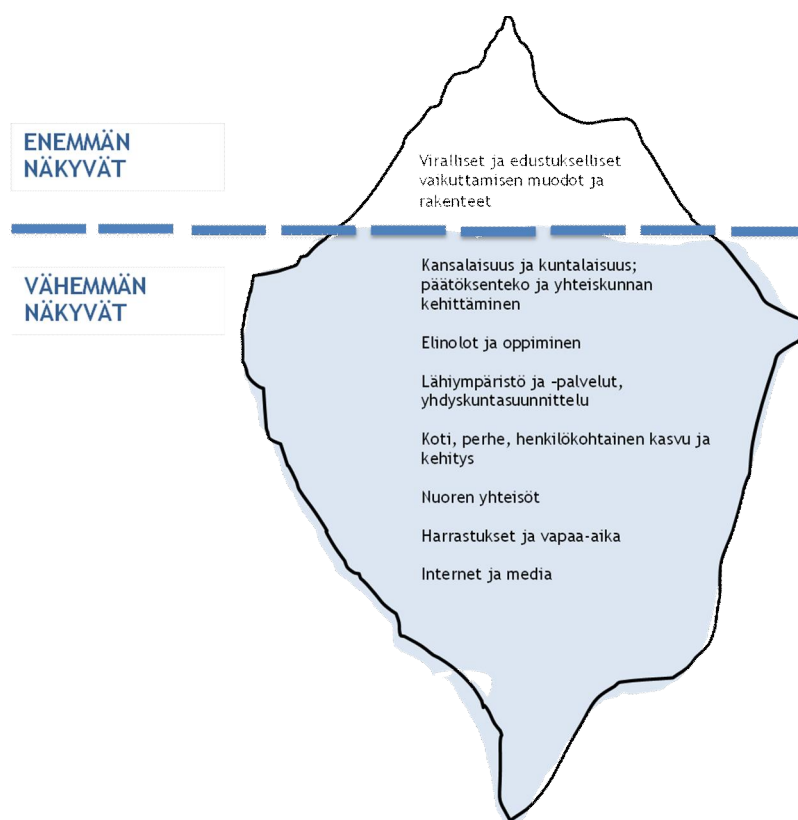
hyvin merkittävä väestönosa. Alle 25 -vuotiaita on maailmassa yli kolme miljardia, mikä on lähes puolet maapallon väestöstä. Voidaan siis ajatella, että on maailmanlaajuisestikin merkittävää, miten lapset ja nuoret otetaan mukaan yhteiskunnalliseen kehittämiseen ja päätöksentekoon ja minkälaisia valmiuksia heidän kasvuympäristönsä heille siihen tarjoaa. (Youth Participation in Development 2010, vi.)

Suomen nuorisotyön historiassa osallisuus ja osallistuminen pohjautuvat kansalaiskasvatuksen strategian perustalle. Tämän strategian eri muotojen toteutuksessa tärkeitä elementtejä ovat olleet järjestöjen pienryhmät, joissa on voinut oppia vastuunkantoa, johtajuutta ja yhteistoiminnan tekniikkaa, sekä edustuksellisen demokratian muodolliset järjestelmät. 1980 -luvulta lähtien alkoi nuorten kiinnostus perinteiseen etujärjestötyyppiseen toimintaan kuitenkin vähentyä, kun liian jäykät osallistumisjärjestelmät eivät enää antaneet heille mahdollisuutta edistää itselleen merkityksellisiä asioita. Vaikuttamisen kentälle syntyi uusia, edustuksellisen demokratian ulkopuolella toimintaa mahdollistavia muotoja, kuten vaihtoehtoliikkeet, aktivismi, harkittu kulutuskäyttäytyminen ja verkko-osallistuminen. Nuorten kiinnostuksen lasku edustuksellisen demokratiaan ja parlamentaariseen politiikkaan sai aikaan osaltaan sen, että 1990 -luvulta alkaen kansalaiskasvatuksen ja kansalaisaktiivisuuden tehostamisesta muodostui yksi keskeisimmistä poliittisista teemoista Euroopassa. (Nieminen 2009, 5 - 21; Vesikansa 2008, 197.)

Suomessa lasten ja nuorten osallistumiselle on vahvat lainsäädännölliset perusteet. Suomen 1991 ratifioimassa YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 4, 11) valtio sitoutuu takaamaan ”lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa”. Sopimuksen mukaan myös ”lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”. Sopimus määrittelee jo lähtökohtaisesti lapsuuden tärkeäksi, eikä vain siirtymävaiheeksi matkalla aikuisuuteen. Lasten oikeuksien sopimus on maailman valtioiden laajimmin ratifioima sopimus, ja se on siitä poikkeuksellinen asiakirja, että se sitoo valtioita myös oikeudellisesti ja sisältää ainoana ihmisoikeusasiakirjana tiedottamisvelvollisuuden. Sopimuksen ratifiointi velvoitti myös Suomen Suomea muuttamaan perustuslain vastaamaan sopimusta. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 4.) Nykyisen Suomen perustuslain (2009) kuudes pykälä määrääkin, että ”lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”.

Nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen asettaa nuorisotyön erityiseksi tehtäväksi nuorisolain (2006) kahdeksas pykälä, joka velvoittaa kunnat järjestämään nuorille mahdollisuuden ”osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn”. Kunnissa on myös kuultava nuoria heitä koskevissa asioissa. Vahva lainsäädännöllinen pohja ei

kuitenkaan vielä ole taannut osallisuuden ja kuulemisen toteutumista kunnissa. Kiilakoski ym. (2012, 250) kritisoivat lakeja liiasta tulkinvaraisuudesta ja siitä, että kapeimmillaan nuorten vaikuttamis- ja kuulemisjärjestelmä saattaa tarkoittaa lapsiparlamenttien, nuorisovaltuustojen ja aloitekanavien ylläpitämistä ja kehittämistä. Kaikki nuoret eivät edelleenkään halua olla mukana rakenteellisissa järjestelmissä, joten väistämättä suuri joukko nuoria jää niiden ulkopuolelle. Kun samaan aikaan vaikuttamistoimintaan liittyvä koulutus usein kohdennetaan jo ennestään aktiivisille, seuraa siitä epätasa-arvoa nuorten välillä. (Kiilakoski ym. 2012, 250.) Näin osallisuustoiminta voidaankin jossain tapauksissa nähdä jopa yhteiskunnallisen aktiivisuuden polarisaation vahvistajana (Eskelinen ym. 2012, 40). Osallistumisen mahdollisuuksia kunnissa voidaan kriittisesti tarkastella kuvan 1 tapaan jäävuorimetaphoran avulla, jossa rakenteelliset muodot ovat vain nuorten osallisuuden toimintakentässä näkyvin ja suurimman huomion kohteena oleva huippu.

Kuva 1 Nuorten osallistumisen jäävuori Robertsonia (2010) mukaillen (Youth Participation in Development 2010, 12)

Osallistuminen ei ole yksiselitteinen ja helposti avautuva käsite, vaan kuten Horelli, Haikkola ja Sotkasiira (2008, 218 - 220) toteavat, se on terminä niin sanotusti "sumea", ja siihen liittyy paljon toiveita ja ennakkokäsityksiä. Osallistumisen toimintakenttä on ensinnäkin laaja; toiminnan kohteena voivat olla esimerkiksi konkreettiset tilat ja paikat, palvelut tai järjestelmät tai jopa huomattavasti abstraktimmat käsitteet kuten yhteiskunnan sosiaalinen aika. Osallistumisen ulottuvuudet voivat vaihdella mikrotasolta lähiympäristön tai jopa alueellisen eli

makrotason suunnitteluun. Osallistumista voi tarkastella myös vastakohtaisuuksien kautta: se voi olla vapaaehtoista kuten järjestötoiminta, tai mukaan on joutunut mukaan tahtomattaan esimerkiksi työttömyyden vuoksi. Osallistumisen suunta voi kulkea ylhäältä alas tai päinvastoin, tai se voi tapahtua vertikaalisesti, yhteistyössä. Osallistuminen voi olla aktiivista, kuten vapaaehtoistyö, tai passiivista, kuten kansalaisuus. Se voi olla tietoista tai tiedostamatonta, yhteiskunnallisesti hyväksyttyä tai radikaalia ja jopa laitonta. Osallistuminen voi olla kokeuksena kollektiivinen tai hyvin yksilöllinen. Lisäksi on hyvä muistaa, että nuorten joukkoon mahtuu aina myös niitä, jotka eivät halua osallistua. Kun vielä otetaan huomioon, että toimintaympäristö ja toimijoiden aikomukset määrittelevät osallistumisen tavoitteet ja toiminnan luonteen on selvää, että nuorten osallistumisen lisääminen ei voi olla vain edustuksellisilla menetelmillä ratkaistavissa. (Horelli ym. 2008, 218 - 220; Muniglia, Cuconato, Loncle & Walther 2012, 5 - 6.) Osallisuuden ja osallistumisen tulisikin olla enemmän toimintaperiaate, joka läpyleikkaa kaikki kunnan palvelut (Kiilakoski ym. 2012, 270).

Tässä opinnäytetyössä lähestyn nuorten osallisuuden lisäämisen mahdollisuuksia erityisesti kolmen eri näkökulman kautta, joista ensimmäinen on suhde valtaulottuvuuteen. Nuorten osallistuminen voidaan nähdä jatkumona, jonka kautta tavoitellaan muutosta omassa arjessa, lähiympäristössä tai yhteiskunnassa. Myös vaikuttamisella pyritään saamaan aikaan muutosta, erityisesti päätöksentekoon, ja muutos puolestaan edellyttää jonkun toimijan taholta vallankäyttöä. (Horelli ym. 2008, 218 - 219.) Nuorisotalojen demokratiakäytäntöjä tutkineen Gretschelin (2011, 9) mukaan nuorten osallistuminen asioista päättämiseen ja niiden toteuttamiseen edellyttää aikuisten aseman uudelleen arviointia, mikä voidaan nähdä erityisesti vallan ja dialogisen toimintakulttuurin hallintataidon kysymyksenä. Kiilakoski, Gretschel ja Niivala (2012, 16) määrittelevät vallan ja valtaulottuvuuden tarkastelun myös yhdeksi osallisuuden laadun arviointitekijäksi. Oman - ja usein vähäisen - päätäntävällän menettämisen pelko voi aiheuttaa nuorten parissa työskentelevissä ristiriitaisia tunteita nuorten osallisuuden lisäämisen vaatimusta kohtaan. Kysymys vallasta ja sen erityisluonteesta nousee Vesikansan mukaan yhdeksi keskeisistä ratkaistavista kysymyksistä demokratiapyrkimysten edistämisessä. Vesikansa ei kuitenkaan lähde tarkastelemaan valtaa vakiosuuruusena "omaisuutena", joka vähenee jos sitä jaetaan muille, vaan hänen mukaansa valta voidaan enemmin tulkita "kyvyksi saada aikaan muutoksia ympäröivässä todellisuudessa". Näin ajatellen valta on mahdollista nähdä toimintakykyinä tai kompetenssina, jonka määrä ei ole vakio, vaan se on riippuvainen muutospyrkimysten määrästä. Mitä enemmän yhteisön toiminta perustuu demokraattiseen päätöksentekoon, sitä enemmän yhteisön jäsenet saavat valtaa. Vallan antaminen nuorille ei siis näin ajatellen vähennä sitä muilta, vaan uudistaa koko yhteisön elämää demokraattiseen suuntaan. Demokratiapyrkimykset eivät kuitenkaan lopulta poista aikuisten valtaa, vaan heidän tulisi käyttää sitä pyrkimysten suuntaisesti. Aikuisten tehtävänä on myös arvioida se, minkä tasoista valtaa nuoret voivat kehitysvaiheeseensa ja osaamiseensa nähden käyttää. (Vesikansa 2008, 209.)

Toinen näkökulma liittyy siihen, miten aikuiset ajattelevat nuoren kyvyistä osallistua, vaikuttaa ja ottaa vastuuta yhteisistä asioista. Kun kansainvälisissä tutkimuksissa on etsitty sekä puoltavia että vastustavia argumentteja yleisen äänioikeusrajan laskemiselle, on asiaan kriittisesti suhtautuneiden joukosta noussut esiin mielipiteitä nuorten puuttuvasta kypsyydestä, helposta manipuloitavuudesta, poliittisen kompetenssin puutteesta, tasapainottomuudesta ja taipumuksesta äärikannanottoihin. Korkeampaa ikärajaa on eri valtioissa puolustettu myös sillä, ettei lapsilta ja nuorilta tule ”ryöstää heidän huolettomuuttaan ja lapsuuttaan”. Yksi perusteluista on ollut se, ettei lapsia ja nuoria yksinkertaisesti kiinnosta politiikka. (Kiilakoski ym. 2012, 262, Aignerin 2004 mukaan.) Nuorisobarometrissa 2012 (Myllyniemi 2012) on selvitetty suomalaisten nuorten kiinnostusta politiikkaan yleisen hyvinvoinnin näkökulmasta, ja näiden tulosten perusteella heidän voidaan katsoa olevan nyt kiinnostuneempia politiikasta kuin koskaan ennen vertailukauden aikana, eli vuodesta 1996. Myllyniemen (2012, 28 - 29) tarkastelun mukaan kasvanut kiinnostus ei kuitenkaan kanavoidu perinteisiin vaikuttamisen muotoihin, kuten äänestämiseen ja järjestötoimintaan. Tämä tulos ei siis tue ajatusmallia siitä, että heikko äänestysaktiivisuus korreloisi suoraan sen kanssa, ettei politiikka ja vaikuttaminen kiinnosta nuoria. Helven mukaan nuorten voidaankin katsoa olevan hyvin valveutuneita poliittisesti ja yhteiskunnallisesti, mutta he suhtautuvat kriittisesti puoluepolitiikkaan ja näkevät monissa asioissa epätasa-arvoisuutta päättäjien ja tavallisten kansalaisten välillä. (Helve 2009, 28 - 29.) Myös nuorten kiinnostus vapaaehtoistyöhön on lisääntynyt, vaikka järjestöissä mukana olo on samaan aikaan laskusuunnassa. Nuorista kaksi kolmannesta joko on tai haluaisi olla mukana vapaaehtoistoiminnassa. (Myllyniemi 2012, 19 - 21.) On siis perusteltua ajatella, että nuoret ovat kiinnostuneita osallistumaan, jos tavat ja muodot ovat heille sopivia tai heitä ymmärretään pyytää mukaan toimintaan. Kiilakosken (2007, 8) mukaan osallisuuden lisääminen on mahdollista luottamalla lasten ja nuorten kykyyn vaikuttaa omaan ympäristöönsä. Osallisuutta ei pidä nähdä vain toimintamenetelmänä tai projektina, vaan siinä onnistumisessa tärkeintä on löytää oikea asenne. Osallisuus vaatii ajattelutavan muutosta suuntaan, jossa lasten ja nuorten mielipiteitä kunnioitetaan ja heille annetaan todellisia mahdollisuuksia toimimiseen. (Gretschel 2002, 186; Kiilakoski 2009, 18.) Arvostuksen lisäksi nuoret tarvitsevat myös kannustusta ja tukea: heille tulisi luoda mahdollisuuksia oppia vaikuttamistoiminnassa tarvittavia taitoja, myös edustuksellisten ja rakenteellisten ryhmien ulkopuolella. (Helve 2009, 37, 41; Eskelinen ym. 2012, 39 - 40.) Nuorten osallisuuden edistämisen yhtenä edellytyksenä voidaankin nähdä työntekijöiden harjaannuttamista demokraattiseen työtapaan, mikä tarkoittaa menetelmäosaamisen lisäksi myös jonkintasoisen yhteisen teoreettisen viitekehyksen muodostamista.

Kolmas näkökulma osallisuuden lisäämiseen on nuorten osallistumisen näkeminen pysyvänä osana heille tarkoitettujen palvelujen kehittämistä. Tähän näkökulmaan sisältyy myös ajatus siitä, että mikään osallisuutta mahdollistava ja lisäävä toiminnan muoto ei ole toista parempi,

vaan että yhteiskunta tarvitsee hyvin laajan kirjon mahdollisuuksia erilaisten nuorten ryhmien osallistumiselle. Nuorten osallistumisen mahdollisuudet luodaan yhteiskunnan puolelta lainsäädännön ja rakenteiden avulla, joissa nuorten osallisuus nähdään usein joko erityisiin päätöksentekoon osallistumista edistäviin toimintamuotoihin tai osallisuusprojekteihin kuuluvana. Myös laaja järjestötoiminta tarjoaa -suosionsa laskusta huolimatta- edelleen kanavan poliittiselle aktiivisuudelle ja demokratiakasvatukselle. Vähemmälle huomiolle on jäänyt kuntien tarjoama niin sanottu ”pysyväluonteinen perusnuorisotyö”, jonka voidaan katsoa eurooppalaisessa kontekstissa tarjoavan erinomaiset rakenteet nuorten osallisuuden lisäämiselle. (Horelli ym. 2008, 222; Helve 2009, 43; Gretscher 2011, 8.) Nuorisotyön peruspalvelujen kehittämisessä lapset ja nuoret tulisivatkin nähdä aikuisten rinnalla sellaisina tasavertaisina toimijoina, joiden kanssa työskentely lisää luottamusta ja mahdollistaa jaetun asiantuntijuuden syntymisen. Nuorilla on usein myös olemassa käsiteltävistä asioista sellaista hiljaista tietoa, mitä heidän kanssaan työskentelevillä ammattilaisilla ei ole (Koskinen 2007, 136).

2.3 Monikulttuurisesta nuorisotyöstä

Nykyisin lasten ja nuorten Suomessa kulttuurien moninaisuus on arkisempaa ja todellisempaa kuin aikoinaan vanhemmilla sukupolvilla. Monikulttuurisuus koskettaa kaikkia, ei vain niitä jotka asuvat alueilla, jossa maahanmuuttajien määrä väestöstä on prosentuaalisesti korkea. Monikulttuurisuus rakentuu aina maan historiallisen ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan, eikä sen toteuttamiselle ole yleispätevää, yhtä tai ainoaa oikeaa mallia. Keskeistä monikulttuurisuudessa on se, miten yhteiskunnassa huomioidaan sen kulttuurinen monimuotoisuus ja miten sen jäsenille taataan samanaikaisesti tasavertaiset oikeudet ja vapaus erilaisuuteen. Monikulttuurisuutta on käsitelty nuorisotyössä usein lähinnä maahanmuuttajien näkökulmasta ja romanit on jätetty pois tarkastelun keskiöstä. Tähän on vaikuttanut erityisesti se, että Suomessa keskustelu monikulttuurisuudesta ja siihen liittynyt tutkimus aktivoituivat 1990 -luvulla kasvaneen maahanmuuton yhteydessä. Vanhoihin suomalaisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten asemaa ei ole juurikaan nuorisotyössä pohdittu. Monikulttuurisen nuorisotyön perustana tulisivatkin nähdä laajemmin työn kohteen moninaisuus, jota edustavat sekä vain vähän aikaa Suomessa olevat, heikon kielitaidon omaavat nuoret, että täällä syntyneet tai jo pitkään asuneet vähemmistökulttuureja edustavat nuoret. Yksi tärkeä näkökulma monikulttuuriseen nuorisotyöhön on myös suomalaisnuorten huomioiminen monikulttuuristuvan yhteiskunnan jäseninä. (Honkasalo 2007, 11; Honkasalo & Souto 2008, 115 - 118, 137.)

Nuorisolaki (2006) ottaa vahvasti kantaa yhdenvertaisuuden ja monikulttuurisuuden toimimisesta osaltaan nuorisotyön lähtökohtina. Monikulttuurisen työn käytännön toteutus on kuitenkin vielä osin vakiintumatonta, projektinomaista, ja sen toteuttamiseen liittyy myös sisällöllisiä ongelmakohtia. Monikulttuurisen työn riittävinä kriteereinä on esimerkiksi saatettu pitää

sitä, että toiminnassa on mukana monikulttuurisia nuoria tai työntekijöitä, ja työtä on tehty tällä orientaatiolla ilman sen merkitysten avaamista tai ideologisten ja sisällöllisten tavoitteiden pohdintaa. Monikulttuurisuus on myös usein käsitetty vain kulttuurisena ilmiönä, jolloin tiettyyn kulttuuriryhmään kohdistetut yleistävät stereotypiat ovat ohittaneet ihmisten yksilölliset tarpeet ja ominaisuudet. Monikulttuuriset nuoret on näin ollen voitu nähdä enemmän ”kulttuurisina” kuin pääväestön nuoret, ja esimerkiksi nuorisotoimintaan osallistumattomuus on saatettu selittää kulttuurisilla tekijöillä, lainkaan pohtimatta olisiko ilmiölle toiminnan sisältöihin tai tiedottamiseen liittyviä syitä. (Honkasalo & Souto 2008, 115 – 119.)

Nuorisotyön perusfunktiot toimivat myös monikulttuurisille nuorille tarkoitetun työn perustana, jota tukemaan monikulttuurisessa työssä on hyvä lisätä toiminnan erityispiirteet huomioivia keskeisiä näkökulmia. Ensinnäkin, monikulttuurisuus on hyvä nähdä nuorisotyössä läpileikkaavana ideologisena työtteenä, joka koskettaa kaikkia omasta kulttuuritaustasta tai toiminta-alueesta riippumatta. Yhteisenä ideologiapohjana toimii Suomen yhdenvertaisuuslaki (2004), jonka mukaan viranomaisten tulee edistää yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Yhdenvertaisuuslain kuudennen pykälän mukaan ”ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”, ja laki määrittelee myös oikeuden syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäisemiseen tai lievittämiseen positiiviseen erityiskohtelun avulla. Toinen keskeinen näkökulma liittyykin eri kulttuuriryhmien saamiin erillisoikeuksiin, joiden pohjana on ajatus siitä, etteivät kaikille samanlaiset toimintatavat yksinään takaa samanarvoista mahdollisuutta toimintaan osallistumiselle. Käytännössä nämä oikeudet voivat tarkoittaa vähemmistön omaa, muusta toiminnasta eriytettyä toimintaa, kuten läksykerhoja, kulttuuri-iltoja tai kielikerhoja. Oman kielen puhuminen tai omien kokemusten jakaminen vertaisten kanssa on vähemmistöihin kuuluville nuorille tärkeää. Parhaimmillaan eriytetty toiminta toimii väylänä osallistumiselle myös kaikille yhteiseen toimintaan, ja se tukee näin nuoren integroitumista yhteiskuntaan. On kuitenkin myös varmistettava, että tämänkaltaisen toiminnan tarkoitus ja sisältö on mietitty niin, etteivät eriytetyt toiminnot muodostu nuoria ulossulkeviksi tai erottautumista vahvistaviksi tekijöiksi. (Honkasalo 2007, 12 – 13; Honkasalo & Souto 2008, 116 – 123.)

Kolmas huomionarvoinen näkökulma monikulttuuriseen nuorisotyöhön on sukupuolisensitiivisen tyttö- ja poikatyön tarve. Kaikkiin kulttuuritaustoihin kuuluvien nuorten tulisi saada tasa-arvoisesti tietoa naiseksi ja mieheksi kasvamisesta, ja monikulttuuriset tytöt ovat usein jääneet nuorisotyön toimintojen ulkopuolelle. Kun sukupuolirooleihin liittyvät kysymykset ovat usein monikulttuurisuuden kaikkein herkimpiä kysymyksiä, on niihin liittyviä asioita helpompi käsitellä omissa ryhmissään korostaen tyttöjen ja poikien kasvun tuen tarpeiden erilaisuutta. (Honkasalo 2007, 12 – 13; Honkasalo & Souto 2008, 123 – 126.)

Neljäs ja keskeinen näkökulma monikulttuuriseen nuorisotyöhön on rasismien ja syrjinnän vastustaminen. Rastaa (2007, 12) mukaan "rasismiksi voidaan luonnehtia sellaisia valta- ja alisuhteita tuottavia ajattelu-, puhe- ja toimintatapoja, joissa jonkun yksilön tai ryhmän oletettu tai väitetty ominaisuus, olipa se biologinen tai kulttuurinen, esitetään olemukselliseksi ja muuttumattomaksi." Nuorten keskuudessa esiintyvä rasismi estää monikulttuuristen nuorten osallistumista nuorisotyön toimintoihin sekä etäännyttää eri nuorisoryhmiä toisistaan. Haasteelliseksi rasismiin puuttumisen tekee se, että se jää nuorisotyön toiminnoissa usein piileväksi. Honkasalon (2007, 48) tutkimuksessa helsinkiläisillä nuorisotaloilla koettiin rasismien ilmenevän erityisesti selän takana puhumisena, nonverbaalina kommunikaationa tai fyysisen etäisyyden ottamisena. Jotta nuorisotoiminta olisi turvallista myös vähemmistöryhmiä edustaville nuorille, tulee rasismien moniulotteisuus huomioida ja sen ilmeneminen ottaa vakavasti. Rasistisiin ilmiöihin ja sen ilmentymiin tulee puuttua aktiivisesti, lisäksi rasismia tulee ennaltaehkäistä ja siitä puhumista lisätä. Rasismien vastustaminen liittyy kiinteästi nuorisotyöntekijöiden kulttuuritietoisuuteen, monikulttuuriseen kompetenssiin, sekä kulttuurisesti sensitiiviseen ohjaukseen. Monikulttuuristen nuorten kanssa työskentelyyn liittyviin osaamisen haasteisiin on usein haettu ratkaisuksi tietoa eri vähemmistökulttuureista ja heidän pääväestöstä eroavista tavoistaan. Tämänkaltaisen suhtautuminen vähemmistöihin on kuitenkin lähtökohdaisesti ihmisiä erottelevaa ja unohtaa eri kulttuuriryhmien sisällä olevien ihmisten yksilölliset erot. Yksittäisten "temppujen" sijaan monikulttuurisella kompetenssilla tarkoitetaan työn tekijän tietoista ja jatkuvaa pohdintaa omista ennakkoluuloistaan ja - käsityksistään, sekä kiinnostusta ja tahtoa tietää ja huomioida nuorten kulttuurisia ja yksilöllisiä eroja. Monikulttuurinen kompetenssi on jatkuvaa vuoropuhelua yhdessä elämisen tavoista ja periaatteista, joiden pohdintaan arjen tietämystä ja kokemusta omaavat monikulttuuriset lapset ja nuoret tulisi ottaa vahvemmin mukaan. (Honkasalo 2007, 58 - 63; Honkasalo & Souto 2008, 130 - 132.)

3 ROMANINUORISOTYÖ HELSINGIN KAUPUNGIN NUORISOASIAINKESKUKSESSÄ

3.1 Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toiminnasta

Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus on perustettu vuonna 1948. Se on yksi kaupungin keskisuurista virastoista, ja siellä työskentelee n. 400 työntekijää. Virasto on jaettu hallinnollisesti kolmeen eri osastoon, jotka ovat operatiivisesta työstä vastaavat alueellisten palvelujen osasto (alpo) ja keskitettyjen palvelujen osasto (kepo) sekä näiden toimintaa tukeva hallinto-palvelujen osasto (halpo). Keskitettyjen palvelujen osasto on jaettu kolmeen eri toimistoon, joita ovat kohdennetun nuorisotyön, kulttuurisen nuorisotyön ja nuorten kansalaistoiminnan toimistot. Alueellisessa työssä osasto jakautuu puolestaan 11 alueelliseen yksikköön sekä ehkäisevää päihdetyötä tekevään Klaari Helsinkiin. Taulukossa 1 on esitetty nuorisoasiainkeskuksen tämänhetkinen organisaatorakenne.

	Nuorisolautakunta	
	Nuorisotoimenjohtaja	
Alueellisten palveluiden osasto	Keskitettyjen palveluiden osasto	Hallinto-palveluiden osasto
Alueellisen nuorisotyön 11 yksikköä	Kohdennetun nuorisotyön toimisto	Henkilöstötiimi
Klaari Helsinki	Kulttuurisen nuorisotyön toimisto	Taloustoimisto
	Nuorten kansalaistoiminnan toimisto	Tietotekniikkayksikkö
	Verkkonuorisotyön valtakunnallinen kehittämiskeskus	Viestintäyksikkö
		Kehittämistiimi

Taulukko 1 Nuorisoasiainkeskuksen organisaatiokaavio (2013)

Tässä opinnäytetyössä kuvatussa romaninuorisotyön kehittämishankkeessa on ollut mukana työntekijöitä nuorisoasiainkeskuksen molemmilta operatiivisilta osastoilta (alpo ja kepo). Alueellinen romanityö sijoittuu yhteen alpon alueelliseen yksikköön, NevoDrom -projekti ja työllistämiskokonaisuus kuuluivat hankkeen aikana puolestaan kohdennetun nuorisotyön toimistoon. Viraston monikulttuurisuussuunnittelija työskentelee myös alueellisten palvelujen osastolla.

Nuorisoasiainkeskuksen toiminta-ajatuksena on tukea nuorten kasvua aktiivisiksi kansalaisiksi. Toiminta on suunnattu kaikille helsinkiläisille nuorille, ja heitä innostetaan löytämään itselleen sopivat tekemisen muodot ja olemisen tilat. Nuorisoasiainkeskus varmistaa työmuotojen uudistumisen seuraamalla nuoruuden ilmiöitä ja nuorten elinolojen muutoksia. (Alueellista nuorisotyötä ohjaavat periaatteet.) Nuorisoasiainkeskuksen toimintaa ohjaavat kaupungin yhteisstrategioiden lisäksi viraston itselleen asettamat strategiset painopistealueet. Viraston strategia vuosille 2012 - 2016 koostuu seuraavista neljästä sisällöllisestä painopistealueesta:

1. Vaikuttaminen: Ruuti
2. Palvelukonseptin uudistuminen: tilat toiminta ja palvelustrategia
3. Nivelvaihepudokkuus: ennaltaehkäisy ja puuttuminen, nuorisotoimen rooli yhteiskuntatakuussa
4. Oppiminen nuorisotyössä: non-formaalin oppimisen tunnistaminen ja tunnustaminen (Alueellista nuorisotyötä ohjaavat periaatteet.)

Näistä neljästä painopistealueesta on virastossa lähdetty vahvalla panostuksella kehittämään Ruuti -toimintaa. Ruuti on nuorten ja helsinkiläisten päättäjien yhdessä suunnittelema, täysin uudenlainen nuorten vaikuttamisjärjestelmä, ja sen avulla on tarkoitus vastata niihin haasteisiin ja puutteisiin, joita sisältyy perinteisiin nuorten kuulemis- ja osallisuusjärjestelmiin. Ruudin käyttöönotosta päätettiin Helsingin kaupunginvaltuustossa 13.6.2011, ja toiminnan kordinoinnista vastaavat nuorisoasiainkeskus ja opetusvirasto. Ruuti -kokonaisuus muodostuu vaa-leilla valitusta 20 nuoren ydinryhmästä, Helsingin kaupungintalolla järjestettävästä RuutiExpo -tapahtumasta, eri puolilla kaupunkia toimivista, hyvin erilaisista nuorten toimintaryhmistä, virkamiesten ja nuorten tapaamisista eli päättäjämiiteistä, oppilaskuntatoiminnasta sekä Ruuti.net -verkkosivustosta. Vuonna 2013 Ruuti -toiminnassa pilotoidaan myös osallistuvaa budjetointia, RuutiBudjettia, kahdessa alueellisessa nuorisotyöyksikössä. (Nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2012, 8 - 10.)

3.2 Romaninuorisotyön lähtökohdat

Nuorisoasiainkeskuksen historian aikana on romanityö nostettu virastossa esiin useampiakin kertoja. Viraston 50 -vuotisen historian kunniaksi julkaistussa kirjassa "Stadi ja sen nuoret" (Ilves 1998, 148) löytyy kuvateksti, jonka mukaan "Nuorisotaloissa vähemmistöjä saatiin toimintaan mukaan mustalaistyöllä". Kuvassa kaksi romanipoikaa pelaa biljardia muiden nuorten kanssa, mutta historiikki ei kerro tästä "mustalaistoiminnasta" sen enempää. Nuorisoasiankeskuksessa pitkän uran osastopäällikkönä tehnyt Kari Naalisvaara tietää kertoa, että yhdelle nuorisotalolle oli palkattu 80 - luvulla töihin romanimies, joka omalla persoonallaan veti puoleensa romanitaustaista väkeä, ja se näkyi talon toiminnassa. Naalisvaaran mukaan tämä lie-nee ollut sitä mustalaistyötä, josta historiikissa kerrottiin. Naalisvaara kertoi myös olleensa 90

-luvun alun aikoihin silloisen Suomen Mustalaislähetysten (myöhemmin Romano Mission) projektin ohjausryhmässä, jossa hän muisteli olleensa ainoa pääväestön edustaja. Projektissa pyrittiin tukemaan pääkaupunkiseudun romaniperheitä lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja päihteiden käyttöön liittyneissä ongelmissa. Tämän projektin kohteena olivat pääkaupunkiseudun romaniperheet ja sitä jatkettiin noin viiden vuoden ajan. Projektin yhteys nuorisosiainkeskukseen ja muihin kaupungin virastoihin, lähinnä sosiaali- ja opetusvirastoon, oli siinä, että sen avulla koulutettiin virkamiehiä ja työntekijöitä tutustumaan romanikulttuuriin ja rakennettiin kontakteja romanityöntekijöiden ja virkamiesten välille. (K. Naalisvaara, henkilökohtainen tiedonanto 9.5.2013.)

1990 -luvun alussa lähti Helsingissä monikulttuuristen asukkaiden määrä kasvamaan vuosi vuodelta. Monikulttuuristunut toimintaympäristö haastoi myös nuorisotoimen suunnitelmalliseen työhön kasvavien vähemmistöryhmien tarpeiden huomioimiseksi toiminnassa, ja silloisen nuorisotoimenjohtaja Siuralan 28.10.2003 asettama työryhmä lähti laatimaan työn suuntaviivoiksi maahanmuuttajatyön strategisia linjauksia vuosille 2004 - 2006. Linjauksiin tuli toimeksiannon mukaan liittää myös niihin liittyviä konkreettisia toimenpide-ehdotuksia perusteluineen. Strategiaa laadittaessa pidettiin lukuisia kuulemistilaisuuksia maahanmuuttajataustaisille nuorille, nuorisotyöntekijöille, monikulttuurisuusasioihin keskittyneille järjestöille, kaupungin eri virastojen edustajille, nuorisotyön koulutusta antaville oppilaitoksille ja poliisille. Aineistona strategian laatimiselle toimivat myös erilaiset kyselyt ja kartoitukset. Strategiatyössä huomioitiin nuorisotoimenjohtajan tehtäväksiannon mukaisesti myös kansainväliset sopimukset, Suomen lainsäädäntö ja kaupungin linjaukset. Vaikka strategiatyössä keskityttiinkin vahvasti maahanmuuttajataustaisten nuorten tilanteen kartoitukseen, nousi laajojen kuulemistilaisuuksien yhtenä tuloksena esiin myös romaninuoret: "Useassa puheenvuorossa mainittiin myös Suomen vanhan etnisen vähemmistön, romanien, nuorten oireilu ja vaikeudet löytää paikkaansa suomalaisesta yhteiskunnasta" (Mattila ym. 2005, 4, 16). Strategian konkreettisiin toimenpide-ehdotuksiin nostettiinkin mukaan myös erityisesti romanityöhön keskittyvän nuorisotyöntekijän toimen perustaminen: "Nuorisosiainkeskuksessa on selkeä tarve koko kaupunkia palvelevan romanityöntekijän toimen perustamiseen. Toimi perustetaan niin pian kuin taloudelliset edellytykset sille syntyvät" (Mattila ym. 2005, 29). Tämä monikulttuurisuusstrategian tavoite toimi lähtökohtana erityisesti romaninuorisotyöhön keskittyvän työmuodon synnyttämiseksi nuorisosiainkeskuksessa. Vuoden 2004 lopulla lähtivät monikulttuurisuusstrategiaa laatineen ryhmän jäsenet Jukka Mattila ja Anna-Maria Kienanen yhdessä nuorisosiainkeskuksessa oppisopimuskoulutuksessa olleiden romanityöntekijöiden Leiff Bergin ja Jaana Bollströmin kanssa valmistelemaan romanityöntekijän toimenkuvaa. Romanityöntekijän tarkoituksenmukaisena sijoituspaikkana organisaatiossa nähtiin olevan alueellisten palvelujen osasto ja Itä-Helsinki. Keskeiset tehtävät romanityöntekijälle ryhmän mielestä olivat:

- asiakastyö; neuvonta, ohjaus, yksilöllinen tuki ja toiminnan tuottaminen,

- verkostotyö; yhteydet eri yhteistyötahoihin, toiminnan koordinointi,
- tiedottaminen ja koulutus sekä
- toiminnan kehittäminen (Nuorisoasiainkeskus 2004).

3.3 Romaniprojekti 2005 – 2008

Monikulttuurisuusstrategian valmistuttua lähdettiin romaniprojektia valmistelemaan alueellisten palvelujen osastolla. Päätös projektin aloittamisesta tehtiin lopulta nuorisolautakunnassa ja Leiff Bergin valmistuttua nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi toukokuussa 2005 pyysi osastopäällikkö Naalisvaara hänet tulevaan kolmevuotiseen romaniprojektiin työntekijäksi alkaen 1.9.2005 (L. Berg, henkilökohtainen tiedonanto 8.5.2013). Romaniprojektin toiminnan kehittämisen tueksi nimettiin nuorisoasiainkeskuksesta projektin ajaksi viraston sisäinen ohjausryhmä. Romaniprojekti asemoitiin Vuosaaren nuorisotyöyksikköön, koska Itä-Helsingissä tiedettiin asuvan eniten romaniperheitä ja alueella oli jo valmiiksi romanityötä tekeviä yhteistyökumppaneita. (Berg 2008, 3.) Myöhemmin alkuvuodesta 2006 projekti päätettiin siirtää hallinnollisesti Länsi-Helsinkiin, Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikköön.

Projektin aikana keskityttiin neljään keskeiseen painopistealueeseen, joista ensimmäinen oli romaninuorten kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottaminen Helsingissä. Romanityöntekijä teki Helsingin nuorisotaloille kyselyn, jonka avulla hän sai selville nuorisotalotoimintaan osallistuneiden romaninuorten määrät sekä ne alueet ja kaupunginosat, joilla nämä nuoret liikkuvat. Romaninuorten liikkuvuutta kartoitettiin myös katupäivystyksen avulla syksyllä 2005 viidessä eri kaupunginosassa. Vuosina 2005 - 2008 romaniprojektin työntekijä tavoitti työssään vuodessa n. 150 iältään 13 - 25 -vuotiasta romaninuorta. (Berg 2008, 4 - 6, 9.)

Toinen keskeinen painopistealue oli yhteistyöverkostojen luominen ja ylläpitäminen. Verkostomainen työote ja tiivis yhteistyö niin viranomaisten kuin kolmannen sektorin toimijoiden kanssa oli alusta alkaen romanityön keskiössä. Työntekijän tehtävänä oli osallistua erilaisiin verkostotapaamisiin ja tehdä romanityötä ja sen tekijää tunnetuksi. Aktiivisen verkostotyökentelyn tuloksena yhteistyö projektissa muodostuikin varsin monitahoiseksi. Liitteessä 1 on esitetty projektin keskivaiheilla vallinnut verkostotyön tilanne. (Berg 2008, 5; Romanityö Alpossa)

Kolmas painopiste oli nuorisotyöyksiköiden tukeminen ja konsultointi romaninuoriin liittyvissä asioissa. Nuorten tilanteita kartoittaneen kyselyn avulla projektityöntekijälle oli selvinnyt ne nuorisotalot, joissa jo työskenneltiin romaninuorten kanssa. Työntekijä kävi tapaamassa näiden toimipaikkojen henkilökuntaa ja kävi heidän kanssaan läpi romaninuoriin liittyviä tilanteita ja kohdattuja ongelmia. Käytyjen keskustelujen kautta kävi ilmi, että työntekijät kokivat monesti epävarmuutta romaninuorten asioihin puuttumisessa. Tietämys monikulttuurista

koettiin riittämättömäksi ja nuorisotalojen henkilöstölle toivottiin aiheeseen liittyvää koulutusta. Tämänkaltainen konsultointi romaniasioissa ei rajoittunut vain nuorisotyöntekijöihin, vaan kun tieto projektista levisi yhteistyökumppaneille, alkoi projektityöntekijä saada kysymyksiä romaniasioista myös mm. poliisista, kriminaalihuoltoyhdistyksestä ja sosiaalitoimesta. (Berg 2008, 8 - 9.)

Neljäs painopistealue oli uusien työmenetelmien luominen opetusviraston, sosiaalitoimen ja perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tarkoitus oli hyödyntää jo olemassa olevia nuorisotoimen työmuotoja, mutta pyrkiä myös kehittämään erityisesti romanityötä palvelevaa toimintaa. Vanhoihin ja uusiin ideoihin tartuttiinkin vauhdilla ja projektissa työn sisällöt vaihtelivat suuresti. Tehtäviin kuuluivat niin yksittäisen nuoren verkostotapaamiset ja tukitoimet, säännöllinen yhteistyö Itäkeskuksen kauppakeskuksessa poliisin ja lastensuojelun kanssa kuin myös Keravan vankilassa järjestetty ryhmätoiminta. Projektityöntekijä Leiff Berg jatkoi oppisopimusopiskelija Jaana Bollströmin käynnistämää romaninuorten kerhoa Kannelmäen nuorisotalolla ja osallistui myös Itäisen sosiaalikeskuksen perhekerhotoimintaan. Työn laajentuessa ja romaninuorten tarpeiden rajatuessa tarkemmiksi lähdettiin virastossa suunnittelemaan projektia täydentävää, erityisesti romaninuorten koulunkäynnin tukemiseen tähtäävää toimintaa, jolle hankesuunnitelmassa annettiin romanikielinen nimi "NevoDrom", uusi tie.

Romaniprojektin kolmivuotisen kauden päättyessä työ oli osoittanut tarpeellisuutensa. Romaninuorten asioihin syventyminen oli tehnyt näkyväksi myös ilmiöitä ja ongelmia, joita ennen ei ollut havaittu. Romanityö päätettiin vakinaistaa, mutta jatkossa työtä tuli rajata selvemmin ja asiakaspalautetta sekä arviointimenetelmiä kehittää. Työtä näytti projektin päättyessä olevan jo enemmän kuin mitä yksi mies pystyi tekemään, ja Berg toteaaakin projektin loppuraportissa, että "suuri sydän ei enää voi olla työtä eteenpäin vievä." (Berg 2008, 11.)

3.4 Alueellinen romanityö

Projektin päätyttyä romanityön toimintamuotoja lähdettiin rajaamaan enemmän alueellisen työn toiminnan painopisteiden ja resurssien mukaiseksi. Vaikeimmissa tilanteissa olevien nuorten yksilöllistä tukemista vähennettiin, sen sijaan panostettiin enemmän ryhmätoimintaan ja nuorten työharjoitteluun sekä työllistymisen tukemiseen. Mukaan otettiin myös vahvemmin näkökulma romanityöntekijän roolista asenteiden muokkaajana pääväestön nuorten, työntekijöiden ja vapaaehtoisten suuntaan, ja romanityöntekijä aloitti säännöllisen työskentelyn nuorisotalojen viikonloppuilloissa. Osallistuminen nuorisotyöyksikön yhteiseen toimintaan oli tärkeää toimintamuodon ainoalle ohjaajalle myös työhyvinvoinnin kannalta, sillä säännöllisen yhdessä työskentelyn kautta vahvistui tunne kuulumisesta nuorisotalon työyhteisöön.

Keskeisenä toimintamuotona alueellisessa romanityössä jatkettiin kerran viikossa kokoontuvaa Romaniclubia, jonka toiminta oli käynnistynyt samansuuntaisena jo vuonna 2003. Romaniclubi jatkuu edelleen ja se järjestetään sunnuntaisin klo 12:00 – 18:00 Malminkartanon nuorisotalon tiloissa. Toiminnan tavoitteena on toimia matalan kynnyksen kohtaamispaikkana ja vertaisryhmänä romaninuorille, tarjota tietoa ja tukea elämänhallintaan sekä auttaa ja kannustaa koulutukseen ja työelämään hakeutumisessa. Toiminta perustuu yhdessä olemiseen ja tuttu-jen tapaamiseen, keskusteluun, pelailuun ja vuodenkiertoon liittyviin juhliin. Koulutukseen ja työllistymiseen liittyen on myös järjestetty asiantuntijoiden vierailuja ja tietoiskuja. Romani-clubilla käy viikosta ja teemasta riippuen 20 - 100 nuorta ja nuorta aikuista romania, ja joukossa on monia nuoria perheitä. Toimintaa järjestetään yhteistyönä Helsingin Diakonissalaitoksen romaneille kohdennetun ”Kaalo” -toiminnan kanssa.

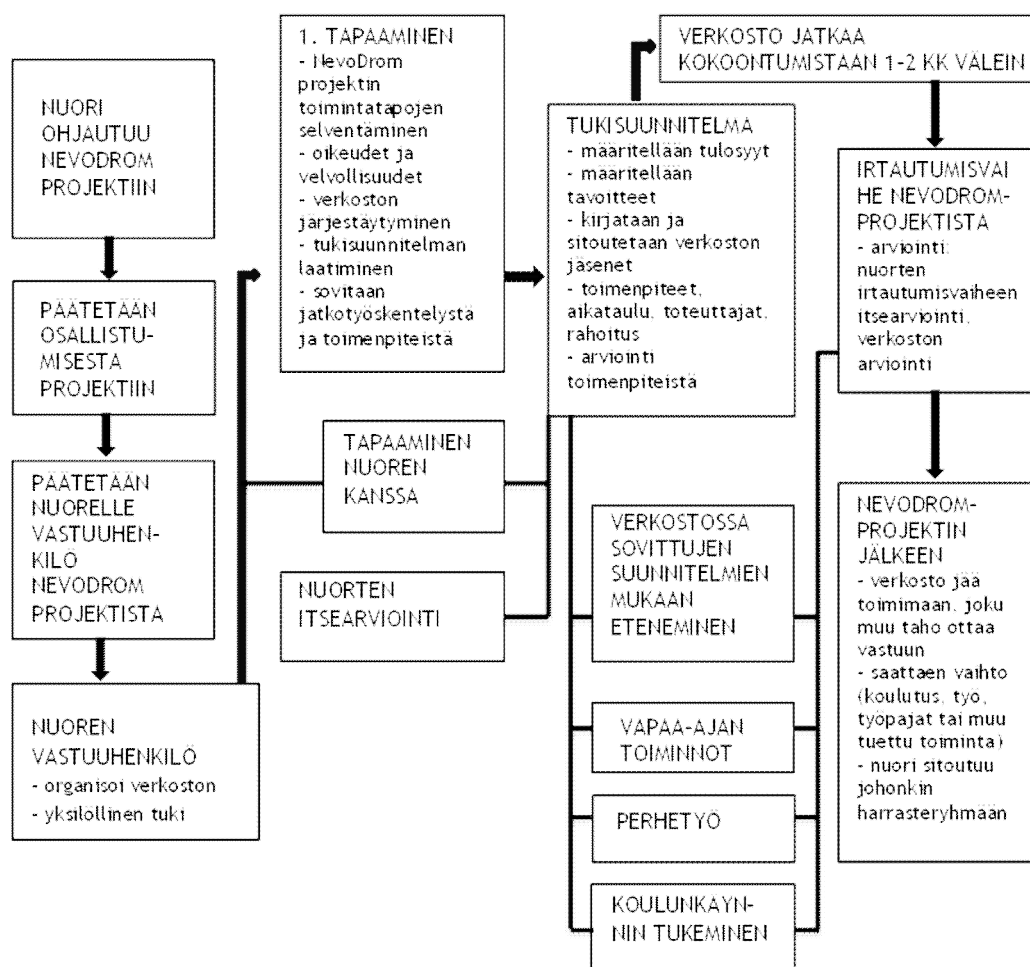
Syksyllä 2011 Romaniclubilla lähdettiin kokeilemaan myös opetushallituksen tukemaa romani-kielen kielipesätoimintaa. Kielipesätoiminnan tavoitteena oli oppia keskustelemaan ja kerto-maan asioita Suomen romanien kielellä, ja toimintaan osallistui vaihtelevasti n. 7 - 10 eri-ikäistä romania tapaamiskertaa kohti. Toiminta ei yrityksistä huolimatta saavuttanut riittävää kiinnostusta, ja sen jatkamisen tarkoituksenmukaisuutta ja mahdollisuuksia päätettiin poh- tia tämän kehittämishankkeen yhteydessä.

3.5 NevoDrom -projekti

NevoDrom -projekti aloitti toimintansa opetusministeriön ja nuorisoasiainkeskuksen rahoituk- sella elokuussa 2008. Projekti suunniteltiin kestäväksi alun perin vuoden 2010 loppuun, mutta sille saatiin jatkorahoitus Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman toteuttamiseen tarkoitetuista määrärahoista helmikuun 2013 loppuun saakka. Projektissa olivat mukana to- teuttamisesta ja hallinnoinnista päävastuussa ollut nuorisoasiankeskus sekä opetusvirasto, sosiaalivirasto ja henkilöstökeskus. Nuorisoasiainkeskuksessa projekti asetoitiin aluksi hallin- nollisesti työllistämiskokonaisuuden alle, mutta se siirrettiin vuoden 2011 alusta Länsiluotsin yhteyteen. Syynä siirtoon olivat mm. työntekijöiden mahdollisuus vertaistukeen ja uudenlai- seen työotteeseen, sekä romanilasten tuen tarpeen havaitseminen jo peruskoulun ala- ja ylä- asteen nivelvaiheessa, jolloin kohderyhmää laajennettiin aiempaa nuorempiin. (Nurmi 2010, 15.; Nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2011, 36.)

NevoDromin toiminta perustui aiemmin nuorisoasiainkeskuksessa mallinnettuun Luotsi- toimintaan. Kohderyhmänä olivat 13 - 16 -vuotiaat, Helsingissä asuvat ja koulua käyvät roma- ninuoret, joiden oireilusta voitiin ennakoida mahdollista negatiivista kierreä (esim. koulun- käynnin vaikeuksia, päihteiden käyttöä, pikkurikollisuutta, syrjäytymistä). Nuoret ohjautuivat projektiin oppilashuoltohenkilökunnan, sosiaalityöntekijöiden, nuorisotyöntekijöiden tai mui- den nuorten kanssa toimivien ammattilaisten tekemällä läheteellä. Nuorta tuettiin prosessis-

sa yksilöllisen suunnitelman mukaisesti, ja intensiivivaihe kesti keskimäärin 1 - 1,5 vuotta. NevoDrom -projektin asiakkuuden prosessi on kuvattu kuviossa 1. (Nurmi 2010, 16 - 17.)

Kuvio 1 NevoDrom -projektin asiakkuusprosessi Huuhtiaisen (2009) mukaan (Nurmi 2010, 17)

NevoDrom -projektiin oli mahdollisuus ottaa mukaan 20 romaninuorta vuosittain. Kohderyhmään kuuluneiden ja NevoDromin tarjoamaa tukea tarvitsevien romaninuorten määrä osoitautui kuitenkin lopulta niin vähäiseksi, että myös romaninuorten tuki arvioitiin pystyttävän integroimaan eri alueiden pysyviin Luotsi -toimintoihin. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan liittyneen erillisrahoituksen päätyttyä NevoDromin toiminta loppui helmikuussa 2013. (M. Nieminen, henkilökohtainen tiedonanto 13.5.2013)

3.6 Työllistämiskokonaisuuden kehittämysyksikkö

Nuorten työllisyyden hoitoa on Helsingissä koordinoitu keskitetysti henkilöstökeskuksen työllisyssiimin kautta. Erityisiä työllistämiseen liittyviä palveluja on ollut sekä nuorisoasiainkeskuksella, opetusvirastolla, talous- ja suunnittelukeskuksella ja sosiaalivirastolla (Oksman 2010, 17). Nuorisoasiainkeskukseen sijoittuneella työllistämiskokonaisuuden kehittämysyksiköllä oli vastuullaan vuoden 2012 loppuun saakka 17 - 25 -vuotiaiden työttömien helsinkiläis-

ten nuorten tukitoimenpiteet. Tähän tukiprosessiin kuului se, että työllistämiskokonaisuuden työntekijät tekivät nuoren kanssa henkilökohtaisen suunnitelman koulutukseen tai työelämään siirtymisestä. Työntekijät kävivät myös tapaamassa nuoria ja heidän työssä ohjaajiaan työpaikoilla. Asiakkaiksi tulleet romaninuoret ohjattiin pääsääntöisesti yhdelle, sovitulle työntekijälle. Vuosittain työllistämiskokonaisuuden kautta työllistettiin seitsemästä kymmeneen romaninuorta (Witting 2013).

Yhteistyössä työllistämiskokonaisuuden ja alueellisen romanityön kanssa pyrittiin luomaan romaninuorille työllistymispolkuja erityisesti nuorisotaloille. Nuorisotyössä nähtiin mahdollisuus matalan kynnyksen työkokemuksen saannille ja työelämätaitojen karttumiselle, joista olisi hyötyä jatkossa työmarkkinoille pääsyssä. Alueellisen romanityön romanitautaisen työntekijän rooli oli välittää nuorille tietoa työllistymisen mahdollisuuksista ja toimia linkkinä työllistämiskokonaisuuden ja nuorten välillä. Romanityöntekijä opasti myös pääväestön ohjaajia nuorten työpaikkaohjaajina toimimisessa ja tasoitti näin nuorten tietä eri toimipaikkoihin. Ideaalitapauksessa työllistymispolku nähtiin alkavan työharjoitteluna, jatkuvan palkkatukityönä ja päättyvän lopulta oppisopimuskoulutukseen tai muuhun haluamaansa koulutukseen. Syksyllä 2013 nuorisoasiankeskuksesta valmistui nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaksi yksi tämän polun läpi käynyt romaninuori. Vuoden 2013 alusta työllistämiskokonaisuuden aiemmin tarjoaman tuen työkokeilijoille ja palkkatuetuille on tarjonnut kilpailutuksen perusteella valittu palveluntarjoaja Amiedu. Työllistämiskokonaisuus kuitenkin koordinoi myös jatkossa kaikkia työvoimatoimiston kautta nuorisoasiainkeskukseen tulevia työharjoittelijoita, työelämävalmennettavia ja palkkatuella palkattavia määräaikaaisia työntekijöitä. (Huuhtiainen 2013).

3.7 Romaniryhmä

Romaniprojektin toiminnan vakinaistamisen yhteydessä oli lakkautettu sen tukimuotona toiminut ohjausryhmä. Kun vuoden 2008 aikana nuorisoasiainkeskuksessa tehtävä romanityö laajeni NevoDrom -projektin aloittaessa, nousi romanityötä tekevien joukosta esiin tarve yhteisten tapaamisten järjestämiselle. Vuoden 2009 syksyllä sovittiin, että romanityötä tekevät työntekijät keskeisistä toiminnoista tapaisivat toisiaan tietyin väliajoin. Tapaamisten tavoitteiksi määriteltiin tiedonkulun parantaminen ja romanityön kehittäminen yhteisen keskustelun kautta. Tärkeä näkökulma oli yhteistyön vahvistaminen niin viraston sisällä kuin yhteistyökumppaneidenkin kanssa. Oman haasteensa romanityön koordinoinnille virastossa asettivat myös tuolloin tekeillä olevat ja jo valmistuneet romaniväestöä koskevat selvitykset, tutkimukset ja toimenpideohjelmat, tärkeimpänä Sosiaali- ja terveysministeriön valmisteleva ja kansainvälisestikin edistysellinen Suomen romanipoliittinen ohjelma (2009).

Romaniryhmään ovat kuuluneet sen alusta lähtien edustajat alueellisesta romanityöstä, NevoDrom -projektista sekä työllistämiskokonaisuudesta. Ryhmän koollekutsujana, sihteerinä ja

muiden tapaan jäsenenä on toiminut viraston monikulttuurisen työn suunnittelija. Mukana on ollut koko ryhmän toiminnan ajan useita romanitaustaisia työntekijöitä. Ryhmän toiminnan tuloksena on luotu suhteita romani asiain neuvottelukuntiin sekä alueellisesti että valtakunnallisesti, ja nuorisoasiainkeskuksen romanityötä on käyty esittelemässä erilaisissa seminaareissa ja tapahtumissa. Myös romanikielen kielipesäkokeilu lähti liikkeelle romaniryhmän ehdotuksen pohjalta. Ryhmän yhteistyön merkitys on näyttäytynyt selkeästi myös kansainvälisen toiminnan monipuolisuudessa. Vuonna 2011 ryhmän jäsenet osallistuivat CIMOn ”Wondering for Wanderers” - opintovierailukokonaisuuteen. Kokonaisuus oli tarkoitettu Slovakiassa, Unkarissa, Romaniassa ja Suomessa romaninuorten kanssa työtä tekeville, ja siihen kuului osaltaan myös vastavierailun järjestäminen Suomessa. Pääteemoiksi tapaamisissa nousivat toivon antaminen muiden maiden romanityötä tekeville ja ymmärryksen lisääntyminen oman maan monikulttuurista. (Nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2011, 32.) Syksyllä 2012 romaniryhmäläiset pääsivät tutustumaan Ruotsin romanien tilanteeseen ja romanityön tekijöihin kolmen päivän opintovierailun aikana. Romaniryhmä on kokoontunut vuosittain vähintään neljä kertaa, mutta uusien hankkeiden yhteydessä on kokoontumiskertoja ollut useammin. Ryhmällä oli myös yhteys nuorisoasiainkeskuksessa vuoden 2012 loppuun saakka toimineeseen monikulttuurisuustyöryhmään, jonka jokaiseen kokoukseen romaniryhmän jäsenet veivät romanityön ajankohtaiset kuulumiset ja terveiset.

Suunnitellessani romaninuorisotyön kehittämishankkeen aloittamista ajattelin romaniryhmän jäsenten olevan hankkeessa luontevia ja asiantuntevia kanssakehittäjiä. Vuosien yhteistyön jälkeen olimme toisillemme tuttuja ja oman arvioni perusteella ryhmässä vallitsi hyvä ja luottamuksellinen ilmapiiri, mikä oli hankkeen vuorovaikutteiselle lähtökohdalle eduksi. Esittelin ryhmälle kutsun mukaan lähtemisestä ensimmäisen kerran tapaamisessa 2.4.2012, ja tuolloin sovittiin asiaan palaamisesta. Ryhmän osallistumisesta tehtiinkin yhteinen päätös jo 4.6.2012, jolloin sovittiin myös ensimmäinen kehittämishankkeeseen liittyvä tapaamisaika saman vuoden elokuulle. (Nuorisoasiainkeskus 2012a; Nuorisoasiainkeskus 2012b.)

4 SUOMEN ROMANEISTA

Romanit ovat Euroopan laajuisesti katsottuna merkittävän suuri etninen vähemmistö. Euroopan romanien määrää on hyvin vaikea tarkalleen tietää, ja arviot vaihtelevat arvioiden mukaan 10 - 17 miljoonan välillä. Koko maailmassa romaneja on arviolta n. 20 - 40 miljoonaa. (Palkkaisinko romanin 2011, 10; Romano Zor 2011, 11; Improving the tools... 2010, 8.) Romanien lukumäärät perustuvat aina jonkinasteisiin arvioihin, koska Euroopassa henkilöitä ei rekisteröidä etnisiin perusteisiin (Mikkola 2009, 268). On kuitenkin tiedossa, että Suomen romanit ovat lukumäärältään Pohjoismaiden suurin romaniväestö (Varokaa, mustalaisia 2010, 3). Suomessa romaneja asuu n. 10 000 ja Ruotsissa Suomen romaneja asuu n. 3000 - 4000. Suomen romanien lisäksi Ruotsissa romaniväestö muodostuu neljästä muustakin ryhmästä, joita ovat Ruotsin romanit, 70 -luvulla maahan muualta Euroopasta tulleet romanipakolaiset, uudet tulijat (Balkanin sodan jälkeen tullut ryhmä) ja tattarit tai "kulkijat" (ruots. "resande"). (Romano Zor 2011, 12 - 13; Pulma 2009, 108.)

4.1 Suomen romanien historiaa

Kielitieteellisiin tutkimuksiin perustuen romanien alkuperän on oletettu olevan Luoteis-Intiassa, mutta muiden todisteiden puuttuessa tätä ei voi pitää täysin aukottomana totuutena. Sen sijaan Bysantin, Balkanin niemimaan ja Välimeren alueilta on jo vuodelta 1068 alkaen löydettävissä asiakirjamerkintöjä ja kirjallisia kuvauksia liittyen romaneihin ja heidän liikkeisiinsä. Tuon ajan eurooppalaisille etnisyys tai kieli ei ollut ihmisiä erotteleva tekijä, vaan perusteina olivat elämäntapojen eroavaisuudet. Alun perin suopean vastaanoton ja kohtelun eri puolilla saaneet kiertelevät romanit poikkesivat muusta väestöstä niin tapakulttuuriltaan kuin elämäntavaltaan, ja suopeus muuttuikin usein uusien maahantulijoiden torjunnaksi ja maasta toiseen karkottamiseksi. (Pulma 2009, 14 - 17; Palkkaisinko romanin 2011, 10).

Suomeen ensimmäiset romanit tulivat Ruotsin kautta 1500 -luvulla. Ruotsi-Suomen kuningaskunnassa lähdettiin soveltamaan Tanskan ja Norjan malliin tiukkaa linjaa kierteleviä romaniperhekuntia, "tattareita" kohtaan. Vuonna 1637 julkaisi valtaneuvosto asetuksen, jonka avulla tattarit voitaisiin karkottaa maasta tai "hirttää ilman edeltäviä kyselyjä". Lakia ei tietävästi kuitenkaan pantu koskaan toimeen, mutta se oli ensimmäinen erityisesti romaniväestöä koskeva laki silloisessa Ruotsin valtakunnassa, johon siis Suomikin tuolloin kuului. Kun myös kirkon linja oli torjuva ja kielsi tattareilta mm. vainajien hautaamisen siunattuun maahan ja lasten kastamisen, alkoi romaniväestö jäädä yhä vahvemmin yhteiskunnan ulkopuolelle. (Rekola 2012, 18 - 23; Pulma 2009, 24 - 25; Palkkaisinko romanin 2011, 10 - 11).

Romaniväestön erilainen elämäntapa ja poikkeava kulttuuri, sekä pääväestön ja romanien välillä sattuneet konfliktitapaukset, herättivät 1800 -luvun lopulla pääväestön kiinnostusta ja

kritiikkiä siinä määrin, että lehdistössä ja valtiopäivillä alettiin käydä keskustelua "mustalais-kysymyksestä". Jo 1700 - luvulla oli noussut esiin ajatus erityisesti romanilasten ja nuorten assimiloinnista eli sulauttamisesta valtakulttuuriin. Lapset haluttiin erottaa vanhemmistaan huostaanoton kautta, ja tämä ajatus pysyi sitkeästi mukana myös 1800 -luvun keskusteluissa. Suunnitelmissa oli myös valtion ylläpitämien "mustalaiskoulujen" perustaminen, joiden avulla oli asiaa valmistelleen komitean mukaan tarkoitus "vapauttaa" kaikki 7 - 16 -vuotiaat romani-lapset "niistä ennakkoluuloista ja siteistä, jotka heidän esi-isäänsä ovat painaneet polvesta polveen". (Markkanen 2003a, 50 - 51; Tervonen 2012a, 84 - 85; Pulma 2006, 95.)

Vaikka lainsäädännöllä ja sakkorangaistuksilla pyrittiin estämään kiertävää elämää viettävien romanien kulkemista ja heidän majoittamistaan, muotoutui romaneille oma paikkansa paikallisissa maalaisyhteisöissä. Jo 1700 -luvun loppuun mennessä romaneja asui lähes kaikilla maan eri alueilla tiiviissä kanssakäymisessä maanviljelijäväestön kanssa (Häkkinen & Tervonen 2005, 17). Tervosen (2012a, 110 - 114) mukaan kanssakäyminen pääväestön kanssa ollut hyvin arki- ta ja monipuolista. Läheisistä väleistä on koitunut molemminpuolista hyötyä, ja samat "tutut talot" ja "omat paikat" saattoivat tarjota tietyille romaniporukoille majapaikan vuosikymme- nestä toiseen. Romanit olivat etenkin talvella riippuvaisia talollisten tarjoamasta yösi- jasta, kun taas talojen väelle romanien vierailu tarjosi keskustelua uutisista ja kylän tapahtumista, apuvoimia talon töihin sekä tilaisuuden kaupantekoa pikkutavaroista hevosiin. Kanssakäymisen keskeisenä kriteerinä on ollut nimenomaan tuttuus; Tervosen (2012a, 115) mukaan "omat" ja "vieraat mustalaiset", hyvä- ja huonomaineiset sekä taloudellisesti hyödylliset ja hyödyttö- mät erotettiin tiukasti toisistaan, eikä tuntemattomille porukoille haluttu välttämättä tarjota yösi- jaa talvipakkasillakaan.

Toinen maailmansota ja sen jälkeinen aika mullisti myös romaniväestön elämän. Karjalan kannakselle ja erityisesti Sortavalan alueelle oli muodostunut Suomen merkittävin romanialue jo 1800-luvulla, ja siellä asui n. kolmannes Suomen romaneista. Talvisodan jälkeen romanit evakuoitiin muun väestön mukana Moskovon rauhan rajan taakse, ja kun asuntoja oli lähes mahdoton saada, lähtivät evakkoromanit keraantymään suurten asutuskeskusten läheisyyteen. Helsingin seudusta muodostuikin sodan jälkeisenä aikana yksi Suomen tärkeimmistä romani- alueista (Tervonen 2012b, 175). Alkoi romanien urbanisoituminen ja samalla asuntojen ja toimeentulon puuttumisen myötä myös slummiutuminen. Tunnettuja esimerkkejä romaniasu- tuksesta olivat tuona aikana Mäkkylän teltta- ja hökkelikylä Helsingin ja Espoon rajalla sekä Helsingin Malmin-Puistolan alueelle syntynyt keskittymä. Nämä Helsingin seudulle syntyneet slummimaiset asutukset olivat erityinen syy siihen, että romaneista tuli julkisuudessa näky- vämpi ryhmä. (Pulma 2005, 370 - 371; Tervonen 2012b, 188.) Kuvassa 2 on osa Viikkosanomis- sa 15.4.1953 ilmestyneestä lehtiartikkelista "Mustalaisia valokuvattu". Artikkelissa kuvaillaan Pitäjänmäelle leiriytyneiden romanien elämää, ja viitataan vielä vallalla olleisiin assimila- tiopyrkimyksiin seuraavasti: "Mustalaiset ovat kuitenkin kiihkeästi pitäneet kiinni vanhoista

tavoistaan ja tottumuksistaan, joten heidän sopeuttamisensa normaaliin yhteiskuntajärjestykseen on vain harvoissa tapauksissa jotenkin onnistunut” (Mustalaisia valokuvattu 1953, 16 - 17).

Kuva 2 Osa Viikkosanomien artikkelista vuodelta 1953 (Mustalaisia valokuvattu 1953, 16)

Evakkoromanien tilanteen myötä 1950 -luvulla Suomessa heräsi jälleen esiin ”mustalaiskysymys”. Puutteelliset asuin- ja elinolot heikensivät romanien terveyttä ja vaikeuttivat suuresti lasten koulunkäyntiä. Vaikka suurin osa lapsista aloittikin koulun, pääosa heistä keskeytti sen ennenaikaisesti. Erittäin huonojen ja epäterveellisten asuinolosuhteiden vuoksi romanilapsia otettiin paljon huostaan erityisesti talviaikaan. Vapaakirkon piirissä 1905 perustettu Mustalaislähetyksen ry. siirtyi sotien jälkeen valtiokirkon yhteyteen, jolloin sen oli mahdollista saada laajemmin tukea ja avustuksia toiminnalleen. Norjasta otetun mallin mukaan toiminnan päähuomio kohdistettiin erityisesti romanilasten kotien perustamiseen. Lastenkotien toiminta perustui romanipolitiikassa yhä vallalla olleen assimilaation periaatteelle, ja romanilapsia pyrittiin pelastamaan sosiaaliselta kurjuudelta sopeuttamalla heidät ”normaalielämäntapaan”. Käytännössä tämä tarkoitti huostaan otettujen romanilasten kohdalla pääväestöön yhtenäistämistä ja romanikulttuurin hylkäämiseen painostamista. Valtiohallinnon, 1953 perustettu Mustalaiskomitea kiinnitti saman periaatteen mukaan erityisen huomionsa ”kehityskelpoisten mustalaisten”, eli romanilasten ja nuorten romanien, ”sosiaalisiksi kansalaisiksi kasvattamiseen”, mikä käytännössä lisäsi huostaanottojen määrää. Mustalaislähetyksen perusti vuosina 1953 - 1977 yhteensä kolme lastenkotia ja yhden nuorisokodin. Näiden erityisesti romanilapsille ja nuorille tarkoitettujen sijoituspaikkojen lisäksi oli 1950 - 1980 -luvuilla suuri määrä romanilapsia sijoit-

tettuna myös pääväestön lastenkoteihin ja kasvattikoteihin ympäri Suomea. (Grönfors 2012, 242 - 245; Pulma 2006, 163 - 167, 173.)

Suomen romanipolitiikassa assimilaatiopyrkimysten kausi päättyi vasta 1960-luvun lopulle tullessaan. Muiden pohjoismaiden tapaan myös täällä kansainvälistyneen ilmapiirin myötä nostettiin esiin ihmisoikeuskysymykset ja vähemmistöjen oikeudet, ja maan tilanne lähti kehittymään vahvasti Ruotsin vaikutuksesta ja sen esimerkin mukaan. Pulma (2005, 201) nimeää romanipolitiikan vuosikymmenet 1960-luvulta 2000-luvulle ”vähemmistöoikeuksien ja etnisen heräämisen ajaksi”. Merkittävä toimija tilanteen muuttamisessa oli 1968 uudistunut Mustalaisiasiain neuvottelukunta, johon tuolloin nimettiin ensimmäistä kertaa mukaan romanijäseniä. Nordströmin (2012) ja Friman-Korpelan (2012) romanien lähihistoriasta kertovien artikkelien pohjalta voikin todeta, että romanien yhteiskunnallinen osallistuminen ja oma aktiivisuus ollut ratkaisevassa roolissa sekä Suomen että Ruotsin romanien tilanteen parantumisessa. (Friman-Korpela 2012, 217 - 218; Nordström 2012, 198 - 203.) Vuonna 1968 nimetyn neuvottelukunnan puheenjohtajana toiminut Söderman (2006, 13) kuvaa vuosia 1968 - 1970 läpimurron aikana sille, ”että valtiovalta tunnusti romaniväestön ongelmat vähemmistökysymyksenä ja niitä lähdettiin johdonmukaisesti ratkomaan”. Uudenlaisesta näkökulmasta lähestyvä vähemmistöpolitiikka lähti korostamaan erityisesti romaniväestön kulttuurisia erityispiirteitä, romanikielen- ja tapojen huomioon ottamista ja suojelun tarpeita. Positiivisen diskriminaation periaate, eli positiivinen erityiskohtelu, antoi mahdollisuuden kohdentaa yhteiskunnan tukea erityisesti romanien asuinolojen parantamiseen. Toinen keskeinen kehittämisen kohde oli koulutussasiat: etsittiin syitä lasten poissaoloihin, otettiin tarkastelun kohteeksi apukoulusiirtojen suuri määrä ja haitallisuus romanilapsille ja kartoitettiin yleisesti romanilasten koulunkäyntiä haitanneita tekijöitä. (Friman-Korpela 2012, 217 - 220.)

Samanaikaisesti yhteiskunnallisen heräämisen kanssa väheni romanien kiertelevä elämäntapa radikaalisti. 1960-luvun lopulla eivät romanien perinteiset ja läheiseen kanssakäymisen pääväestön kanssa perustuneet elinkeinot, kuten kaupustelu, käsityöt ja hevosammatit, enää tuoneet perheille elantoa, ja tämän seurauksena romanien kaupungistumisaste nousi 45 prosentista 70 prosenttiin yhden vuosikymmenen aikana. Samalla romanit etääntyivät pääväestöstä, ja suhdetta alkoi määritellä uudenlainen riippumattomuus, sekä romanien kokemukset laajemmasta ja rakenteellisemmasta syrjinnästä pääväestön taholta. Lasten ja nuorten kannalta paikoilleen asettuminen tarkoitti myös suurta muutosta. Valtion avustamana lähdettiin parantamaan romanien asuinoloja ja pysyvän asuinpaikan myötä valtaosa lapsista pystyi aloittamaan säännöllisen koulunkäynnin. Romanien kohdalla koulukiusaaminen ja erityisluokille siirtäminen oli kuitenkin yleistä, ja niiden mukana usein loppui myös motivaatio koulunkäyntiin. Erityisen vaikeaa oman paikkansa löytäminen yhteiskunnassa ja romaniväestön keskuudessa oli lastenkodeissa asuneille lapsille ja nuorille. Suomesta Ruotsiin suuntautuneen ns. suuren joukkosiirtolaisuuden aikana 60- ja 70-luvuilla lähtivät myös romanit runsain joukoin

hakemaan naapurimaasta parempaa toimeentuloa ja elintasoa. Monet löysivätkin Ruotsista sekä töitä että asunnon naapurimaan avoimempien työmarkkinoiden ansiosta, ja edelleen Suomen romaneista kolmas-neljäsosa asuu tai oleskelee Ruotsissa. Jatkuva muuttoliike Suomen ja Ruotsin välillä tarkoitti ns. ”laivalla kasvaneiden” lasten ja nuorten koulunkäynnin muodostumista haasteelliseksi, koska se pilkkoutui lyhyiksi pätkiksi molemmin puolin Suomen-lahtea (Tervonen 2012b, 191 – 195.)

1980 -luvulla romanipolitiikan keskiössä olivat edelleen asuntoasiat ja koulutus, sekä päivähoito, oppimateriaalikysymykset ja syrjintä, mutta esiin nousivat erityisesti romanikielen ja kulttuurin vahvistaminen. Suomen liittyttyä 1989 Euroopan neuvoston jäseneksi ja ratifioitua Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen alkoi ihmisoikeusdiskurssi nousta keskusteluja määritteleväksi tekijäksi. 1990 -luvulla romaniväestö alettiin nähdä nimenomaan kieli- ja kulttuurivähemmistönä, jonka oikeuksia lähdettiin turvaamaan sekä lainsäädännöllä että hallinnollisia rakenteita kehittämällä. Oman kielen ja kulttuurin kehittämisen ja ylläpitämisen näkökulmasta merkittäviä saavutuksia romaneille ovat olleet perusoikeusuudistus vuonna 1995 sekä perustuslaki vuonna 2000. (Friman-Korpela 2012, 226 - 229.) Muita merkittäviä 2000 -luvun alun saavutuksia romanipolitiikassa ovat olleet alueellisten romaniain neuvottelukuntien ja niiden suunnittelijavirkkojen vakinaistaminen vuonna 2006 neljän lääninhallituksen yhteyteen, sekä Suomen romanipoliittisen ohjelman valmistuminen 2009. Tämän ohjelman visiona on se, että Suomi on vuoteen 2017 mennessä edelläkävijä romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisessä Euroopassa. Romanipoliittisen ohjelman ensisijaisina tavoitteina ohjelmassa nähdään koulutukseen osallistuminen ja yleinen romanien koulutustason nostaminen, minkä nähdään alkavan jo romanilasten varhaiskasvatukseen osallistumisesta. Vaikka romanien tilanteen voi nähdä kohentuneen huomattavasti 2000 -luvun aikana, on heidän koulutuksellinen, taloudellinen ja sosiaalinen asemansa yhä keskimäärin heikompi verrattuna pääväestöön. Lisäksi yhteiskunnassa yleisestikin nähtävillä oleva hyvinvoinnin polarisoituminen koskettaa romaniväestöä myös yhteisön sisällä. (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 3, 19 – 20.)

4.2 Romanien kulttuurista ja identiteetistä

Tässä kehittämishankkeessa toiminnan kohteena on romaninuorisotyö, ja romanien kulttuuri nousi työskentelyn alkuvaiheessa työntekijöiltä hankkeen yhdeksi keskeiseksi teemaksi. Romanien kulttuuriin ja kieleen liittyen muodostui myöhemmin romaninuorten haastatteluista rikas ja monimuotoinen aineisto. Romanikulttuuri ei kuitenkaan painotu -romanikieltä lukuun ottamatta- hankkeen tuloksena muodostetuissa toimintasuunnitelman painopistealueissa, minkä näen olevan yhdensuuntaisessa linjassa kehittämishankkeen teoreettiseen viitekehykseen ja metodologisiin valintoihin. Nostan seuraavaksi esiin ne romaninuoriin liittyvät kulttuuriset tekijät, jotka ovat mielestäni olleet nuorisotyöllisestä näkökulmasta romaninuorisotyön

kehittämishankkeessa olennaisia. Valintoihini on vaikuttanut myös kehittämishankkeen kontekstina toimiva kunnallinen nuorisotyö, jonka perinteisiin ja käytäntöihin ei esimerkiksi kuulu tunnustuksellinen uskonnollisuus, tästä johtuen olen rajannut pois romaneja muuten vahvasti koskettavan hengellisyyden ja uskossa olemisen merkityksen.

Peruslähtökohta romanikulttuurin ja -identiteetin olemukselle tässä opinnäytetyössä on ollut niiden konstruktiivinen luonne. Tämä tarkoittaa sitä, että romani-identiteetti ei ole pääasiassa periytyvää ja valmiiksi saatua, vaan se rakentuu ja syntyy arkisista valinnoista. Tämä puolestaan mahdollistaa romaninuorille mahdollisuuden löytää muuttuvassa maailmassa itselleen paikan sekä yhteiskuntaan sopeutuneena jäsenenä että aitona romanina. (Suonoja & Lindberg 2000, 42 – 43.) Myös romanikulttuuri on historiansa aikana muuttunut ja sen voi nähdä elävän muutoksessa jatkuvasti (esim. Toivanen 2012, 28 – 31). Stenroos (2012, 430) toteaa romanien elämäntyylin olevan ehkä suurimman muutoksen edessä kuin koskaan aikaisemmin, sillä nyky-yhteiskunnassa kahden kulttuurin samanaikainen omaksuminen on tullut mahdolliseksi. Romani-identiteetin voi jopa nähdä toimivan eräänlaisen turvapaikkana kilpailua ja taloudellisia arvoja korostavassa modernissa yhteiskunnassa (Suonoja & Lindberg 2000, 43).

Romanikulttuurin näkeminen konstruktiivisena liittyy suoraan siihen, miksi en pyri tässä opinnäytetyössä kuvaamaan siihen liittyvää tapakulttuuria seikkaperäisesti, vaan olen valinnut avattaviksi vain tietyt, kehittämishankkeen kannalta tärkeät näkökulmat. Nuorisotyössä nähdään ennakkoluulojen ja konfliktien syntyvän usein siitä syystä, että eri kulttuurien toimintatapoja ei tunneta tarpeeksi. Tällä ajatuksella on peräänkuulutettu niin sanotun kulttuuritiedon jakamisen tärkeyttä ymmärryksen ja sensitiivisemmän työotteen lisäämisen varmistamiseksi. Kulttuuritiedon kautta on kuitenkin kyseenalaisimmissa muodoissaan tarkasteltu vähemmistöryhmien jäseniä ensisijaisesti oman kulttuurinsa edustajina, unohtaen yksilölliset tekijät. Ajatuksen muuttumattomien ja yleistettävien ominaisuuksien liittamisestä johonkin tiettyyn vähemmistöryhmään kuuluviksi voi nähdä sisältävän rasismien siemenen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei kulttuurisia eroja tulisi tunnustaa, vaan että niiden lisäksi tulisi näkökulmaa laajentaa tarkastelemaan myös nuorten elinolosuhteita, ihmisoikeuksia, yhdenvertaisuuslainsäädäntöä, rasismia ja syrjintää. (Honkasalo & Kivijärvi 2011, 71.) Vähemmistöinä romaneihin ja romanikulttuuriin liittyy hyvin vahva stigmatisointi (esim. Stenroos 2012, 434 – 435). Stereotyyppien purkaminen tilastotietojen valossa ei ole mahdollista, koska laki kieltää tiedon keräämisen etnisen taustan perusteella, joten niiden vähentämiseen on pyrittävä vaikuttamaan muilla keinoin. Romanikulttuuriin liittyen on siis erityisen tärkeää välttää kaikenlaisen faktatietoon perustumattoman ja stereotyyppöitä vahvistavan kulttuuritiedon välittämistä.

Ensimmäinen romanikulttuuriin liittämäni näkökulma on sen yhteisöllinen luonne. Romanikulttuuri on ensisijaisesti ihmissuhdekulttuuri, jossa perheellä on myös lasten näkökulmasta ensi-

sijaisen tärkeä merkitys (Markkanen 2003a, 73; Junkala & Tawah 2009, 45). Perhe käsitetään romanikulttuurissa pääväestöä laajemmin, ja esimerkiksi lasten kasvatustavasta kuuluu vanhempien lisäksi myös muille sukulaisille. Suvun jäsenet pyrkivät asettumaan asumaan lähelle toisiaan, ja päivittäinen kanssakäyminen on toivottavaa sekä luonnollista, mikä koetaan hyvinvointia lisäävänä. Yhteisöllisyys ja huolenpito toisista todentuvat esimerkiksi tilanteissa, jossa romani joutuu hoidettavaksi sairaalaan. Potilasta lähdetään katsomaan pitkänkin matkan takaa ja paikkakunnalla asuvien tuttujen ja vieraiden romanien on myös tapana käydä häntä tervehtimässä. Romaneille hautajaiset ovat erityisen tärkeä ja laajan osallistujajoukon keräävä juhla, jonne saapuu sukulaisia myös ulkomailta. (Viljanen 2012, 416 – 417; Palkkaisinko romanin 2011, 14.)

Romaniyhteisö on ollut kautta historian jäsenilleen se voima ja turvaverkko, joka on auttanut heitä selviytymään vaikeiden aikojen yli (Palkkaisinko romanin 2011, 14). Huono-osaisuuden periytymistä tutkineet Kortteinen ja Elovainio nostavat tutkimustensa pohjalta omaan lähipiiriin ankuroitumisen tärkeäksi vastoinkäymisestä selviytymisen elementiksi. Tähän peilaten romaniyhteisön voidaan nähdä toimivan eräänlaisena ”kulttuurisena kotina”, johon nuorella on mahdollisuus integroitua sosiaalisesti ja ankuroitua perinteiden ohjaamalla tavalla. Kun hänen ympärillään on ihmisiä, joihin hän on oppinut luottamaan ja nojaamaan, on vastoinkäymisestä ja vaikeuksista selviytyminen helpompaa. Yhteisöllinen disintegraatio, yhdistettynä heikkoon yhteiskunnalliseen asemaan, puolestaan lisää vakavien ongelmien todennäköisyyttä. (Kortteinen & Elovainio 2012, 163 – 165.) Kemppaisen (Suonoja & Lindberg 2000, 117) Keravan nuorisovankilassa 1980-luvun puolivälissä tekemässä tutkimuksessa selvisi, että tuolloin tuomiotaan suorittamassa olleilla romaninuorilla yli puolella oli kasvattajana joku muu kuin omat vanhemmat. Nämä romaninuoret olivat joutuneet jo varhain kiusatuksi, tappeluihin ja tarkkailuluokille, ja lopulta päihteiden ongelmakäyttöön liittyneen rikoskierteen seurauksena vankilaan. Yhdeksi syyksi näiden nuorten ongelmille nähtiin Kemppaisen tutkimuksessa juuri romanikulttuurista ja omista juuristaan vieraantuminen. Kortteisen ja Elovainion mukaan onkin tärkeää pyrkiä palvelurakenteella turvaamaan ihmisille mahdollisuus pitää yhteisöissään huolta toisistaan, koska tällä voi nähdä olevan merkitystä myös koulutukseen ja työelämään motivoitumisella (Kortteinen & Elovainio 2012, 165). Tämän yhteisöön kiinnittymisen merkityksen kautta voi romanikulttuurin yhteisöllisen luonteen nähdä toimivan myös yhtenä lähtökohtana erityisesti romaninuorille tarkoitettujen palvelujen tarpeelle ja työmuodon kehittämiselle.

Toinen romanikulttuurista esiin nostamani piirre liittyy kunnioituksen ja häpeämisen merkityksiin ja niihin liittyviin sääntöihin. Näillä edellä mainituilla käsitteillä ei romanikulttuurissa tarkoiteta samaa kuin pääväestön yleisesti ymmärtämänä, vaan niiden voidaan katsoa toimivan kulttuurisina tunnusmerkkeinä, joilla romaniyhteisö erottautuu pääväestöstä. (Stenroos 2012, 431.) Kunnian, kunniallisuuden, häveliäisyyden sekä symbolisen ja konkreettisen puh-

tauden voidaan katsoa kuuluvan romanikulttuurin peruspiilareihin. Näitä ovat myös edellisten vastakohtina toimivat kunniattomuus, häpeämättömyys sekä konkreettisen liian ja symbolisen epäpuhtauden välttäminen. (Viljanen 2012, 388.) Myöskään näihin peruspiilareihin liittyvien kunnioitus- ja puhtaussääntöjensä noudattamisessa eivät romanit ole yhtenäinen ryhmä, vaan tavat ovat erilaiset eri sukujen ja alueiden mukaan (Markkanen 2003a, 69). Kunnioitus- ja häpeämisnormiston piiriin kuuluvat erityisesti seksuaalisuuteen ja ruumiintoimintoihin liittyvät asiat ja tapahtumat. Normiston osoittamisen merkinä on siveä, kaino ja pidättyvä käytös, johon kuuluu esimerkiksi tiettyjen puheenaiheiden välttäminen, pään ja katseen pois kääntäminen, katsekontaktin välttäminen, paikalta poistuminen tai vaikeneminen. Romanivanhemmat ja -aikuiset eivät siis esimerkiksi kerro lapsilleen aikuistumiseen tai murrosiän kehitykseen liittyvistä asioista, sillä alastomuuteen, menstruaatioon, seksuaaliseen kanssakäymiseen, synnytykseen tai naisten ja miesten välisiin suhteisiin liittyvistä asioista ei voi puhua eri sukupolvien kesken. On tärkeää huomata, että nämä romanikulttuurin kunnioitus- ja häpeämissäännöt koskevat vain eri-ikäisten romanien välistä kanssakäymistä, joten esimerkiksi pääväestöön kuuluvilla työntekijöiden on soveliasta ja jopa toivottavaa käydä keskustelua romaninuorten kanssa edellä mainituista asioista. (Suonoja & Lindberg 2000, 109; Markkanen 2003a, 23; Palkkaisinko romanin 2011, 16; Viljanen 2012, 392.)

Kunnioitukseen liittyvät säännöt ja niiden noudattaminen liittyvät romaninuorilla kiinteästi murrosikään osuviin siirtymäriitteihin. Näkyvin näistä on romanitytön tai -pojan päätös pukea ylleen romanasu, mikä valinta tehdään loppuelämäksi (Palkkaisinko romanin 2011, 18). Vanhempien ihmisten kunnioitus on se asia, minkä lapset ja nuoret lähes poikkeuksetta nimeävät romanikulttuurissa kauneimmaksi, arvokkaimmaksi ja myös sen tarjoamaksi vahvuudeksi, mutta sen toteutumisesta on romanien keskuudessa paljon myös eriäviä mielipiteitä (Markkanen 2003a, 47; Junkala & Tawah 2009, 45). Erityisesti juuri nuoret ovat saaneet osakseen kritiikkiä romaniyhteisössä muuttaessaan kulttuuria joidenkin mielestä ”väärään suuntaan” ja hävetessään ”vääriä asioita” (Markkanen 2003b, 45 - 46; Toivanen 2012, 28 - 31). Romaninuoria ympäröivä yleinen nuorisokulttuuri on viime vuosikymmenen aikana muuttanut muotoaan yhteisöjen kulttuurista yksilöllisyyttä korostavaan suuntaan. Perustana ovat edelleen perhe, koti ja turvallisuus, mutta yleisesti nuoret joutuvat, ei vain vapauden, vaan myös pakon edessä, tekemään yksilöllisiä valintoja entistä enemmän. Romaninuorille nuorten maailmassa tapahtuvat jatkuvat muutokset tarkoittavat myös jatkuvaa oman yhteisön tapojen, perinteiden ja rituaalien alistamista kompromisseille. Yksittäisen romaninuoren tulevaisuuden rakentamisen voi nähdä perustuvan sekä oman yhteisön kulttuurinormiston ehjälle pohjalle, mutta myös muun yhteiskunnan hyväksyville suhtautumiselle. (Markkanen 2003b, 57 - 58; Salasuo 2006, 88 - 89.) Tähän ajatukseen nojaten voidaan siis nähdä, että kulttuurien muutoksessa romaninuorten kehittymistä tukevaa dialogia tarvitaan sekä romanien että pääväestön välillä, mutta myös romaniyhteisössä eri sukupolvien välillä.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGISET VALINNAT

5.1 Kehittämishankkeen ontologiset kysymykset

Tässä opinnäytetyössä kuvattu romaninuorisotyön kehittämishanke perustui konstruktionistiseen kehittämisorientaatioon, jossa korostuu todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tässä orientaatiossa keskeisinä elementteinä ovat ihmisten puheet ja teot sekä niiden vastavuoroisuus, jolla rakennetaan yhteistä todellisuutta. Käsitys todellisuudesta rakentuu ihmisten luomana sosiaalisissa prosesseissa, mutta sitä ei voida pitää faktuaalisena, suoraan todellisuutta heijastavana, vaan sitä tulkitaan ihmisten luomien merkitysjärjestelmien kautta. Konstruktionistisesti muodostunut sosiaalinen todellisuus vaatii uudelleen rakentuakseen aina vuorovaikutusta, sitä ei voi muuttaa yhden ihmisen toimesta. Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa lähdin liikkeelle myös siitä olettamuksesta, että todellisuuden rakentumisessa muutos ja kehitys ovat jatkuvaa. Romaninuorisotyön kehittämishanke on tuon jatkumon yksi osa, josta muutos jatkaa eteenpäin. (Toikko & Rantanen 2009, 36 - 37; Puusa & Juuti 2011, 16 - 17.)

Tässä opinnäytetyössä kuvatun kehittämishankkeen tehtävänä oli erityisesti romaninuorille tarkoitettujen palvelujen kehittäminen. Näen romaniyhteisön jäseneksi syntymisen ja siinä kasvamisen sellaisena situationaalisuuden komponettina, että se asettaa tarpeen erityisesti romaninuorille kohdennetulle nuorisotyölle. Situationaalisuuden komponentit voivat olla joko kohtalonomaisesti saatuja tai itse valittuja ihmisen situaation rakennetekijöitä. Näitä komponentteja ovat esim. ihmisen saamat geenit, ihonväri, kansallisuus, kulttuuripiiri tai itse valitsema puoliso, ystävät, ammatti, harrastukset ja ravinto (Rauhala 2005, 41 - 47). Vaikka romaniväestöön kuuluvien nuorten arki monelta osin näyttäytyykin hyvin samanlaisena kuin pääväestön nuorten, on heidän etsittävä murrosiässä identiteettiään suhteessa kahteen eri suuntaan: pääväestöön integroitumisen ja romanikulttuurin säilyttämisen välillä (esim. Junkala & Tawah 2009, 52, 60 - 61). Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa lähdin siitä olettamuksesta, että romaninuoret eivät ole yksi homogeeninen ryhmä, vaan saman kulttuuritautan nuoret voivat reagoida eri tavoin samoihin heitä koskeviin asioihin. Koska itse tulen romaniyhteisön ulkopuolelta ja olen pääväestön edustaja, on minun ollut tärkeää ymmärtää tähän asetelmaan liittyviä haasteita, toisaalta ulkopuolisuus on antanut romaninuorille ja -työntekijöille mahdollisuuden asioiden erilaiseen käsittelyyn ryhmään kuulumattoman tahon kanssa.

Situationaalisuuden korostuminen ontologisena lähtökohtana liittyy myös Freiren näkemykseen siitä, kuinka ihmiset "ovat", koska he "ovat tilanteessa". Freiren mukaan "tilanteessa olevina" eli situationaalisina olentoina ihmiset ovat kiinnittyneet niihin ajallis-paikallisiin olosuhteisiin, jotka jättävät heihin jälkensä ja joihin myös he itse jättävät omat jälkensä. Ihmi-

sillä on Freiren mukaan taipumus pohtia omaa "tilanteisuuttaan" siinä määrin, kuin se haastaa heitä toimimaan sen muuttamiseksi. Jotta ihminen voisi rohkaistua vaikuttamaan tilanteeseensa, tarvitaan ensin kriittistä ajattelua, "tilanteisuuden" havaitsemista ja sen näkemistä objektiivisesti ongelmallisena tilanteena. (Freire 2005, 120.)

5.2 Kehittämishankkeen epistemologia

Ihmisiin ja heidän toimintaansa keskittyvissä laadullisissa tutkimuksissa voidaan katsoa tiedon ja ymmärryksen olevan suhteellista: niitä voidaan tarkastella suhteessa toimintaan tai siihen, mitä toiminnalla halutaan saada aikaiseksi. Ymmärryksen ulkopuolelle jää ihmisten ollessa kyseessä aina myös tuntemattomia asioita, kuten salaisuuksia, epäselvyyksiä tai näkökulman eroavaisuuksia. Tiedon olemuksen tarkastelu ei näin ollen ole ongelmaton, ja Puusan ja Juutin mukaan jokainen ymmärrys sisältääkin väärinymmärrystä. Ihmisten toimintaa ymmärtääkseen tulisi päästä sisälle niihin merkityksiin ja pyrkimyksiin, joita ihmisillä itsellään on. Merkitykset johdetaan siitä, mitä pidetään merkittävänä, joten tieto on aina sidottu aikaan, kontekstiin ja kulttuuriin. (Puusa & Juuti 2011, 20 - 21.)

Muuttuvassa ja monimutkaistuvassa todellisuudessa myös käsitys asiantuntijuudesta ja tiedosta on muuttumassa. Suunnan voidaan nähdä kulkevan perinteisestä, hierarkkisen tiedon hallinnasta kohti uudelleen jäsentyvää ja neuvoteltavaa asiantuntijuutta ja tiedonmuodostusta. Oikeassa olemisen sijaan tiedontuotannossa voidaan näin ollen nähdä myös orientoiva, vaihtoehtoisia kehityskulkuja tunnistava ja mahdollistava vaihtoehto. Tällaista tiedontuotantoa ja asiantuntijuuden kehittymistä voi tarkastella esimerkiksi Karvinen-Niirikosken (2005) kuviossa 2 jäsentämän nelikentän avulla. Siinä nykytilannetta kuvaa kuvion oikea puoli, jossa konstruktionistista ajattelutapaa edustaa nelikentän oikean alakulman paradigma. Yhteinen ymmärrys ja merkitykset syntyvät uudenlaisen, tilanteisiin sidotun ja niissä rakentuvan näkökulman mukaan yhdessä asiakkaiden ja asiantuntijoiden kanssa, dialogisissa suhteissa, jolloin voidaan puhua eräänlaisesta yhteisasiantuntijuudesta. Dialogisuus on moniäänistä, polyfonista, ja siinä huomio kiinnittyy kohtaamisten rajapinnoille. Merkitykset muodostetaan dialogisissa keskusteluissa, jolloin keskustelijoiden välisen vuorovaikutuksen alueelle, jaetun ymmärryksen tilaan, avautuu kokonaan uudenlaisia näkökulmia tilanteeseen. Pyrkimys dialogiseen työtapaan ja dialogisuuden vahvistamiseen on ollut myös tämän opinnäytetyön ja siinä kuvatun kehittämishankkeen keskeinen tavoite. Konkreettisesti tämä on tarkoittanut esimerkiksi kehittämishankkeen eri vaiheiden välillä tapahtunutta jatkuvaa vuoropuhelua, aineistojen dialogista yhdistämistä ja analyysia sekä erityisen huomion kiinnittämistä yhteisen kielen käyttöön ja puheen ymmärrykseen. (Karvinen-Niirikoski 2005, 80 - 84; Mönkkönen 2007, 102 - 106; Seikkula & Arnkil 2005, 85 - 88.)

Kuvio 2 Sosiaalityön tiedontuotannon ja asiantuntijuuden kehityssuuntia Karvinen-Niinikosken (2005, 80) mukaisesti

Erityisesti tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa puhutaan niin sanotusta uuden tiedontuotannon mukaisesta toimintatavasta. Tietoa ei pelkästään sovelleta käytäntöön vaan sitä tuotetaan uudella tavalla, ei-tiedeperusteisesti ja monitoimijaisesti. Uusi tieto tuotetaan aidoissa toimintaympäristöissä, se vastaa niissä nousseeseen tarpeeseen ja tietoa käyttävät ne, jotka siitä suoraan hyötyvät. Uuden tiedontuotannon laadukkuutta voidaan arvioida sen tulosten hyödynnettävyydellä ja käytettävyydellä. Tieto nähdään refleksiivisenä, eikä se perustu objektiivisen tiedon ideaalille. (Toikko & Rantanen 2009, 41 - 44.) Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa tavoitteena oli saada Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen käyttöön soveltuvaa tietoa sekä työntekijöiden että asiakkaina olevien romaninuorten asioille antamien merkitysten avulla. Kriteerinä tälle tiedolle oli erityisesti sen käyttökelpoisuus kehittämishankkeen eri vaiheissa, ja keskeistä oli pyrkimys saada esiin hiljaista kokemustietoa. Tämä toteutettiin nostamalla asioita yhdessä keskustellen havaitsemisen kohteiksi, ja muuttamalla näin artikuloimaton artikuloituksi (ks. Heino 2007, 173 - 174). Kehittämishankkeessa tuotettu tieto on sidoksissa kontekstiinsa, eikä sen avulla tavoiteltu objektiivista, sellaisenaan yleistettävää totuutta.

5.3 Kehittämishankkeen tiedonintressit ja toiminnan luonne

Tutkimuksellisen ja osallistavan kehittämistoiminnan keskeisenä tunnusmerkkinä voidaan pitää kriittisyyttä. Kriittisessä kehittämisessä keskeistä on äänen antaminen kaikille toimijoille ja osallisille, ja kehittämisessä on kysymys dialogisesta tapahtumasta. Toikon ja Rantasen mukaan ”kriittisessä kehittämisessä tutkijoiden ja kehittäjien rinnalle nousevat työntekijät, asiakkaat ja kansalaiset” (Toikko & Rantanen 2009, 164 – 165). Tätä ajatusta voi laajentaa siteeraamalla Freireä (2005, 101), joka toteaa että ”vain dialogi, joka edellyttää kriittistä ajattelua, voi synnyttää kriittistä ajattelua”. Freiren mukaan todellisuuden muuttaminen vaatii tutkijoiden ja tutkimuksen kohteena olevien ihmisten yhteistä toimintaa: mitä aktiivisemmin ihmiset osallistuvat oman tematiikkansa tutkimiseen, sitä syvemmäksi muodostuu heidän kriittinen tietoisuutensa todellisuudesta ja sen ääneen lausumalla he saavat otettua todellisuuden haltuunsa (Freire 2005, 117). Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa kriittinen lähestymistapa näkyy ensinnäkin siinä, että sen keskeisinä toimijoina ovat työntekijät itse. Pyyntö on ollut saada aikaan tasavertainen prosessi, jossa kehittämishankkeen lähtökohdat, menetelmät ja tulokset on tuotettu demokraattisesti ja dialogissa työntekijöiden ja kehittämishankkeen asiakkaiden, romaninuorten kanssa. Hankkeessa ei pyritty nuorten sopeuttamiseen järjestelmään, vaan tarkoituksena oli löytää sellaisia rakenteita ja toimintatapoja, joita yhdessä muuttamalla voidaan romaninuorille tarjota paremmat mahdollisuudet tiedostaa omaa todellisuuttaan uudella tavalla.

Yksi merkittävä intressivalinta hankkeessa oli mielestäni se, että lähtökohtana kehittämiselle toimivat työntekijöiden oma tarveharkinta ja hankkeeseen osallistuneiden nuorisotyöntekijöiden unelmat, eikä alkutilanteessa pyydetty erillistä toimeksiantoa viraston ylätasolta. Helsingin kaupunkikonserni on vahvasti strategiajohtoinen organisaatio, ja kaupungin yhteisstrategioiden sekä nuorisoasiainkeskuksen omien strategialinjausten lisäksi julkishallinnon organisaatioita ja niiden työntekijöitä ohjaavat myös monet poliittiset ohjelmat. Romaninuorisotyön kannalta tällaisia keskeisiä huomioon otettavia strategisia ohjelmia olisivat olleet mm. Suomen romanipoliittinen ohjelma (2009), Helsingin kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009 - 2012 sekä Nuorisoasiainkeskuksen monikulttuurisuusohjelma 2009 - 2012. Näiden ennalta määrittelevien linjausten korostamatta jättäminen liittyy romaninuorisotyön kehittämishankkeessa intressinäkökulman lisäksi myös toiminnan kompleksiseen luonteeseen. Kompleksisessa toimintaympäristössä kehittämistyölle ei määritellä tiukasti ennalta sovittuja tavoitteita ja prosessia, vaan ne määrittyvät toiminnan edetessä vuorovaikutuksen ja yhteisen toiminnan kautta (Toikko & Rantanen 2009, 52 – 53). Tämä kompleksinen todellisuus ja sen vaatima kehittämistoiminnan reflektiivinen luonne toimivat myös vaatimuksena ja lähtökohtana tässä opinnäytetyössä aikaisemmin kuviossa 2 esitetyn avoimen asiantuntijuuden muodostumiselle.

6 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSI JA MENETELMÄT

6.1 Asiakaslähtöisyys kehittämishankkeen lähtökohtana

Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa keskeisenä periaatteena oli asiakaslähtöisyyden vahvistaminen. Sitä tavoiteltiin hankkeessa sekä kumppanuuden rakentamisella romaninuorten kanssa että asiakaslähtöisen Bikva -menetelmän kokeilemisella. Asiakaslähtöisyyttä korostavat myös Helsingin kaupungin arvot ja eettiset periaatteet, joiden mukaan kaupungin tehtävänä on ”tuottaa tai järjestää kuntalaisille laadukkaita palveluja asukaslähtöisesti, tehokkaasti ja taloudellisesti”, ja henkilöstön tehtävänä on ymmärtää ja ennakoida kuntalaisten tarpeita. Kaupungin eettiset periaatteet ottavat myös vahvasti kantaa yhdenvertaisuuden puolesta ja rasismia vastaan, ja ne määrittelevät ”yhteiseen helsinkiläisyyteen” kuuluvaksi eri väestöryhmiin kuuluvien oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen. (Helsingin kaupungin strategiaohjelma 2013 - 2016, 3.) Asiakaslähtöisyys on siis jo sinällään toiminnan arvoperusta, mutta ollakseen kokonaisuutena asiakaslähtöistä tulee toimintaa ja sen rakentumista tarkastella useammasta näkökulmasta. Asiakaslähtöisyyden toteutumiseen vaaditaan asiakasymmärrystä, joten palvelua tarjoavalla toimijalla tulee olla tietoa asiakkaista ja heidän tarpeistaan. Tätä tietoa tulee myös hyödyntää toiminnan kehittämisessä ja toimintaa tulee organisoida, ei vain organisaation, vaan myös asiakkaiden tarpeista käsin. Tämän lisäksi asiakas tulee nähdä palveluissa aktiivisena toimijana, ei vain passiivisena palvelujen kehittämisen kohteena. Subjektin rooliin liittyy kiinteästi asiakkaan voimavaraistumisen näkökulma ja myös vastuu oman hyvinvoinnin vahvistumisesta. Asiakaslähtöisessä toiminnassa asiakas tulee myös nähdä oman elämänsä asiantuntijana, ja yhteistyössä tulee pyrkiä luottamukseen ja keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuvaan tasavertaiseen kumppanuuteen. (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 18 - 19.)

Romaninuorisotyön kehittämishankkeen voidaan nähdä toimineen alkuna pyrkimyksille vahvistaa romaninuorten osallistumista toiminnan kehittämiseen. Asiakkaiden osallistuminen nähdäänkin usein jatkumona, jonka lähtökohtana toimii dialogi. Dialogista jatketaan eteenpäin asiakkaiden konsultaatioon, jossa asiakkaat toimivat työntekijöiden ohella asiakaspalautteen tulkitsijoina, ja heillä on myös asiantuntijan rooli toiminnan kehittämisessä. Konsultaatiota seuraa käyttäjien sitouttaminen toimintojen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Tässä vaiheessa asiakkailla on jo vertaistoimijan rooli, eli toimintaa suunnitellaan yhteistyössä heidän kanssaan olemassa olevien rakenteiden kautta, ja asiakkaiden voidaan katsoa olevan osa työyhteisöä. Jatkumon viimeisessä vaiheessa, eli organisaation management-toiminnassa, asiakkaat ovat mukana organisaation päätöksenteossa. He osallistuvat sekä toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, ja voivat olla mukana esimerkiksi henkilöstön rekrytointiprosessissa ja budjettineuvotteluissa. (Toikko 2006, 18 - 19.) Romaninuorisotyön kehittämis-

hankkeessa asiakaslähtöisyyden kehittämistyö on nähty edellä kuvattua jatkumoa tavoittelevana toimintana, jossa on nyt lähdetty alkutaipaleelle. Toiminnan suuntaa ohjaavina periaatteina voidaan pitää Virtasen ym. näkemyksiä siitä, että on tärkeää ottaa asiakas mukaan testaamaan palvelujen käytännöllisintä toteuttamistapaa tai etsimään vaihtoehtoisia tapoja toteuttamiselle jo ennen palvelun kehittämistä pidemmälle. Virtasen ym. mukaan sekä palvelujen kehittäjät että käyttäjät oppivat erityisesti innovaatioprosessien perättäisissä vaiheissa, ja tästä syystä pitkät prosessit tuottavat usein myös parhaita tuloksia. (Virtanen ym. 2011, 36 - 37.)

6.1.1 Bikva-arviointimenetelmästä

Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa käytetyn menetelmän valinnan tärkein kriteeri oli asiakaslähtöisyys. Halusin myös käyttää hankkeessa sellaista menetelmää, joka oli itselleni tuntematon ja jota en tiennyt myöskään aiemmin käytetyn nuorisoasiainkeskuksessa. Bikva vaikutti mielestäni monipuoliselta ja sen kautta koettiin asiakkaiden pääsevän aidosti vaikuttamaan yhteistyöhön ja palveluihin (Hänninen ym. 2007, 5). Bikva- arviointimenetelmän malli on kehitetty Tanskassa sosiaalipsykiatrian alalla. Menetelmän nimi "Bikva" tulee tanskan kielien sanoista "Brugerinddragelse i kvalitetsvurdering" eli "Asiakkaiden osallisuus laadunvarmistajana". Menetelmä syntyi yleisestä vaatimuksesta ottaa asiakkaat vahvemmin mukaan toimintojen arviointiin, jolloin perinteisten asiakaskyselyiden ei nähty varmistavan riittävästi asiakkaiden äänen kuulluksi tulemistä. Bikva -menetelmää on sen kehittämisen jälkeen käytetty sosiaalityön monilla eri alueilla Pohjoismaissa sekä niiden ulkopuolella. (Krogstrup 2004, 7.) Suomessa menetelmää on kokeiltu laajasti mm. Stakesin FinSocin toimesta vuosina 2005-2007, jolloin menetelmän Suomen oloihin soveltamisen kokeilussa oli mukana toistakymmentä erillistä hanketta (Koivisto 2007, 5).

Bikva -menetelmässä asiakkaiden omat kokemukset, arvot ja näkemykset ovat keskeisessä roolissa ja ne valjastetaan kehittämistyön ja oppimisen välineiksi (Högnabba 2008, 10; Koivisto 2009, 123). Koivisto (2007, 17) on kiteyttänyt Bikvan perusolettamukset ja lähtökohdat seuraavasti:

- Asiakkaalla on sellaista kokemustietoa, jota tarvitaan kehittäessä palvelujen laatua, vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta.
- Asiakas on arvokas tiedonantaja ja kumppani kehittämisessä.
- Asiakas voi olla oppimisen käynnistäjä.
- Asiakkaat arvioivat palveluja omien kokemustensa perusteella ja määrittävät siten arvioinnin kriteerit.

Bikva -menetelmä muodostuu Krogstrupin (2004, 15) mukaan pääpiirteissään neljästä toisiaan seuraavasta vaiheesta:

- 1) Asiakkaiden ryhmähaastattelu, jossa pyydetään asiakkaita kertomaan ja perustelemaan, mitä he pitävät myönteisenä ja mitä kielteisenä heihin kohdistuvassa palvelussa. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on saada esiin tietoa asiakkaiden kokemuksista ja subjektiivisia laatuarviointoja.
- 2) Työntekijöiden ryhmähaastattelu, jossa asiakkaiden palaute esitellään työntekijöille. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on pohtia, mihin asiakkaiden arviot heidän mielestään perustuvat. Ensisijainen tavoite on, että työntekijät pohtivat omaa toimintaansa.
- 3) Johdon ryhmähaastattelu, jossa asiakkaiden ja työntekijöiden palautteet esitellään (hallinto)johdolle. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on pohtia syitä asiakkaiden ja työntekijöiden palautteeseen.
- 4) Poliittisten päättäjien ryhmähaastattelu, jossa asiakkaiden, työntekijöiden ja (hallinto)johdon ryhmähaastatteluista saatu palaute esitellään poliittisille päättäjille. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on saada päättäjiltä arvio palautteen syistä.

Bikva-menetelmä edustaa kehittämistoiminnan tasomallia, jossa kehittämisprosessin vaiheet etenevät vertikaalisesti tasolta toiselle. Vaikka prosessin voi ajatella etenevän hierarkkisesti alhaalta ylöspäin eli asiakkailta poliittisille päättäjille, pidetään kaikilta tasoilta saatua tietoa samanarvoisena. Näin ollen mitään yksittäistä tietolähdettä ei voida pitää muita arvokkaampana tai objektiivisempänä. (Toikko & Rantanen 2009, 68.)

Bikvan arviointiprosessin jokaisella tasolla voidaan nähdä toistuvan tietyt samat toiminnan elementit. Ensimmäiseksi valitaan arviointiin osallistuvat sidosryhmät: asiakkaat, työntekijät, johtajat tai päättäjät. Valinnan jälkeen sovitaan ryhmähaastattelun aikataulusta ja siitä tiedotetaan sidosryhmän edustajille. Tämän jälkeen ryhmähaastattelu toteutetaan sovitusti, haastattelussa saadut tiedot käsitellään ja saatu palaute systematisoidaan. Viimeisenä ennen seuraavalle tasolle siirtymistä laaditaan haastatteluohje seuraavaa ryhmähaastattelua varten. Kaikilla tasoilla haastateltaville ryhmille esitellään edellisiltä tasoilta saatu palaute, joka koskee kyseessä olevien haastateltavien toimintatapoja: työntekijöille asiakkailta saatu palaute, johtajille asiakkailta ja työntekijöiltä saatu palaute ja päättäjille asiakkailta, työntekijöiltä ja johtajilta saatu palaute. (Krogstrup 2004, 16.)

Koiviston (2007; 2009) mukaan Bikva on varsin muuntuva ja joustava menetelmä, jota voi organisaation ja teema-alueen mukaan soveltaa monin tavoin. Haastatteluihin voi soveltaa erilaisia menetelmiä ja joitain vaiheita voi jättää kokonaisuudesta pois (Koivisto 2009, 127). Menetelmää ei sinänsä ole olemassa, vaan se muokkaantuu aina kulloisessakin sovelluksessa omanlaisekseen toimijoiden vuorovaikutuksen seurauksena (Koivisto 2007, 17). Yhtenä esi-merkkinä Bikvan joustavista variaatioista on Helsingin sosiaalivirastossa toteutettu ns. Improvisaatio -Bikva, jossa erikseen järjestetyn ryhmähaastattelun sijaan asiakkaiden haastattelut tehtiin työntekijöiden toimesta siellä, missä heidät luontaisesti muutenkin kohdattiin. Improvisaatio-Bikvassa mukana oli myös asiakkaiden ja työntekijöiden avoin dialogivaihe, jossa yhdessä tutkien mietittiin, mistä annetussa ja saadussa palautteessa oli kyse ja mitä asialle voisi tehdä. (Thomasén 2007, 39 - 40.)

6.1.2 Kehittämishankkeen prosessin kuvaus

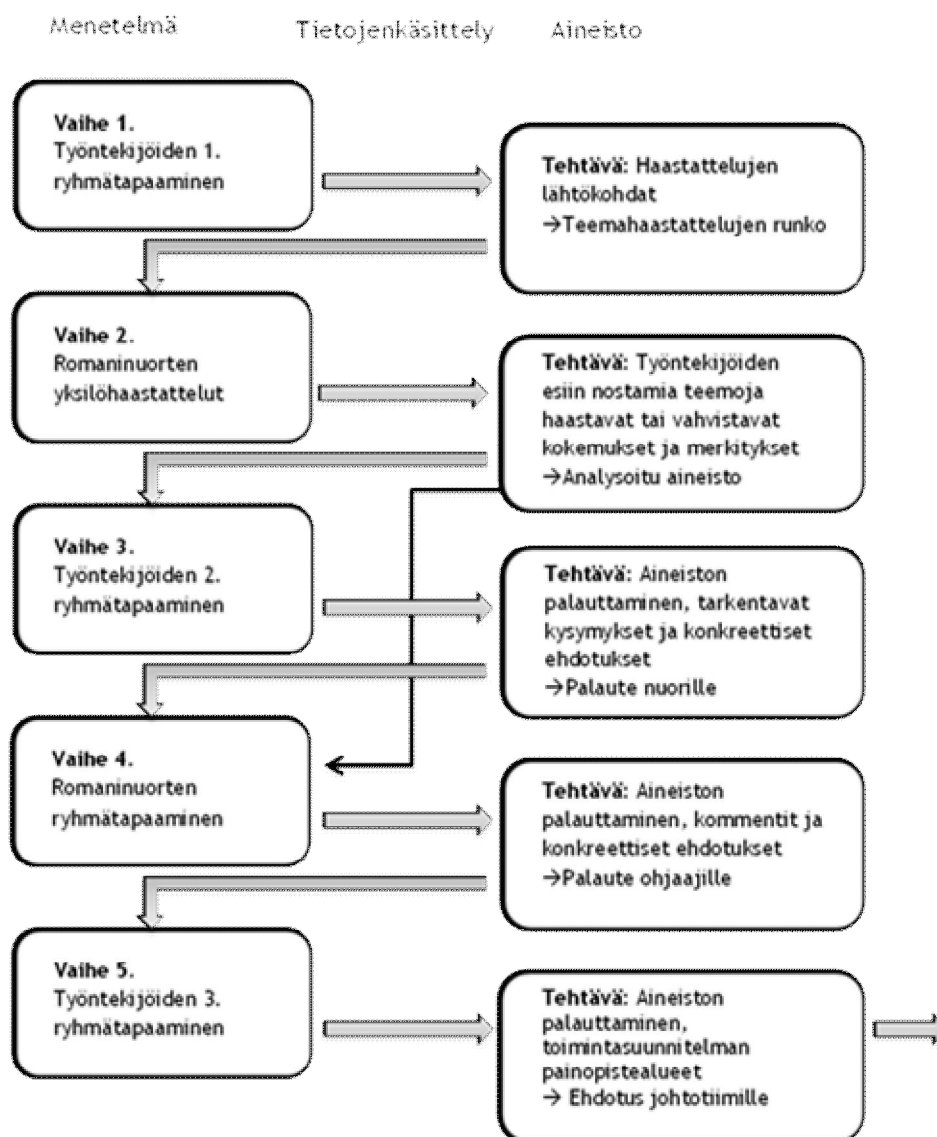
Koska Bikva -malli oli siitä kirjoitettujen kuvausten perusteella osoittautunut menetelmäksi, jota oli mahdollisuus joustavasti soveltaa, lähdin muokkaamaan sitä romaninuorisotyön kehittämishankkeeseen sopivaksi. Syy sille, miksi tein mallista oman sovelluksen, oli sen alkuperäisestä poikkeava käyttötarkoitus. Bikva oli alkuperäisessä muodossaan kehitetty jo toteutetun toiminnan asiakaslähtöiseen arviointiin, mutta romanityön kehittämishankkeessa Bikvan avulla oli tarkoitus kehittää ja suunnitella uudenlaista toimintaa. Kehittämishankkeen tarkoituksena oli myös kokeilla työn kehittämistä uudella tavalla nuorten kanssa, joten päätin keskittyä erityisesti rakentamaan vuorovaikutteisuutta nuorten ja työntekijöiden ryhmien välillä. Halusin myös korostaa nuorten toimijuutta sekä vahvistaa heidän saamaansa kokemusta osallisuudesta palauttamalla haastatteluaineistot ja työntekijöiden aineistot kommentoitaviksi nuorten ryhmälle. Johdon ja päättäjien ryhmätapaamiset minun oli jätettävä hankkeen ulkopuolelle jo opinnäytetyön prosessin rajaamiseen liittyneistä aikataulullisista syistä. Yhtenä rohkaisevana lähtökohtana työskentelylleni toimi Eskolan ja Suorannan (2003, 251) ohjeet laadullisen tutkimuksen tekijöille, jotka olivat ”uskalla soveltaa tämän ja muiden kirjojen opetuksia makusi mukaan” sekä ”luota itseesi, sillä laadullisista menetelmistä kukaan ei voi sanoa viimeistä sanaa”. Romaninuorisotyön kehittämishankkeen prosessin kuvaus on esitetty kokonaisuudessaan kuviossa 3. Tähän alle olen koonnut sekä Bikvan että romaninuorisotyön kehittämishankkeen erilaiset vaiheet.

Bikva

- asiakkaiden ryhmähaastattelu
- työntekijöiden ryhmähaastattelu
- johdon ryhmähaastattelu
- päättäjien ryhmähaastattelu

Romaninuorisotyön kehittämishanke

- työntekijöiden fokusryhmä
- romaninuorten yksilöhaastattelut
- työntekijöiden fokusryhmä
- romaninuorten fokusryhmä
- työntekijöiden fokusryhmä

Kuvio 3 Kehittämishankkeen prosessin kuvaus

6.2 Aineiston keräämisen menetelmät

Keräsin kehittämishankkeen aineistot syksyn 2012 ja alkuvuoden 2013 aikana. Keskeisenä tehtävänä keräämilläni ja analysoimillani aineistoilla on ollut toimia kehittämistyön suunnannäyttäjänä sekä kehittämishankkeen eri vaiheissa fokusryhmissä käydyn keskustelun ja johtopäätösten teon pohjana (ks. Grönfors 1982, 161). Olin suunnitellut kehittämishankkeen prosessiin neljä kohtaa, joissa kehittämistyötä vietiin eteenpäin ja aineistoa tuotettiin ryhmässä tapahtuvan työskentelyn avulla. Hanke aloitettiin työntekijöiden ryhmätapaamisella, jonka jälkeen työntekijät tapasivat vielä kaksi kertaa ja romaninuoret kerran. Taulukossa 2 olen kuvannut kehittämishankkeen aineistojen keräämisen ja analyysin menetelmät, aikataulut sekä keruutavat tarkemmin.

Kysymys	Keruutapa	Aineisto	Analyysi	N	Aika
Mitkä ovat työntekijöiden mielestä romanityön lähitulevaisuuden keskeiset teemat?	työntekijöiden fokusryhmä	nauhoitukset yhteensä 1:58 h, ryhmätyöskentelyn materiaali	teema-analyysi	7	20.8.2012
Miten romaninuorten näkemykset ja kokemukset haastavat tai vahvistavat työntekijöiden näkemyksiä?	romaninuorten yksilöhaastattelut	nauhoitukset yhteensä 8:36 h, joista sanatarkasti litteroitu teksti yhteensä 106 s.	teema-analyysi	8	7.10.-12.11.2012
Mitä konkreettisia ideoita ja ehdotuksia työntekijöillä on haastatteluaineiston pohjalta nuorille?	työntekijöiden fokusryhmä	nauhoitukset yhteensä 2:37 h, ryhmätyöskentelyn materiaali	aineistojen dialoginen yhdistäminen	6	4.2.2013
Mitä ajatuksia saadut tulokset ja työntekijöiden ehdotukset saavat vastauksina nuorilta?	romaninuorten fokusryhmä	nauhoitus 0:43 h	aineistojen dialoginen yhdistäminen	5	10.3.2013
Mitkä valitaan romaninuorisotyön keskeisiksi painopistealueiksi?	työntekijöiden fokusryhmä	nauhoitukset yhteensä 2:14 h	aineistojen dialoginen yhdistäminen	7	18.3.2013

Taulukko 2 Kehittämishankkeen aineistot

6.2.1 Avainhenkilön rooli ja merkitys

Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa vein pääväestön edustajana eteenpäin romaninuria ja - kulttuuria koskettavaa prosessia. Tällainen työ ei olisi onnistunut ilman luottamuksellista suhdetta vähintäänkin yhteen romanikulttuurin edustajaan. Vähemmistöjen tutkimiseen liittyy Grönforsin (1982, 63) mukaan yleensä aina kentälle pääsyn ongelma, jos tutkija ei kuulu kyseiseen ryhmään. Haastattelujen saamisen kokivat haasteelliseksi omassa selvitystyössään myös Junkala ja Tawah (2009, 12), joiden onnistumiselle merkityksellisiä olivat paikalliset romaniyhdyshenkilöt: heidän avullaan tutkijat loivat kontaktin ja saavuttivat luottamuksen romaniperheisiin. Oma avainhenkilöni (ks. Grönfors 1982, 73) tässä kehittämishankkeessa on ollut alueellisessa romanityössä työskentelevä romanitaustainen nuorisohjaaja Leiff Berg, jonka kanssa olen tehnyt yhteistyötä jo useita vuosia. Arjen työn lisäksi olemme myös yhdessä osallistuneet erilaisiin romanityötä koskeviin seminaareihin ja koulutuksiin, minkä kautta olen tullut tutuksi muillekin romaniväestöön kuuluville ja romanityötä tekeville. Romanitaustaisen

nuoriso-ohjaajan avustuksella minulla on mahdollisuus saada kontakti haastateltaviin nuoriin ja paikalliseen romaniväestöön, ilman hänen apuaan en olisi siinä onnistunut.

6.2.2 Fokusryhmät

Käyttäjä- ja toimijakeskeisessä kehittämistyössä tiimit ja ryhmät ovat keskeisiä instrumentteja, jotka mahdollistavat yhteisesti jaetun prosessin ja siihen liittyvä päätöksenteon sekä arvioinnin (Toikko & Rantanen 2009, 94). Käsitteenä fokusryhmä (focus group) tarkoittaa ryhmäkeskustelua, mutta se on myös hyvin lähellä ryhmähaastattelua ja erityisesti täsmäryhmähaastattelua (focus group interview). Sekä fokusryhmä että täsmäryhmähaastattelu ovat käytökelpoisia menetelmiä kun tarkoituksena on kehitellä uusia ideoita, saada esiin ihmisten tarpeita, mieltymyksiä ja asenteita tai kehittää uusia palveluja. Niiden peruslähtökohtana on tarkasti valittu ja heterogeeninen joukko, jossa on keskimäärin 6 – 10 osallistujaa, heidän lisäksi keskustelun virittäjänä ja ohjaajana toimii ryhmänvetäjä. Tapaamisen tavoite ja keskusteluteema on ennalta määriteltä ja se myös kerrotaan osallistujille. Molemmista menetelmistä saadaan aineistoksi haastattelumateriaali, joka puretaan ja litteroidaan tutkimuksessa tarvittavalla tarkkuudella. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61 – 63; Toikko & Rantanen 2009, 145 – 147; Valtonen 2011, 88 – 99.)

Fokusryhmän ja täsmäryhmähaastattelun erona voidaan pitää vuorovaikutuksen painopisteen asemoitumista. Kun ryhmähaastattelussa vuorovaikutus painottuu ryhmän vetäjän ja kunkin osallistujan välille, on fokusryhmässä painopiste osallistujien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Fokusryhmän vetäjällä onkin rajatumpi mahdollisuus vaikuttaa tilanteen etenemiseen kuin täsmäryhmähaastattelussa. Vetäjän tehtävänä ei nimittäin ole itse aktiivisesti osallistua sisällöllisen teeman käsittelyyn, vaan keskusteluvastuu ja valta siirretään tietoisesti osallistujille. (Toikko & Rantanen 2009, 145; Valtonen 2011, 89 – 93.) Ryhmän tai haastattelun vetäjän tehtävänä on luoda avoin ja rento ilmapiiri, ohjata keskustelua tavoitteiden mukaisesti ja kannustaa osallistujia mukaan keskusteluun. Tässä vetäjää auttaa se, jos hän huomioi toiminnassaan erilaisia ryhmädynamiikan ja vuorovaikutuksen hallintatekniikoita. Ensinnäkin kannattaa tiedostaa se, että ryhmäkeskustelussa aloitus, keskiosa ja lopetus jäsentyvät dynamiikaltaan elävässä tilanteessa erilaisiksi. Ryhmän alkuvaihe voi tuntua jännittävältä sekä osallistujien että vetäjän kokemana. Ryhmän aloittaessa työskentelyn on ryhmän vetäjän tärkeää pyrkiä luomaan keskustelulle otollinen ilmapiiri. Tässä vaiheessa kannattaa huomioida ryhmäytymistä edesauttavat elementit, kuten tarjoilut ja ryhmän vetäjän sanallinen motivointi. Esittelykierroksella saadaan aikaan jo keskustelun aloituksesta moniääninen, sillä siinä jokaisella on vuorollaan oma puheenvuoronsa. Ryhmänvetäjän on myös tärkeää tuoda keskustelun alkaessa esiin tapaamisen tavoitteet, säännöt ja tavat, jonka jälkeen voidaan siirtyä varsinaisen sisällöllisen teeman käsittelyyn. Tässä vaiheessa ryhmäkeskustelussa sisällöllistä valtaa siirretään

osallistujille, ja ryhmän vetäjän tehtävänä on ohjata keskustelun suuntaa tutkimuksen kannalta relevanttiin suuntaan. Ryhmän keskustelua voidaan tukea monin eri keinoin. Keskeistä on avointen ja kutsuvien kysymysten käyttö (esim. mitä, miten, kertokaa), mutta asioiden hahmottamisen ja tarkastelun tukena voidaan käyttää myös visuaalisia menetelmiä (esim. valokuvat, postikortit, seinälapputekniikat) tai projektiivisia menetelmiä (esim. sana-assosiaatiot, roolipelit, täydennys- tai piirrostehtävät). Ryhmäkesustelun lopuksi ryhmänvetäjän on tärkeää osoittaa keskustelun lähestyvän loppuaan. Tavallisesti ennen päätöstä ja kiitosta ryhmänvetäjä tekee keskustelusta lyhyen loppuyhteenvedon, jolloin osallistujilla on vielä mahdollisuus tarkentaa tai korjata jotain aiemmin sanomaansa. (Valtonen 2011, 90 - 96.)

Lähtökohtanani romaninuorisotyön kehittämishankkeessa oli sekä romaniryhmän jäsenten että romaninuorten toimiminen kanssakehittäjinä, joten arvioin fokusryhmän antavan menetelmänä osallistujille täsmäryhmähaastattelua vahvemman kokemuksen osallisuudesta kehittämistyöhön. Mielestäni fokusryhmä antoi menetelmänä myös itselleni vapaammat kädet ohjata tarkoituksenmukaiseen suuntaan itselleni uudenlaista, aineistoa ryhmältä ja tasolta toiselle palauttavaa prosessia.

6.2.3 Haastattelut

Haastattelu on yksi käytetyimpiä laadullisen aineiston keräämisen menetelmistä ja tiedonhankinnan perusmuoto (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11). Haastatteluja suunnitellessaan tutkija joutuu itse päättämään sekä toteutuksen muodoista että monista käytännön asioista. Haastattelu kohdistuu tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin, ja tavoitteena on kerätä sellainen aineisto, jonka avulla tutkija voi tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia uskottavia päätelmiä (Puusa 2011a, 73.) Sekä yksilö- että ryhmähaastattelujen käyttökelpoisuudelle löytyy erilaisia perusteluja (esim. Grönfors 1982, 109). Romaninuorisotyön kehittämishankkeen menetelmäsoveluksen lähtökohtana toimivassa Bikva -mallissa tiedonkeruu asiakkailta tapahtuu yleensä avoimella ryhmähaastattelulla. Ryhmähaastattelu on koettu mallissa yksilöhaastatteluja paremmaksi vaihtoehdoksi, koska mallissa asiakkaiden tehtävänä on arvioida olemassa olevia toimintatapoja ja antaa niihin liittyvää palautetta. Yksilöhaastattelujen kautta saatu palaute on koettu silmäänpistävästi liian myönteiseksi tai järjestelmää myötäileväksi, minkä on nähty osittain johtuvan haastateltavien tunnistettavaksi tulemisen pelosta. Ryhmätilanteessa haastateltavat ovat ottaneet rohkeammin ja enemmän kantaa toistensa perusteluihin ja yhteistyö on innostanut vivahteikkaampaan palautteeseen kuin yksilöhaastatteluissa. (Krogstrup 2004, 11.)

Ryhmähaastattelujen etuina voidaan yleisesti pitää nopeutta ja taloudellisuutta yksilöhaastatteluihin verrattuna, sillä niiden avulla voidaan saada samanaikaisesti tietoa usealta vastaajal-

ta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 63). Grönforsin (1982, 109) mukaan usean henkilön samanaikainen haastattelu on kuitenkin vaativampaa kuin yhden. En ollut itse aiemmin toiminut tutkimushankkeessa haastattelijana ja arvelin tilanteen olevan uusi myös haastateltaville. Arvioni mukaan minun olisi helpompaa luoda luottamuksellinen ilmapiiri kahden kesken haastateltavan kanssa kuin isommassa ryhmässä. Krogstrup (2004, 26) nostaa esiin ryhmähaastattelun riskinä joidenkin haastateltavien dominoinnin ja toisten pidättyväsyyden etenkin siinä tapauksessa, jos haastateltavilla ei ole aikaisempaa kokemusta kuulluksi tulemisesta. Mietin haastattelujen toteutuksen kolmantena vaihtoehtona myös parihaastattelun mahdollisuutta, mutta koska olin myös etsimässä mahdollisia eroavaisuuksia romaninuorten keskinäisistä mielipiteistä päädyin niiden löytämiseksi valinnassani yksilöhaastatteluihin. Romaninuorisotyön kehittämishanke myös erosi Bikva-mallista siinä suhteessa, että Bikvassa on tarkoitus saada asiakkailta arviointitietoa jo olemassa olevista palveluista, kun taas romaninuorisotyön kehittämishankkeessa tavoitteena oli saada mahdollisimman moniääninen aineisto vuoropuheluun työntekijöiden esiin nostamien teema-alueiden kanssa. Kehittämishankkeessa romaninuorten haastattelujen aineiston oli tarkoitus tuottaa reflektiivistä ja täydentävää aineistoa työntekijöiden unelmista nousseille teema-alueille, joten valitsin haastattelun lajiksi tämän vuoksi puolistrukturoidun haastattelu eli teemahaastattelun. Haastattelujen avulla halusin myös korostaa romaninuorten roolia aktiivisina toimijoina ja omien asioidensa asiantuntijoina, ja luoda näin arvostuksen ja luottamuksen ilmapiiriä tulevan ryhmätyöskentelyn pohjaksi. Yksilöhaastattelujen avulla sain myös nostettua keskusteluun mukaan myös teemoihin liittyviä aihepiirejä, joiden käsitteily ryhmähaastattelussa ei arvioni mukaan olisi ollut helppoa.

Erityisen merkityksellistä haastattelujen onnistumiselle on luottamuksellisen ilmapiirin luominen (esim. Thomasén 2007, 40; Puusa 2011a, 80). Haastattelujen tuloksen voidaan myös nähdä aina olevan seurausta haastattelijan ja haastateltavan yhteistoiminnasta (Hirsjärvi & Hurme (2001, 189). Olen poiminut tähän kaksi esimerkkiä romaninuorille tekemiäni haastattelujen kulusta. Molemmissa esimerkeissä on kyse luottamuksellisen ilmapiirin tavoittelemisesta, mikä ilmenee siinä, että nuori on uskaltanut tarkentaa kysymystäni ja kysyä uudelleen. Ensimmäisessä voi nähdä esimerkin kehittämishankkeen avainhenkilön neuvomasta ”asioiden esiin kaivamisesta”. Aluksi haastateltava vastaa, että tietoa löytyy jos haluaa. Hänen tekemänsä tarkentavan kysymyksen jälkeen ja asiaa avattuani näkökulma kuitenkin muuttuu, ja hänen mukaansa rehellinen lopputulema onkin toisenlainen.

K: Onks sun mielestä helppoo tänä päivänä romaninuorena löytää itelleen joku kiva, kiinnostava ammatti, semmonen joka motivois just sitä, että jaksaa opiskella? Onks tietoo tarpeeks siitä, et mitä voi tehdä?

H4: No tota kyllä tietoo löytyy, jos vaan haluaa. Ja tota toistatko vielä ton kysymyksen uudestaan?

K: Niin et onks tarpeeks silleen esimerkkejä tai tietoo tai saaks tarpeeks tietoo siitä, et minkälaisia työpaikkoja on olemassa ja...

H4: Ahaa...

K: ...minkälaisia ammatteja ja mitä kautta sit voi niihin päästä, mitä kouluja on olemassa vai tuleeks se vaan silleen, että joku tuttu sattuu ole jossain ja sit kaikki aattelee, että no tonne voisinn mennä.

H4: No enimmäkseen ehkä se menee just noin, et se joku tuttu on jossaki ja sitte sitä kautta.

K: Koska onhan hirveen hankala lähtee hakee johonki kouluun tai mennä, vaik voiskin olla lahjoja johonki tiettyyn juttuun, jos ei tiedä edes, et mitä kaikkee voi tehdä.

H4: No joo, ei oikeesti ei tiedä, et mitä kaikkea voi tehdä. Ihan rehellisesti mä en ees tiä, mitä kaikkea pystyy opiskella ja mihin niinku pystyy oikeesti suuntautumaan, et ottaa sen ammatikseen. Mä en hirveesti tiä siit loppujen lopuks.

Jälkimmäisessä esimerkissä voi nähdä todentuvan haastattelutilanteiden dialogisuuden ja asiakkaiden kanssa yhdessä kehittämisen näkökulman. Sen, että haastatteluissa on myös uskallettu käsitellä ja pohtia arkaluontoisikiakin asioita, voi nähdä kertovan tilanteen luottamuksellisesta ilmapiiristä. Tässä jälkimmäisessä haastattelutuotteesta on hyvin nähtävissä myös se, miten jo hieman vanhemmat nuoret pystyivät tarkastelemaan toiminnan tarvetta heitä nuorempien tarpeen näkökulmasta, mikä tukee ikäryhmän valinnan tarkoituksenmukaisuutta.

K: Entäs sit näätsä, et semmonen ois jotenki järkevää tai muuta, et joskus järjestäis työtölle esimerkiks jonkun illan tai päivän tai hetken, missä vois sit jonku terveydenhoitajan tai muun kans, et se vois kertoa joistain jutuista?

H8: Niinku ehkä just 13-vuotiaille ja tollasille, niille se ois ehkä, ku siinä iässä pyöräi muutenki niin paljon ajatuksia.

K: Mitä sä luulet, et antaisko sit vanhemmat luvan tulla tai siis oisko se niiden mielest ihan OK, että tällasta tehtäis, kun he ei voi ite näistä asioista puhua niitten tyttöjen kanssa?

H8: Mun mielestä joo, niinku et en mä näkis siinä niinku mitään semmosta niinku väärää, mut se pitäis tuua sit vanhemmille oikeella tavalla esiin niinku et siellä ei ois niinku ku kumminki niinku no niinku seksuaalisuus, se on tosi arka asia niinku et siit, siitä ei puhuta, ja sen ikäset ei kuulukaa tietää mitään siitä.

K: Aivan, mutta sitte kuitenkin nää teini tai siis ei nyt ihan teiniraskaudet, mut nekin kyllä, tosi nuorenanahan monet romanitytöt sit saa lapsii.

H8: Niin, et sit pitäis periaattees vähän jaksottaa tai niinku aiheittain. Mut sitte taas joisakin ei voi niinku et nyt jos vaikka tuliski joilleki 15-vuotiaille vaikka joku terveydenhoitaja, joka kertois ehkäsyistä sun muista, niin siitä ei vois tiedottaa vanhemmille, että nyt tänä päivänä sitten heillä on se, että.

K: Se ois niin noloo, eihän sinne vois kukaan varmaan tulla?

H: Ei, niinku, tai ei periaatteessa mee niinku tiettyihin juttuihin pitää olla lupalaput, niin ne luvat ois joko väärennettyjä tai sit ne ei ois niinku tulis ollenkaan.

K: Mut sä et näe mahottomana semmost ajatusta, että jotain tällast niinku vois järjestää ja että siin ois jotain tolkkuku?

H: En. Miksei? Mut se tarkot...

K: Mut se pitäis tehdä taitavasti tai siis silleen oikein?

H: Niin.

K: Kulttuurisesti oikein?

H: Joo, ja sit se toki, että niinku pitää olla omaa kiinnostustaki, et moni semmonen asia niinku mitä on niinku järjestetty romani niinku lapsille ja nuorille, ni se voi kaatua sen takia, kun ei oo sitä omaa kiinnostusta just sitä asiaa kohtaan just sillä hetkellä. Se on vähän niinku et jos tää ois ollu ensi viikolla, niin ehkä ois kiinnostanu, aika vaikee.

6.3 Aineiston analyysi

Etenin aineistojen analyysissä pääsääntöisesti Tuomen ja Sarajärven (2012) sisällönanalyysin kuvauksen mukaisesti. Ensimmäinen ja tärkein tehtävä tämän kuvauksen mukaan on tehdä vahva päätös siitä, mikä kerätyssä aineistossa kiinnostaa. Laadullinen aineisto on tyypillisesti rikas, ja sen sisällöstä löytyy useita kiinnostusta herättäviä asioita, joita olisi mielekästä tutkia ja raportoida. Analyysin perustaksi tulee kuitenkin valita jokin tarkasti rajattu ilmiö, josta sitten kerrotaan kaikki mitä siitä on löydetty. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 91 - 92.)

Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa kaikkien aineistojen analyysin keskeinen ”punainen lanka” on ollut romaninuorisotyön toimintasuunnitelman painopisteiden löytäminen, ja tätä lopullista kehittämishankkeen tarkoitusta kohden on kuljettu viiden eri kysymyksen kautta. Jokaisen kysymyksen kohdalla olen tehnyt siihen liittyvän aineiston analyysin suhteessa juuri kyseessä olevaan tutkimuskysymykseen. Etenkin litteroidusta romaninuorten haastatteluai-
neistosta muodostin runsaasti kategorioita joiden analysointia olisin voinut jatkaa hyvinkin pitkälle, mutta suhteessa tutkimuskysymykseen senkaltainen eteneminen ei olisi ollut relevanttia. Sain esimerkiksi haastatteluteemaan ”integraatio ja vuorovaikutus” romaninuorilta erittäin runsaan ja monimuotoisen ilmaisukokonaisuuden erilaisista syrjinnän ja rasismien kokemuksista. Vaikka tiesinkin jo ennestään romanien kohtaavan arjessaan syrjintää, en osannut aavistaa saavani aineistoon mukaan niin pitkiä ja seikkaperäisiä kertomuksia, kuin mitä nuorten tarinat tästä aiheesta olivat. Vaikka aineiston analyysia olisi voinut jatkaa näiden vastaus-
ten kohdalla monellakin eri tavalla, päädyin muodostamaan tästä nimenomaisesta aineistosta kuitenkin vain yhden avainkategorian, eli ”rasismin ja syrjinnän vähentäminen”. Tämä avainkategoria toimi vahvistavana nostona työntekijöiden teemaan ”integraatio ja vuorovaikutus”, ja nousi lopulta -hieman laajennettuna- kehittämishankkeen eri vaiheiden kautta yhdeksi uuden toimintasuunnitelman viidestä keskeisestä painopistealueesta.

Aineiston analyysin kohteen rajaamisen jälkeen seuraa Tuomen ja Sarajärven (2012, 92) mallin mukaan aineiston litterointi tai koodaaminen. Nauhoitin kaikki hankkeessa tekemäni fokusryhmätilanteet sekä kaikki yksilöhaastattelut. Romaninuorten yksilöhaastattelut litteroitiin sanatarkasti, ja litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 106 sivua. Kaikki haastattelujen litteroinnit tehtiin kirjasinmallilla Arial, fonttikoko 12 ja rivinväli 1. Tein itse neljä litterointia ja tiukan aikataulun vuoksi nuorisosiainkeskus tilasi neljä litterointia Annanpurna Oy:ltä.

Haastattelujen sanatarkka litterointi oli romaninuorten kohdalla erittäin tärkeää. Tähän liittyen olen kirjoittanut oppimispäiväkirjaani haastattelujen nauhoituksia kuunneltuani havaintona näin:

"1.11.2012 Pienilläkin sanoilla ja sanajärjestyksillä on tosi suuri merkitys nuorten puheessa, ja asiasisältöjen ja merkitysten ymmärtämisessä oikein. Siksi litterointi on tehtävä sanatarkasti."

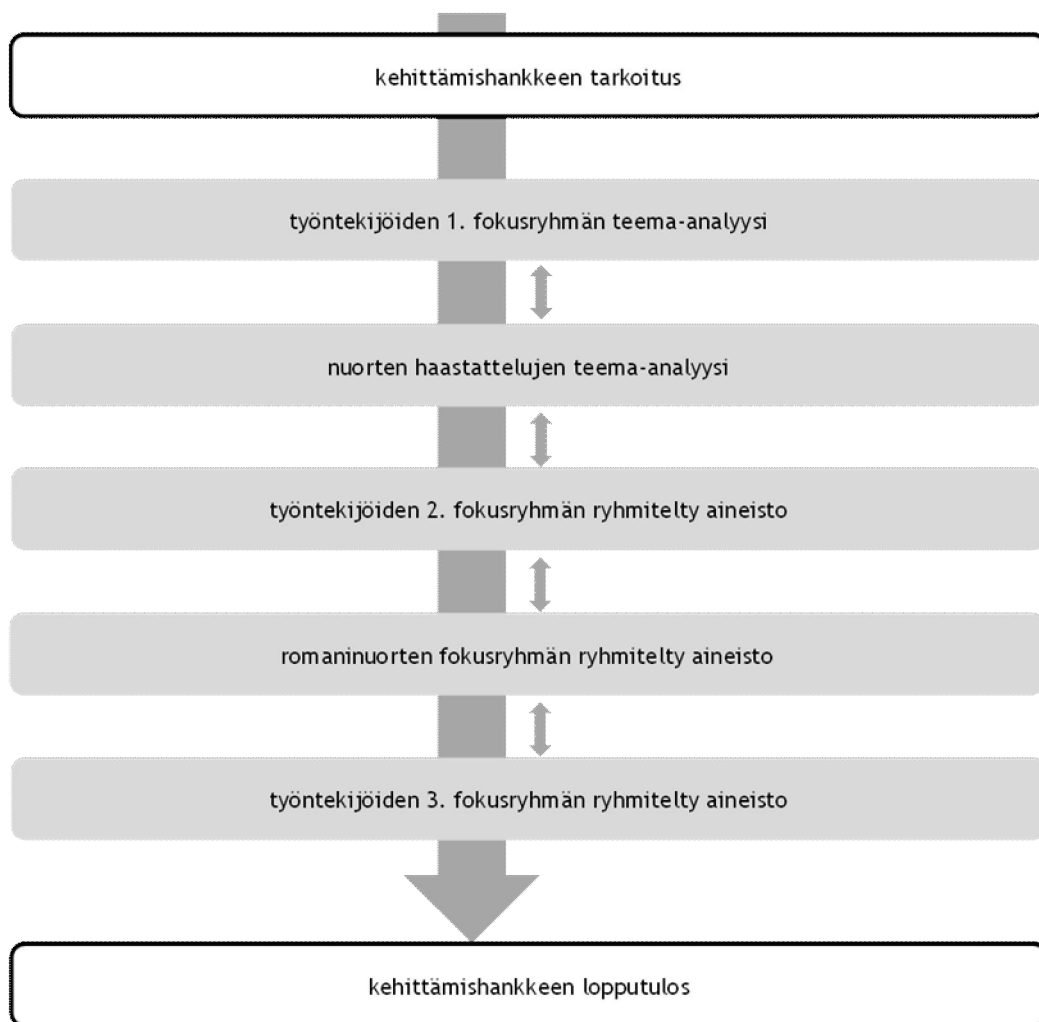
Koska haastattelutilanteissa keskustelu oli aika ajoin hyvinkin vuorovaikutteista ja useissa kohdissa enemmän keskustelunomaista kuin kysymysten ja vastausten selkeää vuorottelua, oli myös haastattelijan puhe litteroitava sanatarkasti. Koska näin oikean tulkinnan erittäin tärkeänä, tein omat litterointini lähes täydellisen sanatarkasti. Annanpurna Oy:n tekemissä litteroinneissa oli muutamia kohtia, joissa sanoista ei oltu saatu selvää, mutta tarvittaessa pystyin tarkistamaan kohdan nauhoituksista oikean tulkinnan varmistamiseksi. Pitkä kokemukseni nuorten ja romaniväestön parissa auttoi myös ymmärtämään ja tulkitsemaan sanoja ja lauseita oikein.

Fokusryhmien nauhoituksia en litteroinut kokonaisuudessaan, vaan kuuntelin nauhoitukset läpi ja etsin kustakin nauhoituksesta siinä kohtaa kysymyksen suhteen relevantteja ilmaisuja, jotka ryhmittelin tarkastelemalla niitä dialogisesti edellisen vaiheen aineiston kanssa. Arvioin näin saavani kehittämishankkeeseen sopivalla aikataululla ja riittävällä tasolla kerätyn materiaalin aina seuraavaa vaihetta varten. Kahdesta työntekijöiden ryhmätyötilanteesta sain myös kirjoitettua materiaalia tulkinnan tueksi. Kustakin fokusryhmätilanteesta on kuvaus kappaleessa 7, ja kuvauksiin sisältyy myös sanatarkasti litteroituja lainauksia keskusteluista.

Koodatun tai litteroidun aineiston analyysi etenee Tuomen ja Sarajärven (2012, 93) mukaan seuraavaksi esim. luokittelun, teemoittelun tai tyyppittelyn avulla. Omissa aineistoissani keskeisessä roolissa olivat työntekijöiden esiin nostamat teemat, joihin haettiin eri vaiheissa näkemyksiä teemahaastattelujen tai fokusryhmien avulla. Jos romanityön toimintasuunnitelman painopistealueiden löytyminen on ollut kehittämishankkeen punainen lanka, voi työntekijöiden nostamia teemoja pitää puolestaan kehittämishankkeen tutkimuksellisinä johtolankoina. Nämä johtolangat ohjasivat kehittämishankkeen kaikissa vaiheissa analyysin suuntaa ja toimivat apuna sen etenemisessä. Etenin aineiston tulkinnassa osittain aineistolähtöisesti ja osittain yhdistelemällä analyysiyksiköitä valmiisiin teemoihin. Näin ollen päättelyn logiikan voi katsoa toimineen teoriaohjaavasti ja abduktiivisen päättelyn mukaisesti. (Grönfors 1982, 36 - 37; Tuomi & Sarajärvi 2012, 95 - 98.)

Aineiston analyysivaiheessa metodologisten sitoumusten tulee olla keskeisessä roolissa ja tutkijan tulee tarkastella löydöksiään valitsemansa viitekehyksen kautta (Aaltio & Puusa 2011, 159 - 160). Keräämäni aineiston yhtenä metodologisena lähtökohtana on toiminut avoimen asiantuntijuuden käsitys tiedonmuodostuksesta, jonka mukaan asioita koskevat käsitykset muodostuvat yhdistäen erilaisia tietoja yhdessä eri toimijoiden kanssa (Toikko & Rantanen 2009, 53). Keskeisiä periaatteita kehittämishankkeen analyysitapojen valinnassa ovat olleet hankkeen reflektiivinen luonne sekä aineistojen, toimijoiden ja kehittämishankkeen eri vai-

heiden välinen dialogi. Prosessin jokaisessa vaiheessa aineisto on tuonut vastauksen esitettyyn kysymykseen, ja tämä vastaus on toiminut puolestaan seuraavan vaiheen kysymyksen määrittelijänä. Kuviossa 4 olen kuvannut aineistojen ja analyysin dialogisuutta hankkeen aikana.

Kuvio 4 Aineiston ja analyysin dialogisuus

Puusan mukaan laadullisen tutkimuksen keskiössä on tulkinta: haastatteluiden avulla kerätty aineisto muodostuu näytteeseen valittujen henkilöiden tekemistä tulkinnoista, ja aineistoa analysoidessaan tutkija tulkitsee toisten tulkintoja. Analysoitu aineisto on lopulta tutkijan omaa puhetta, joka syntyy eri toimijoiden sekä kohteena olevan ilmiön välisen vuorovaikutuksen kautta. (Puusa 2011a, 73) Kuten olen aiemmin edellä kuvannut, voi tässä kehittämishankkeessa nähdä useita eri tulkintatasoja. Nuorisotyöntekijät ja romanuoret ovat tuoneet mukaan omien subjektiivisten viitekehystensä kautta tulkitut kokemukset käsiteltävistä asioista. Haastattelu- ja ryhmätyötilanteissa kehittämishankkeessa mukana olleet ovat uudelleentulkinneet käsityksiään ja välittäneet ne kielellisesti joko yhteiseen keskusteluun tai haastattelijalle. Olen haastattelijan tai ryhmätyön vetäjän roolissa myös vaikuttanut osallistujien tulkintaan sitä rajoittavasti sekä kysymysten asettelun ja muotoilun että aiemmin tuotetun aineis-

ton tulkinnan ja analyysin kautta. Kehittämishankkeen vetäjän roolissa omaan tulkintaani ovat vaikuttaneet oma elämismaailmani, etukäteisvalmistelu ja esiymmärrys käsitellyistä asioista sekä teoreettinen viitekehys. Viimeinen tulkintataso on muodostunut kirjoittaessani tätä opinnäytetyötä, jota voi pitää laatimanani tulkintakokonaisuutena työntekijöiden ja romaninuorten kehittämishankkeessa esittämistä ajatuksista ja käsityksistä. (esim. Puusa 2011a, 77 – 80; Eskola & Suoranta 2003, 141.)

Tulkinnan korostuminen ja tulkitseva tutkimusote liittyvät merkittävästi siihen, miten suhtauduin kehittämishankkeessa keräämääni haastatteluaineistoon. Tämän aineiston tarkoituksena oli löytää romaninuorilta työntekijöiden esiin nostamia teemoja vahvistavia tai haastavia näkemyksiä, joten lähestyin aineistoa analyysissä näytenäkökulmasta tarkasteltuna. Näytenäkökulmasta tutkimuksessa tuotettuja tekstejä tarkastellaan sellaisenaan ja oleellista on arvioida tulkinnan rikkautta ja paljastavuutta. Aineiston analyysin tavoitteena on tuottaa uusia tulkintoja ja uusia näkökulmia, jotka pakottavat tutkijan kyseenalaistamaan omat oletuksensa. (Puusa 2011b, 118 – 119.) Kiinnostukseni kohteena olivat erityisesti nuorten mielipiteet, jotka poikkesivat tai olivat samansuuntaisia työntekijöiden unelmista muodostettujen teemojen kanssa. Pyrkimyksenäni oli löytää ja tuoda esiin myös mahdollisia uusia näkökulmia suhteessa työntekijöiltä nostettuihin teemoihin. Suhtauduin siis romaninuorilta keräämääni haastatteluaineistoon siitä nimenomaisesta näkökulmasta, että sen päätehtävänä on vuoropuhelu työntekijöiden teema-alueiden kanssa.

Edellä kuvaamani mukainen suhtautuminen aineistoon ja sen analyysiin johtuu osaltaan myös haastatteluaineiston toimimisesta tutkimusprosessin sijaan osana kehittämishanketta. Toikon ja Rantasen mukaan kehittämistoiminnassa hyödynnetään aineistoja kapeammasta näkökulmasta kuin varsinaisessa tutkimuksessa. Tilannekohtaisesti etenevässä kehittämistoiminnassa aineistolta edellytetään myös nopeita vastauksia, joten aineiston analysointiin ei ole yhtä perusteellista mahdollisuutta kuin tutkimusprosesseissa. Myös tässä hankkeessa haastattelutiedon tehtävänä oli ohjata kehittämisprosessin kulkua, joten analyysi ja tulkinta on tehty sen tarkoituksen mukaisesti. Keskeisenä näkökulmana kaikessa kehittämishankkeen aikana tekemässäni aineistojen keruussa, nauhoitusten ja haastatteluaineistojen tulkinnassa sekä analyysin teossa on ollut toiminnan suhteuttaminen tarkoitukseensa ja kulloisenkin tilanteen kannalta relevantti tapa. (Toikko & Rantanen 2009, 121.)

6.4 Opinnäytetyön tekijän rooli kehittämishankkeessa

Toimin tässä opinnäytetyössä kuvatussa romaninuorisotyön kehittämishankkeessa hankkeen vetäjänä ja sen dokumentaationa toimivan opinnäytetyön kirjoittajana. Hanke toteutettiin nuorisoasiankeskuksen romaniryhmään kuuluneiden nuorisotyöntekijöiden sekä kymmenen nuoren romanin kanssa yhteistyössä. Työskentelen nuorisoasiainkeskuksessa alueellisten palvelujen osastolla yhtenä 11 toiminnanjohtajasta, joiden rooliin kuuluu keskeisesti yksikön toiminnan kehittäminen viraston arvojen ja strategioiden mukaisesti (Toiminnanjohtajan tehtävät 2010). Alueellinen romanityö on yksi johtamaani yksikköön sijoitettu toimintamuoto, joten kehittämishankkeen vetämisen voi katsoa olleen työnantajan suunnasta organisaation linjausten ja toimintakulttuurin mukainen. Oman positioni kehittämishankkeessa voi nähdä olevan Toikon ja Rantasen kuvaaman kehittäjä-työntekijä -roolin kaltainen. Kehittäjä-työntekijä kehittää omaa työtään ja työyhteisöään, joka tässä tapauksessa on nuorisoasiainkeskuksen romaniryhmä. Kehittäjä-työntekijä sekä työskentelee että kerää tietoa ja analysoi sitä reflektiivisesti yhdessä muiden toimijoiden kanssa. (Toikko & Rantanen 2009, 91).

Romanityön kehittämishankkeessa sovelletun Bikvan käyttöön arviointimenetelmänä sisältyy idea siitä, että prosessiin kuuluvia haastatteluja tekevä henkilö on haastateltaville entuudestaan vieras ja mahdollisimman neutraali henkilö (Koivisto 2009, 122). Arviointitilanteissa on haastattelijalle katsottu olevan helpompaa olla rehellinen ja objektiivinen, jos hän tulee työyhteisön ulkopuolelta (Högnabba & Paajanen 2007, 25). Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa Bikvan sovellusta ei kuitenkaan käytetty arviointimenetelmänä, vaan toimintasuunnitelman laatimisen ja siihen tarvittavan uuden tiedon hankkimisen välineenä. Bikvaan myös kuuluu menetelmän joustavuus ja sen suhteen on mahdollista rohkeastikin kokeilla eri tapoja tarkoituksen ja kontekstin mukaan (Högnabba & Paajanen 2007, 25). Oman arvioni mukaan sillä, että en ollut mukana olleille romaninuorille täysin tuntematon, oli haastattelujen onnistumiseen vaaditun luottamuksen saavuttamisen suhteen suuri merkitys.

Omaa asemaani voi tarkastella myös yleisesti kehittämistoiminnassa ilmenneiden juurruttamisen ongelmien näkökulmasta (esim. Toikko & Rantanen 2009, 173). Jos kehittämishanketta on vetämässä ulkopuolinen toimija, jää tulosten hyödyntämisen vastuu lähtökohtaisesti työyhteisön itsensä vastuulle (Högnabba & Paananen 2007, 25). Olen itse työskennellyt hankkeessa osana sitoutunutta työryhmää, jonka toimesta on annettu lupauksia yhteisen työskentelyn jatkumisesta siihen mukaan tulleille nuorille. Näen siis lähes mahdottomana ajatuksen siitä, että emme lähtisi yhdessä ryhmäläisten kanssa juurruttamaan kehittämishankkeessa syntyneitä käytännön ideoita. Katson myös esimiestehtävän velvoittavan minua jatkamaan työskentelemistä.

7 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA TULOKSET

7.1 Työntekijöiden 1. fokusryhmä 20.8.2012

7.1.1 Työskentelyn lähtökohdat

Ryhmätyön toteutuspaikkana oli Romanityön toimisto Malminkartanon nuorisotalolla. Paikalla oli romanityön työryhmän kahdeksasta jäsenestä seitsemän: kaksi alueellisesta romanityöstä, kaksi NevoDrom -projektista, yksi työllistämiskokonaisuudesta, nuorisoasiainkeskuksen monikulttuurisuustyön suunnittelija sekä romanitaustainen oppisopimusopiskelija. Olimme sopineet tapaamisen ajaksi kolme tuntia, mutta alussa käytimme jonkin verran aikaa käytännön asioiden (mm. tulevaan Ruotsin matkaan liittyvien) käsittelyyn, joten ryhmän työskentely kesti yhteensä kaksi tuntia. Tästä eteenpäin suorien lainausten yhteydessä suluissa olevat lyhenteet tarkoittavat seuraavaa: K= kehittämishankkeen vetäjä (opinnäytetyön kirjoittaja), TT= romaniryhmän jäsen, työntekijä, H1, H2, H3, ..., H8 = romaninuoret haastatteluissa.

Pohjustin työskentelyä kertaamalla jo aiemmin kertomaani: että hankkeen keskeinen tavoite on saada aikaan alueellisen romaninuorisotyön toimintasuunnitelma, jonka lähtökohtana tulevat toimimaan työntekijöiden omat ammatilliset unelmat, ja jota tehdessämme voimme samalla oppia uudella tavalla kehittämään yhdessä toimintaa yli osastorajojen ja nuorten kanssa. Korostin sitä, että hankkeen tarkoitus on myös olla hyödyksi jokaiselle siinä mukana olijalle. Kerroin myös, että nuorisotoimenjohtaja oli myöntänyt hankkeelle tutkimusluvan, ja avasin hankkeessa käytettävät tiedonhankinnan menetelmät.

Pohjustin työskentelyn lähtökohtia ryhmälle mm. seuraavasti:

"Se, mitä mä itse toivoisin nyt, mitä me voitaistaällä tehdä, on se että me nyt päästettäis ne meidän omat unelmat ja toiveet tässä romanityössä valloilleen. Meidän ei tarvi tällä hetkellä mieltä yhtään mitään kenenkään toisen unelmista, vaan pelkästään tällä hetkellä niistä omista. Me voidaan pitää tuolla selkärepussa ne kaupungin yhteisstrategiat ja nk:n strategiat, mutta mä erityisesti nyt toivoisin, että te mieltisitte ihan sit näitä asioita mitä tänään tullaan pohtiin siitä omasta työntekijän näkökulmasta, meillä on nyt siihen tavallaan lupa ja oikeus". (K)

Kerroin myös, että hankkeessa on tarkoitus olla "haukkaamatta kerralla liian isoa palaa", ja että hankkeen tehtävänä on toimia yhtenä osana romanityön jatkuvaa kehittämistä. Vaikka kyseessä onkin ryhmän yhteistyölle iso askel, on hanke osa polkua, jota on kuljettu jo pitkän matkaa. Otin esiin myös sen, että haastatteluun lupautuvat nuoret saattavat tässä uudenlaisessa yhteistyömuodossa valikoitua rohkeimpien joukosta. Ryhmäläisten mielestä siitä saattaisi olla hankkeelle vain hyötyä, koska mukaan lähtevillä nuorilla olisi hyvä olla riittävästi roh-

keutta ja kykyä omista mielipiteistään kertomiseen haastattelutilanteessa. Haastateltavien romaninuorten ikäryhmän oli tarkoitus painottua hankkeen kohderyhmän (13-25 vuotiaat) joukosta vanhempaan päähän (17 +), ja ryhmäläisiltä tuli ehdotus kysyä asioita näiltä nuorilta ajatuksella "mitä minä olisin tarvinnut, kun olin 13 -vuotias?".

Avasin ryhmälle myös hankkeeseen liittyvän toteutuksen suunnitelman:

- lähtökohtana toimii työntekijöiden ryhmätyö (haastattelujen teemat)
- jota seuraavat nuorten haastattelut
- joista työstän materiaalin romaniryhmälle
- jotka laativat toimenpide-ehdotukset ja toimintamallit
- jotka viedään arvioitavaksi romaninuorten raadille (haastatelluille)
- jonka arvioinnin pohjalta laaditaan lopullinen toimintasuunnitelma

Ehdotin myös, että valmis toimintasuunnitelma voitaisiin toimittaa uudelle nuorisotoimenjohtajalle, mihin ryhmän näkemys oli että hän "jo odottaa sitä tietämättään!".

Seuraavaksi kävin läpi jo toteutuneita unelmia: Malminkartanon Tiikerit -romaninuorten ryhmä, romaninuorisotyöntekijä v. 2005 lähtien, NevoDrom -hanke, romanityön oma toimisto, romaninuorten harjoittelu- ja työllisyyspolut ja oppisopimusopiskelu.

7.1.2 Työskentelyvaihe

Käynnistin työskentelyn yksilövaiheella. Jokainen mietti ensin itsekseen, minkälaista romanityö olisi hänen toiveidensa mukaisesti viiden vuoden kuluttua.

"Minkälaista romaninuorisotyö olisi viiden vuoden kuluttua, jos olisitte 'romaninuorisotyönjohtaja' ja teidän unelmanne toteutuisivat?" (K)

Kun ryhmäläisille tuli heti mieleen rajoittavia tekijöitä, esim. viraston sisäisiä rakenteita, kannustin heitä unohtamaan estävät rakenteet ja muistutin, että olimme jo saaneet toteutumaan paljon unelmia. Olimme mm. saaneet mahdollisuuden matkustaa koko ryhmän kanssa tutustumaan Ruotsissa tehtävään romanityöhön, mikä ei ollut aivan tavanomaista.

Harjoittelimme työskentelyä ottamalla yksi yhteinen unelma harjoituskappaleeksi. Sen jälkeen ryhmätyö jatkui seuraavasti:

- jokainen kirjasi itsenäisesti paperille omat unelmansa (10 min.),
- jonka jälkeen työskentely jatkui pareittain eri tiloissa, pari kirjasi yhdelle paperille aina yhden unelman (30 min.).

7.1.3 Aineiston teema-analyysi

Työntekijöiden ryhmätyön aineistosta oli tarkoitus löytää vastaus kysymykseen:

- mitkä ovat työntekijöiden mielestä romanityön lähitulevaisuuden keskeiset teemat?

Ryhmätyöstä syntynyt aineisto muodostui kahdesta nauhoituksesta sekä ryhmätyöskentelyssä tuotetusta kirjoitetusta materiaalista (kuva 3). Keskeytin ryhmätyön tallentamisen parityöskentelyn ajaksi, mutta muuten tallensin ryhmän työskentelyn kokonaisuudessaan.

Työskentelyn jälkeen kirjoitin papereille kirjoitetut unelmat sanatarkasti analyysin pohjaksi. Nimesin ne omaksi kategoriakseen ”alkuperäiset ilmaisut” ja järjestin ne fokusryhmässä tehdyn ryhmittelyn mukaisesti. Tämän jälkeen lähdin pelkistämään näitä ilmaisuja ja nimesin niistä työntekijöiden avainkategoriat. Annoin myös avainkategorioista muodostuneille ryhmille niitä kuvaavan nimen, joista muodostuivat työntekijöiden unelmista nostetut keskeiset teemat. Tämä työntekijöiden 1. fokusryhmän teema-analyysi on kokonaisuudessaan esitetty tau-lukkomuodossa liitteessä 2. Teema-analyysin lisäksi kuuntelin ryhmätyöstä tehtyt tallenteet ja kirjoitin niiden perusteella kuvauksen fokusryhmän työskentelystä.

Edellä kuvatun tavoin edenneen analyysin tuloksena työntekijöiden mielestä romaninuorisotyön lähitulevaisuuden keskeiset teemat olivat:

- Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä
- Romaninuorten koulutus ja työllistyminen
- Kansainvälinen toiminta
- Romanikulttuurista viestiminen
- Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille
- Yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa
- Valtakunnallinen yhteistyö
- Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät
- Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen
- Romanikulttuuri ja -kieli
- Taloudelliset resurssit romanityöhön
- Integraatio ja vuorovaikutus
- Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet

Näiden teemojen avulla muodostin kehittämishankkeen seuraavan vaiheen kysymyksen ja lähdin keräämään aineistoa vastauksen saamiseksi siihen.

7.2 Romaninuorten haastattelut 7.10. – 12.11.2012

7.2.1 Teema-alueiden valinta

Nuorisotyöntekijöiden ryhmätyön avulla olin siis saanut selville ne teema-alueet, joiden kanssa vuoropuheluun oli seuraavaksi tarkoitus hakea nuorten näkemyksiä. Kehittämishankkeen tämän vaiheen kysymys oli myös tarkentunut ja muotoilin sen seuraavasti:

- miten romaninuorten näkemykset ja kokemukset haastavat tai vahvistavat työntekijöiden näkemyksiä?

Koska halusin saada selville romaninuorten näkemyksiä työntekijöiden esille nostamista teemoista, oli tarkoituksenmukaista kysyä mielipiteitä suoraan romaninuurilta. Olin jo kehittämissuunniteluvaiheessa miettinyt mahdollisuutta hankkia tämän aineiston romaninuorten yksilöhaastattelujen avulla, ja tämä ratkaisu tuntui edelleen tarkoituksenmukaiselta ja järkevältä.

Lähdin liikkeelle pohtimalla haastattelujen lopullista runkoa romaninuorten näkökulmasta. Ennakkokäsitykseni mukaan haastateltaviksi tulevat nuoret eivät olleet aikaisemmin osallistuneet vastaavanlaisen haastatteluun, joten tilanne olisi monelle uusi ja ennalta tuntematon. Olin keväällä hanketta suunniteltaessa jo aikaisemmin puhunut Leiff Bergin kanssa siitä, että jos hankkeessa tullaan haastattelemaan nuoria, tulee kysymysten asettelusta ja asioiden muotoilusta ”ruohonjuuritasolle” huolehtia erityisen hyvin. Leiff neuvoi minua kysymään ja varmistamaan, että nuoret ymmärtävät kysymäni asiat ja ikään kuin ”kaivamaan” asiat heiltä esiin. (L. Berg, henkilökohtainen tiedonanto 5.4.2012).

Tämän ymmärrettävyyšnäkökulman huomioon ottaen oli työntekijöiden unelmista koottujen teemojen joukossa myös sellaisia, joiden arvioin olevan nuorille erityisen haasteellisia suoraan kommentoitavaksi. Näitä olivat seuraavat kuusi teemaa:

- pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö,
- yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa,
- romanikulttuurista viestiminen,
- valtakunnallinen yhteistyö,
- kansainvälinen toiminta sekä
- taloudelliset resurssit romanityöhön.

Koska teema-alueita oli arvioni mukaan kokonaisuudessaan liian monta saadakseni haastattelusta nuorten kannalta mielekkään ja aikataulultaan kohtuullisen kokonaisuuden, päätin yhdistää em. teemat kohdaksi "muut teemat" ja käsitellä niitä joustavasti keskeisiksi valitsemiäni teema-alueiden yhteydessä.

Varsinaiseen teemahaastattelurunkoon valitsin seuraavat teema-alueet:

1. Taustoittavat kysymykset
2. Romaninuorten koulutus ja työllistyminen
3. Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille
4. Romanikulttuuri ja -kieli
5. Integraatio ja vuorovaikutus
6. Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät
7. Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet
8. Omat unelmat tulevaisuuden suhteen

Lisäksi: Muut teemat

Viimeinen varsinainen haastattelun teema-alue, romaninuorten unelmat, oli oma lisäykseni työntekijöiltä tulleiden teemojen joukon jatkeeksi. Ajattelin sen olevan mukava ja luonteva tapa päättää haastattelutilanne, mutta ajatukseni oli myös peilata nuorten unelmia työntekijöiden teemoihin. Arvioin myös, että unelmakysymyksen esittäminen ei pidentäisi haastatteluun kuluva kokonaisaika kohtuuttomasti. Laadin itselleni näiden teemojen pohjalta haastattelurungon, johon lisäsin itselleni muistisäännöiksi keskeisiä periaatteita mm. haastattelun aloittamiseen liittyvistä rutiineista. Käyttämäni haastattelurunko on kokonaisuudessaan tämän opinnäytetyön liitteenä 3.

7.2.2 Haastattelujen toteutus

Tein aikavälillä 7.10. - 12.11.2012 yhteensä kahdeksan romaninuoren yksilöhaastattelua. Haasteltavien nuorten valinnan teki avainhenkilöni Leiff Berg yhdessä sopimiemme periaatteiden pohjalta itsenäisesti. Leiff kertoi, että hänellä oli tavoitteena löytää sellaisia nuoria, joilta saisin mahdollisimman laajasti tietoa ja joista saisin mahdollisimman paljon "irti". Leiff pyrki saamaan haastateltaviksi niitä nuoria, jotka ovat olleet mukana jossain nuorisoasiainkeskuksen toiminnassa, mutta myös niitä, joilla ei olisi hänen arvionsa mukaan toiminnasta kovin paljon kokemusta. Yleinen periaate nuorten valinnassa oli Leiffin mukaan muutenkin "laidasta laitaan", eli pyrkimys siihen, että nuoret olisivat mahdollisimman erilaisia. Hän pyysi mukaan myös nuoria, jotka olivat jo olleet työmarkkinoilla mukana ja osaisivat näin ollen arvioida toiminnan tarpeita laajemmasta näkökulmasta, heidän avullaan Leiff arveli saatavan esiin sellaista tietoa, mitä ei olisi nuoremmilla. Ainoana rajoitteena nuorten valinnalle toimi

se, että haastateltaviksi ei voinut pyytää ”liian haasteellisia” nuoria. Leiffin mukaan heidän kanssaan olisin joutunut ”vääntämään ja kääntämään” ja he olisivat puhuneet enemmänkin puhumisen pakosta. Leiff otti osaan nuorista yhteyttä puhelimitse ja osan hän pyysi mukaan haastateltaviksi romaniclubin kävijöiden joukosta. Hän sopi haastatteluista noin kaksi viikkoa ennen niiden pitämistä ja varmisti aikataulun nuorten kanssa viikkoa aiemmin. (L. Berg, henkilökohtainen tiedonanto 11.4.2013.)

Haastateltavista nuorista haastatteluhetkellä yksi oli 16 v, kaksi 18 v, kolme 19 v, yksi 21 v ja yksi 23 vuotta. Haastateltavista neljä oli tyttöä ja neljä poikaa. Haastateltavista seitsemän asui Helsingissä ja yksi Vantaalla; kaksi asui vanhempiensa luona, kolme kumppanin kanssa ja kolme yksin. Kaikki nuoret olivat saaneet peruskoulun päästötodistuksen ja haastatteluhetkellä yksi nuorista oli ammatillisessa koulutuksessa, kaksi työharjoittelussa, kaksi työllisyyskursilla ja kolme työttömänä. Kahdella nuorista oli ammattitutkinto, toinen heistä oli valmistunut koulunkäyntiavustajaksi ja toinen lähihoitajaksi.

Tein kaikki romaninuorten haastattelut Malminkartanon nuorisotalolla romanityön toimistotiloissa, kuusi niistä sunnuntaisin samaan aikaan Romaniclubi -toiminnan kanssa ja kaksi muina viikonpäivinä. Haastattelujen kesto vaihteli välillä 0:56 – 1:18 h.

7.2.3 Haastattelujen teema-analyysi

Romaninuorisotyön kehittämishankkeen tutkimuksellisesta aineistosta suurimman kokonaisuuden muodostaa näistä kahdeksan romaninuoren yksilöhaastatteluista keräämäni litteroitu aineisto (ks. taulukko 2), jonka analyysin etenemisen esitän tässä seuraavaksi.

Toteutin haastattelut teemahaastatteluina ja sisällönanalyysin avulla oli tarkoitus löytää jo-kaista teemaa kuvaavia nuorten näkemyksiä. Työntekijöiden teemat toimivat analyysia ohjaavina ajatuksina, joiden pohjalta muodostin sisällönanalyysin lähtökohdaksi väljän analyysirungon. Lähtökohtana sisällönanalyysille toimi ajatus siitä, että myös analyysirungon teemojen ulkopuolelle jäävien asioiden oli mahdollisuus muodostaa uusia teemoja, mikäli näkisin sen olevan tutkimuskysymyksen kannalta tarkoituksenmukaista. Analyysirungon jättäminen tällä tavoin tulkinnallisesti väljäksi mahdollisti myös romaninuorilta tulevien uusien ideoiden ja ajatusten näkyväksi tekemisen. Etenin analyysissa analyysirungon muodostamisen jälkeen pääsääntöisesti aineistolähtöisen analyysin periaatteiden mukaisesti, mutta tarkastellen analyysiyksiköitä analyysirungon teemojen ohjaamina. Analyysin voi näin ollen katsoa edenneen teoriaohjaavan päättelyn logiikan mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 95 – 100.)

Jatkoin analyysia aineiston pelkistämällä eli redusoinnilla. Katsoin oikean tulkinnan varmistamiseksi olevan tarkoituksenmukaista lähteä tarkastelemaan analyysiyksikköinä kokonaisia

lauseita tai useiden lauseiden muodostamia lausekokonaisuuksia. Lähdin lukemaan systemaattisesti yksi kerrallaan haastattelujen litterointeja, joista jokaisesta etsin tutkimuskysymyksen suhteen olennaisia ilmauksia. Merkitsin valitsemani ilmaisut värikoodilla ja tein litteroinnista uuden, analysoidun tiedoston. Tässä vaiheessa vaihdoin myös haastattelujen numeroinnin. Tässä opinnäytetyössä käytetty numerointi ei siis kerro haastattelujen realistista toteuttamisjärjestystä, vaan numerointi on tehty arpomalla ne satunnaiseen järjestykseen.

Kun olin käynyt läpi kaikki haastatteluaineistot ja nostanut esiin sieltä valitsemani ilmaukset, lähdin luokittelemaan niitä analyysirungon mukaisesti. Tässä vaiheessa muodostin väljästi valmiiden teemojen rinnalle 14 uutta, erilaisia määriä nuorten ilmaisuja saaneita teema-aluetta. Näitä uusia teemoja olivat esim. työn ja ammatin merkitys, vahvuudet ja huumori, syrjinnän ja rasismien kokemukset, liikkuminen ja impulsiivisuus, muut vähemmistöt sekä romanivaatteet ja niiden pukemiseen liittyvät kunnioitussäännöt. Neljään työntekijöiden teemaan, esim. romanikulttuurista viestiminen ja yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa, en löytänyt lainkaan sopivia ilmaisuja. Tästä syystä jätin nämä teemat pois jatkotyöskentelystä jo tässä vaiheessa.

Seuraavaksi lähdin klusteroimaan eli ryhmittelemään keräämiäni ilmaisuja niiden sisältämien samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien avulla. Klusteroinnin voidaan katsoa olevan myös osa analyysin seuraavaa vaihetta, käsitteellistämistä eli abstarhointia, jossa on tarkoitus erottaa tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja yhdistellä luokituksia niin kauan kuin se on mahdollista (Tuomi & Sarajärvi 2012, 111). Ryhmittelin ilmaisut uudelleen ja lähdin yhdistämään ja nimeämään niitä ensin kategorisoiduiksi ilmaisuiksi ja sen jälkeen niistä muodostamikseni avainkategorioiksi. Jos analyysin alkuvaihe oli käynyt melko helposti, oli tämä vaihe varmasti sisällönanalyysin työläin ja vaativin. Käydessäni aineistoa läpi huomasin, että kategorioiden tasot eivät olleet vielä kohdallaan, vaan teema-alueissa oli mukana mielestäni avaintason kategorioita. Lähdinkin seuraavaksi tarkastelemaan teemojen keskinäisiä suhteita ja yhdistelemään niitä. Tarkastelun tuloksena siirsin osan uusista teemoista alemmiksi kategorioiksi työntekijöiden teemoille. Esimerkki tekemästäni ilmaisujen ryhmittelystä ja tavasta, millä muodostin luokiteltujen ilmausten avulla avainkategoriat, on esitetty teeman ”pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä” avulla taulukossa 3. Arvioin tässä vaiheessa myös teemojen merkityksiä sekä suhteessa kehittämishankkeen tarkoitukseen että kyseessä olevaan tutkimuskysymykseen. Jätin osan uusista, vain vähän ilmaisuja saaneista teema-alueista kokonaan pois lopullisesta analyysistä arvioituani niiden merkityksen vähäiseksi. Oman arvioni mukaan sain tämän analyysivaiheen avulla muodostettua sekä teema-alueet että niiden alle sijoittuneet avainkategoriat lopulta loogisesti ja pakottamatta.

Teema: Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä		
Alkuperäinen ilmaus	Kategorisoitu ilmaus	Teemaa vahvistava tai haastava avainkategoria → nosto
<p>H6: Oon käyny täällä [Malminkartano] ja sitten Myyrmäen Arkissa, Maunulassa, ja Oulunkylä tai Pakila, mä en muista...</p> <p>K: Ootsä Vantaalla käyny jossain nuorisotaloissa?</p> <p>H4: Joo oon, ja täällä mä oon enimmäkseen ollu täs Malmin-kartanossa.</p> <p>K: Sä oot Vantaalla varmaan käyny sit Arkissa, ootko?</p> <p>H4: Oon käyny Arkissaki, ja sit mä oon ollu nuorisotalolla työharjoittelussa.</p> <p>K: Okei, Vantaan puolella?</p> <p>H: Ja Martinlaaksossa. Siellä mä asun itekki.</p> <p>H3: Oon mä sielläki käyny. Myyrmäen Arkissa ja Martsarissa ja.</p> <p>H2: Monitoimitila Arkki on todella tuttu, et mä olen varmaan niinku semmosesta... oiskohan alle ekasta luokasta asti käyny Arkissa. Ja ne joka ikinen ohjaaja on siellä tuttu ja olen hyvässä yhteydessä heidän kanssaan. Ja sitten on Koskelan nuorisotalo.</p> <p>K: Ootko aina asunu täällä vai ootko muuttanu? Vantaa, Espoo?</p> <p>H7: En, Malminkartanossa.</p> <p>K: Ootsä käyny monellakin talolla?</p> <p>H7: No enimmäkseen täs Malminkartanossa ja.</p> <p>K: Ootsä käyny Vantaan puolella?</p> <p>H7: Siinä Martinlaaksoson nuorisotalolla oon välillä käyny ja sit välillä Kannelmäen.</p> <p>H1: En, mä oon aina asunu Helsingissä.</p> <p>K: Eli kävit sä silloin kun sä olit nuorempi, niin ennen näitä harjoittelujaksoja, niin kävit sä ite nuorisotalolla?</p> <p>H1: Kävin.</p> <p>K: Kävit sä täällä Helsingissä vai olet sä käyny Vantaallakin?</p> <p>H1: Oon käyny Vantaallakin, kummassaki, joo.</p> <p>H1: Joo, no siellä mä, sanotaanko et vähän, vähän, vähän niinku vanhempi ikäpolvi, niinku musta pikkasen vanhemmat, mä oon ehkä ollut nyt nuorimpia, ketkä on ollu Arkki-kävijöitä niinku sillai. Mä en tiä sit enää tänä päivänä sitä, mikä se on se... kyllä siä varmaan vieläkin käy porukkaa, mut niinku se justiin niinku meidän ikäset, se oli Arkki ja sitte Kannelmäki.</p>	<p>Romaninuoret käyvät asuinkunnasta riippumatta useissa eri nuorisotaloissa sekä Helsingissä että Vantaalla (Vantaa: Arkki (Myyrmäki), Martinlaakso; Helsinki: Maunula, Kannelmäki, Malminkartano, Oulunkylä, Pakila, Haaga, Vuosaari, Rastila ja Koske-la)</p>	<p>Palvelujen käyttö yli kuntarajojen</p>
<p>H2: Me ollaan niinku Vantaa-Helsinki -rataa menty.</p> <p>H1: No, joo kyllä sitä [muuttoa] niinku tapahtuu aika paljon.</p> <p>H2: No ei se kyl siit oo kiinni et missä asuu, että kyllä se niinku... jos vaikka Myyrmäessä on paljon romaneita, ni kyl sit saattaa Helsingistäki tulla vaikka sinne tuttuja, serkkuja tai jotaki. Ja sit yhdessä vaikka mennään siihe Arkkiin ja ollaan siellä ja tehään jotaki.</p> <p>H3: No ei tavallaan tätä Vantaa, Helsinki, Espoo ne on niin lähekkäin et jos joku muuttaa sinne nii ei se silti oo... silti mennää vaan sinne... kaikki kaverit ku muuttaa jää kyläilemää ja käymää.</p>	<p>Asuinpaikkaa muutetaan usein.</p> <p>Tuttuja mennään tapamaan pääkaupunkiseudulla yli kuntarajojen.</p>	<p>Liikkuvuus yli kuntarajojen</p>
<p>K: Ooks sä käyny nuorisotaloilla?</p> <p>H5: Oon. Pienestä asti. Vuosaaressa, Rastilassa, sit Kannelmäessä, sit mä olin tässä [Malminkartano] ja tuol Haagassa työharjoittelussa. Olin muutaman kerran täälläkin.</p> <p>K: Oot sä käyny Vantaan puolella?</p> <p>H5: En.</p>	<p>Palvelujen käyttö vain omassa kunnassa.</p>	<p>-</p>

Taulukko 3 Avainkategorioiden muodostaminen

7.2.4 Teemojen arviointi romaninuorten avainkategorioiden avulla

Seuraavaksi lähdin tarkastelemaan romaninuorten haastatteluista nostamani avainkategorioita, työntekijöiltä nostetut avainkategorioita ja niihin liittyviä teemoja rinnakkain, joka tarkastelu on esitetty taulukossa 4. Tässä vaiheessa analyysia lähdin hakemaan vastausta kehittämishankkeen kysymykseen:

- miten romaninuorten näkemykset ja kokemukset haastavat tai vahvistavat työntekijöiden näkemyksiä?

Vertasin avainkategorioita keskenään ja arvioin, miten ne ovat vuoropuhelussa toistensa kanssa ja vahvistiko vai haastoiko tämä vuoropuhelu työntekijöiden teemoja. Löysin vain yhden teeman ja sen avainkategorioiden kohdalta ristiriitaisuutta, muiden näin olevan hyvin linjassa toistensa kanssa. Havaitsin myös, että nuorilta muodostamani avainkategoriat toivat runsaasti uutta sisältöä ja uudenlaisia näkökulmia teemoihin liittyen. Tässä kohtaa tein päätöksen siirtää poistamani ”matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuurille” teeman alta sen kolme avainkategoriaa toisten ja niiden sisältöön paremmin sopivien teemojen alle.

Näiden vaiheiden kautta muodostin romaninuorten haastattelujen analyysin lopputuloksena seitsemän teeman ja 24 avainkategorian kokonaisuuden, joka on esitetty taulukossa 5. Koska analysoimani haastatteluaineisto oli merkittävässä roolissa kehittämishankkeen seuraavassa vaiheessa, työntekijöiden 2. fokusryhmässä, palaan analyysin tulkintaan tarkemmin tämän fokusryhmän kuvauksessa kappaleessa 7.3.

Haastattelujen pääteemat	Romaninuorten avainkategoriat	Työntekijöiden avainkategoriat
Romaninuorten koulutus ja työllistyminen	Koulutuksen ja ammatin saannin tärkeys	Työharjoittelu, palkkatukityö ja oppisopimuskoulutus romaninuorille on laajasti mahdollista nuorisotoimessa
	Perhesuhteiden rooli koulutukseen hakeutumisessa	
	Opintopolun katkeaminen	
	AmmatINVALinnan vaihtoehtojen suppeus	Entistä useampi romaninuori hankkii koulutuksen ja pääsee mukaan työelämään
	Asenteet työpaikoilla	
Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille	Opettajilta tuki ala-asteella	Romaninuorten oma kohtaamispaikka, jossa on keskeiset palvelut saatavilla
		Romaninuorten päiväkeskus, jossa on keskeiset palvelut saatavilla
	Työvoimatoimistosta tukea ja opastusta	Nuorilla on mahdollisuus saada yksilöllistä palvelua ilman monimutkaisia palvelupolkuja
	Romanityöntekijöiltä tietoa ja palveluohjausta	Romaninuorisotyö on joustavaa ja nopeasti tarpeeseen reagoivaa
Romanikulttuuri- ja kieli	Romanikulttuuri sydämessä	Romanikulttuuri säilyy ja toimii romaninuoren voimavarana
	Kunnioitus ja kauniit käytöstavat	
	Romanikielen dilemma	
	Motivaatio ja tahto toiminnan lähtökoh- tana	Romanikieli vahvistuu
	Nuoruusiän tuki	
	”Minuutti ja mieli”	
Integraatio ja vuorovaikutus	Henkilökohtainen kokemus ratkaisevaa	Romaninuorten vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa vahvistuu ja integraatiota tapahtuu
	Yhteistä toimintaa suunnitellusti	
	Rasismin ja syrjinnän vähentäminen	
Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät	Romanityöntekijät motivoivat osallistumaan toimintaan	Romanitaustaisten työntekijöiden määrä kasvaa
	Kunnioitussääntöjen huomiointi toiminnassa	
Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet	Vaikuttamisen konkreettiset kohteet	Romaninuoret osallistuvat nuorisotyön suunnitteluun ja toteutukseen
	Vähäisesti tietoa, kiinnostusta ja kokemusta	Romaninuoret ovat mukana Ruuti -toiminnassa
Muut teemat, joihin liittyi nostoja	Romaninuorten yläkategoriat	Työntekijöiden yläkategoriat
Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä	Palvelujen käyttö yli kuntarajojen	Romaninuorisotyötä toteutetaan pääkaupunkiseudun kuntien yhteistyönä
	Liikkuvuus yli kuntarajojen	Pääkaupunkiseudun kunnissa on romanitaustaisia nuorisotyöntekijöitä
		Työparityöskentely mahdollistuu yli kuntarajojen
Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen	Vetovoimaisen toiminnan perustana kaverit ja tila	Kuntarajat eivät muodosta asiakkuus- teitä toiminnassa
		Romaninuorten osallistuminen kaikkiin nuorisoasiainkeskuksen palveluihin on mahdollista

Taulukko 4 Aineistojen dialoginen tulkinta

Teemaa vahvistavat avainkategoriat nuorten haastatteluista	Teema
1) Palvelujen käyttö yli kuntarajojen 2) Liikkuvuus yli kuntarajojen	Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä
3) Koulutuksen ja ammatin saannin tärkeys 4) Opettajien tuki ala-asteella 5) Työvoimatoimistosta tietoa ja opastusta 6) Perhesuhteiden rooli koulutukseen hakeutumisessa 7) Opintopolun katkeaminen 8) Ammatinvalinnan vaihtoehtojen suppeus 9) Asenteet työpaikoilla	Romaninuorten koulutus ja työllistyminen
10) Romanityöntekijöiltä tietoa ja palveluohjausta 11) Kunnioitussääntöjen huomiointi toiminnassa	Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät
12) Vetovoimaisen toiminnan perustana kaverit ja tila 13) Romanityöntekijät motivoivat osallistumaan toimintaan	Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen
14) Romanikulttuuri sydämessä 15) Kunnioitus ja kauniit käytöstavat 16) Romanikielen dilemma 17) Motivaatio ja tahto toiminnan lähtökohtana 18) Nuoruusiän tuki 19) "Minuutti ja mieli"	Romanikulttuuri ja -kieli
20) Henkilökohtainen kokemus ratkaisevaa 21) Yhteistä toimintaa suunnitellusti 22) Rasismin ja syrjinnän vähentäminen	Integraatio ja vuorovaikutus
23) Vaikuttamisen konkreettiset kohteet 24) Vähäisesti tietoa, kiinnostusta ja kokemusta	Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet

Taulukko 5 Haastatteluaineiston analyysin lopputulos

7.3 Työntekijöiden 2. fokusryhmä 4.2.2013

7.3.1 Työskentelyn lähtökohdat

Tässä vaiheessa kehittämishankkeen kysymyksenä oli:

- mitä konkreettisia ideoita ja ehdotuksia työntekijöillä on haastatteluaineiston pohjalta nuorille?

Tähän kysymykseen lähdimme hakemaan vastausta työntekijöiden toisessa fokusryhmätapaamisessa. Ryhmätyön toteutuspaikkana oli Länsi-Luotsin pienryhmätila Malminkartanon nuori-

sotalolla. Paikalla oli romanityön työryhmän kahdeksasta jäsenestä kuusi: kaksi alueellisesta romanityöstä, kaksi NevoDrom -projektista, yksi työllistämiskokonaisuudesta sekä nuorisosaainkeskuksen monikulttuurisuustyön suunnittelija. Jouduin pakottavista syistä siirtämään aiemmin sopimamme ryhmän tapaamisaikaa, joten kaksi ryhmän jäsentä eivät tästä syystä päässeet paikalle. Olimme sopineet työskentelyn ajaksi kolme tuntia, ryhmän tapaaminen kesti kokonaisuudessaan 3:17 h.

Pohjustin työskentelyä kertomalla, että tapaamisen tarkoituksena oli kuulla, mitä mieltä romaninuoret ovat olleet työntekijöiden unelmista muodostetuista teemoista. Kerroin myös, miten olin edennyt haastattelujen toteutuksessa: teemahaastattelurungon muodostamisesta, haastattelujen puhtaaksi kirjoittamisesta eli litteroinneista, kuinka kävin tekstit läpi ja poimin joukosta ”keskustelunpätkiä” jotka liittyivät teemoihin. Kerroin myös aineiston analyysistä ja kuinka olin sitä tehdessäni ”itse päässäni miettinyt asioita” ja muodostanut uudenlaisia ajatuksia työskentelyn pohjaksi. Tarkoitus olisi saada aikaan käytännön ehdotuksia tai jopa suunnitelmia tulevasta romanityöstä.

”Mutta täs ei vielä päätetäkään sitä mitä me sit tehdään, vaan tää lähtee tää teidän työstö vielä niille nuorille kommentoitavaks. Eli ne saa nähdä mitä niistä haastatteluista on noussut ja mitä te ootte miettinyt niistä nuorten mielipiteistä. Ja sit vasta lähetään päättämään sitä.” (K)

Kannustin jälleen ryhmäläisiä mahdollisimman vapaaseen ajatteluun. Tässä vaiheessa nousi työntekijöiltä huoli siitä, että pystymmekö me vastaamaan nuorilta tuleviin toiveisiin aidosti. Huolta nosti myös kokemus siitä, että nuoret ottaisivat ehdotukset jo lupauksina, aikaisemman kokemuksen pohjalta.

”Luultiin että oli jo luvattu, vaikkei oltukaan luvattu.” (TT)

Ryhmässä nähtiinkin hyvin tärkeäksi olla antamatta nuorille väärää signaaleja siitä, mitä pystyisimme tekemään.

Työskentelyn tukena ryhmällä oli käytettävissään tekemäni teemakohtaiset analyysitaulukot, joita olin kopioinut ryhmän käyttöön ryhmätyöskentelyn ajaksi. Olin myös kopioinut jokaiselle analyysin pohjalta muodostamani lopullisen teema-analyysitaulukon (liite 2). Kävin aluksi haastateltavien taustat ja haastattelujen käytännön toteutuksen läpi. Tässä kohtaa esitin Leiffille erityisen toiveen ”tyhjentää mielensä” haastateltujen nuorten kommenttien kohdalla, ettei hän miettisi kenen sanomia mikäkin kommentti olisi. Leiff myös kertoi ryhmälle, miten oli valinnut haastatellut nuoret. Kaikki ryhmäläiset olivat hyvin tyytyväisiä nuorten sitoutumiseen haastatteluihin.

7.3.2 Aineiston läpi käyminen teemoittain

Lähdin avaamaan nuorten haastatteluaineistoa työntekijöiden ryhmälle teema kerrallaan. Ensimmäinen käsittelemämme teema oli Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä. Haastatteluaineistosta kävi hyvin ilmi, että romaninuoret käyvät pääkaupunkiseudun eri nuorisotaloilla yli kuntarajojen, erityisesti Helsingin ja Vantaan välillä. Nuorisotaloista mainintoja saivat Vantaan puolelta Myyrmäessä sijaitseva Arkki ja Martinlaakson nuorisotalo, Helsingistä Maunula, Malminkartano, Oulunkylä, Kannelmäki, Pakila, Vuosaari, Merirastila ja Koskela. Espoon nuorisotaloja ei mainittu, mutta myös Espoosta liikutaan muuten Helsingin ja Vantaan puolelle.

"No ei tavallaan tätä Vantaa, Helsinki, Espoo ne on niin lähekkäin et jos joku muuttaa sinne nii ei se silti oo... silti mennää vaan sinne... kaikki kaverit ku muuttaa jää kyläilemää ja käymää." (H3)

Asuinpaikkaa myös muutetaan usein ja pääkaupunkiseudulla liikutaan yli kuntarajojen. Toteisin nuorten aineiston avainkategorioiden tukevan työntekijöiden teemaa. Asia ei ollut ryhmäläisille mikään yllätys, mutta silti tulos tuntui kiinnostavalta.

"Tää on kumminki ihan kiva vaan saada sille iille se piste." (TT)

Toinen käsittelemämme teema oli Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen. Kerroin haastateltuja romaninuria kiinnostavan samat asiat kuin nuoria yleensäkin: kaverit ja avoin nuorisotalotoiminta. Romaninuorten kohdalla keskeistä ei kuitenkaan ollut niinkään se, että nuorisotalo sijaitsee lähellä, vaan että se on paikkana hyvä, se on tilana hyvä ja siellä on kiinnostavaa toimintaa. Romaninuorten valinnoissa korostuu myös se, että yhdessä kavereiden kanssa harkitaan ja päätetään, mille nuorisotalolle mennään.

"No totta kai silläki on merkitystä, että esimerkiks nyt jos ajatellaan näin, että ku mä tulin niinku mun kavereitten mukana tänne Malminkartanoon ja mä oon sit aina niitten kanssa ollu. Ja esimerkiks jos tää Malminkartanon nuorisotalo ei ois ollu tämmönen niinku se on, ni me oltas voitu yhdessä harkita, et no ruvetaan käymään jossain muualla, esimerkiks Arkissa, koska siel on paljon enemmän tiettyjä asioita, mitä tääl ei oo. Mut tää on ollu hyvä, ja me ollaan tykätty tästä. Ja me ollaan käyty paljon muuallaki kumminkin, mut täällä enimmäkseen." (H4)

Romaniclubi -toiminta nähtiin myös itselle tärkeäksi, koska siellä on mahdollisuus nähdä isolla porukalla ja tavata muita romaninuria.

"Niin ja yleensä, että mehän tykätään olla isossa porukassa, ja meitä... tykätään, että meitä on paljon. Niin tota, no täällä meillä on ainakin hyvä tilaisuus siihen, että saa tulla sitten paljon, ja tänne mahtuu." (H1)

Nuorisotaloja käsitellyt kohta herätti työntekijöissä paljon kysymyksiä ja keskustelua. Ryhmä pohti yhdessä, mitkä voisivat olla niitä tekijöitä, jotka tekevät jostain paikasta useissa kommenteissa mainitun ”hyvän”. Keskusteluun nousivat pähteettömyys, syrjintään puuttuminen, hyvät ohjaajat ja näistä elementeistä syntyvä tuttuuden ja turvallisuuden tunne. Tässä kohtaa nousi ryhmän pohdinnoissa päällimmäiseksi kysymys siitä, miten voisi määritellä ”hyvän paikan”. Ja olisiko näiden ”hyvän paikan” kriteerien avulla mahdollista tehdä kaikista paikoista sen kaltaisia. Edellisestä fokusryhmästä noussut työntekijöiden avainkategoria ”romaninuorten osallistuminen kaikkiin nuorisoasiainkeskuksen palveluihin on mahdollista” vaati vastauksia ja näin ollen nuorille esitettäviä jatkokysymyksiä: Mikä tekee tietystä paikasta hyvän tai vastaavasti huonon? Mikä hyviksi koetuissa ohjaajissa on sellaista, mikä tekee heistä hyviä ohjaajia? Nuorten aineisto selvästikin viritti työntekijät ja haastoi heidät tämän teeman kohdalla jatkotyöskentelyyn.

Kolmas käsittelemämme teema oli Romaninuorten koulutus ja työllistyminen. Kerroin keskeisenä havaintona aineistosta sen, että haastattelemani nuoret kokivat koulutuksen ja ammatin saannin äärimmäisen tärkeinä asioina. Nuoret näkivät, että jo peruskoulu on se pohja josta ponnistetaan, ja se pitäisikin käydä kunnolla.

”Kyllä se mun mielestä on tosi hyvä että, että nykypäivänähän täällä Suomessa silleen on tosi vaikee päästä niinku töihin jos ei oo käynyt niinku... tavallaan, peruskoulu on tietenkin se ihan niinku numero yks ja sitten sitä tota ite nykyään huomaa että se jatko-opiskelu ni, sä et niinku pääse elämään täällä jos et sä jatko niinku opiskele lisää, että.” (H3)

Koulutus ja ammatti nähtiin keskeisesti nykypäivänä työpaikan saannin edellytyksenä. Nuorille oli myös tärkeää itse tienata elantonsa. Tavoitteeksi nähtiin omilla ansioilla pärjääminen, ja sosiaaliturvan varassa eläminen nähtiin jopa eräänlaisena kerjäämisinä.

”No kyllä se on tosi tärkeää... että jos ei oo ammattia ni ei siin eläms pärjätä. Ei se kivaa oo niinku Kelasta koko ajan hommata rahaa. Elää kerjäämällä. Kyl se on kiva ku tekee töitä ja sit tietää, et mä oon ite hommannu ne rahat.” (H2)

Erityisesti ryhmän romanijäsenet olivat tästä tuloksesta ilahtuneita. Heidän mukaansa tässä suhteessa on tapahtunut muutosta entiseen ajattelutapaan, ja sen saattoi nähdä olevan pitkäjänteisen työn ja motivoinnin tulosta. Nuoret itsekkin näkivät muutosta tapahtuneen suhteessa entiseen ajatteluun.

”Joo, totta kai se sillon tuntu siltä, et mitä, kun muilla ei oo näin ja miks mulla. Mut no jälkeenpäin voin sanoa, että kiitän, et en haluu olla niinku ennen on oltu, ettei tarvii, ettei oo käyty peruskoulua sun muita.” (H8)

Ennen seuraavan avainkategorian avaamista halusin muistuttaa ryhmäläisiä siitä, että teemmäni analyysia ja tulkintaa saisi kommentoida ja se olisi myös erittäin toivottavaa hyvän lopputuloksen varmistamiseksi.

"Sit jos teille tulee joku semmonen ajatus siitä et miks ihmeessä sä oot laittanu tän tänne tai täs on jotenkin, näätte jotain epäloogisuutta tässä ja haluisitte jotenkin jotain sanaa muuttaa ni sanokaa. Koska tää on nyt mun tulkintaa ja se on tosi hyvä jos te katotte myös silleen kriittisin silmin tätä jotta täs ei jää mitään semmosta tyhmää ajatusmokkaa tänne mukaan." (K)

Halusin tällä kommentilla alustaa kahden seuraavan avainkategorian käsittelyä. Kerroin nimitäin ottaneeni nämä avainkategoriat pois matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuurille -teeman kohdalta ja siirtäneeni ne nyt käsittelyssä olevan koulutus- ja työllistymisen -teeman alle. Perustelin valintani sillä, että avainkategoriat mielestäni liittyivät keskeisesti juuri koulutukseen ja työllistymiseen.

Ensimmäinen siirtämäni avainkategoria liittyi siihen, että ala-asteen opettajat saivat kautta linjan haastatelluilta nuorilta kehuja; heitä kiiteltiin sekä suhtautumisestaan romanikulttuuriin että lasten erityiseen tukemiseen. Opettajat olivat myös halunneet tutustua romanikulttuuriin ja lasten perheisiin ja pitivät nuoriin yhteyttä vielä vuosien jälkeenkin. Nuoret kokivat saaneensa opetukseen tukea ja joskus positiivisessa mielessä jopa erityistä kohtelua.

"Siis mun opettajat mitä mul on ala-asteesta ollu, ni ne on niin kultasia ollu. Että ne on aina kysyny, et ne niinkö, aina et hei. Ne ei oo niinkö, miten laiminlyöny vai miten se nyt sanotaan, et niillä ois ollu jotain ennakkoluuloja. Ne on kysyny ennemmin sitten että miten näissä asioissa ja näin." (H5)

Oma havaintoni ja ihmetyksen aiheeni oli tässä kohdassa se, että yläasteen opettajat eivät saaneet yhtään mainintaa nuorten aineistossa. Tälle ilmiölle löytyi kuitenkin romaniryhmän työntekijöiltä selittäviä näkökulmia.

"Sekin voi olla et kun ala-asteella ollaan kuitenkin saatu jotenkin huomioo, ja sit kumminkin yläaste on rakenteeltaan ihan erilainen. Et siellä eri tavalla vaaditaan itsenäistä opiskelua. ja pitää tehdä ja siel ei hirveesti huudella ja katella perään." (TT)

NevoDromin työntekijät kokivat, että juuri tämän asian kanssa he ovat tehneet projektin aikana paljon töitä. Tässä pohdintaan nousikin NevoDromin loppuminen ja se näkökulma, ettei projektissa tehty työ saisi mennä hukkaan vaan sen jatkamisen varmistaminen olisi tärkeää.

Ala-asteen opettajien jälkeen seuraava taho, joka sai nuorilta kehuja, oli työvoimatoimisto. Työvoimatoimistosta koettiin saatavan apua ja neuvoja, tietoa sekä opastusta itsenäisessä tiedonhankinnassa. Nuorilla oli mahdollisuus käyttää saman virkailijan palveluja ja he kokivat saavansa hyvinkin henkilökohtaista apua ja tukea.

"No sillälailla, ko mulla on siellä yks sama ihminen. Se on auttanu mua tosi paljon." (H5)

Työntekijät nostivatkin keskusteluun henkilökohtaisuuden merkityksen; sen, että tietyssä kohdin on oikeasti keskitytty juuri tämän nuoren asioihin. Työvoimatoimistoa koskevien kommenttien kohdalla tuli jälleen esiin myös liikkuvuuden merkitys: Vantaan puolen työvoimatoimiston palvelut saivat nuorilta useita mainintoja. Näiden kahden avainkategorian käsittelyn lopuksi ryhmästä tuli hyväksyvä kommentti niiden siirrosta uuden teeman alle, missä niiden paikka nähtiin tarkoituksenmukaisena.

Seuraavaksi nostin käsittelyyn muut koulutukseen ja työllistymiseen liittämäni avainkategoriat niihin liittyvien haasteiden kautta. Ensisijaisena asiana nuoret näkivät vanhempien sitoutumisen lapsen ja nuoren koulunkäyntiin.

"Mun mielestä ensisijaisena niinku on se, että vanhemmatkin on sitoutuneita siihen, että se lapsi käy esimerkiks sen peruskoulun loppuun, ettei oo muuta vaihtoehtoa. Totta kai nyt jos sä annat 14-vuotiaalle vaihtoehdon, et no ei sun oo pakko, jos et mee. No en mä sit mee. Niinku et mul ei ollu vaihtoehtoja, et mä kävin sen peruskoulun ja sillä sipuli ja hankin ammatin, ettei ollu ees muuta vaihtoehtoa, koska mun vanhemmat ei halua musta sossupummia. Mä pärjään itse ja mulla on valmiudet siihen. Ni et se vaatii vanhemmiltaki sitoutumista, et mun mielest niinku..." (H8)

Perhekeskeisessä romanikulttuurissa nuoren läheiset ja heidän tilanteensa näyttivät vaikuttavan vahvasti nuoren tekemiin ratkaisuihin. Esimerkiksi perheestä ja tuttavista eroon joutuminen saattoi estää muuten houkuttelevalta tuntuvaan koulutukseen hakeutumisen, jos kouluun lähteminen olisi vaatinut matkustamista ja opiskelupaikkakunnalla asumista. Liian kauas perheestä ja tutuista ei missään nimessä haluttu lähteä.

"On se kivaa, mutta se on niin pitkällä. Että joutuis Kaustisille asti silleen muuttaan kolmeks vuodeks. Täällä on omat vanhemmat ja täällä on omat tutut. Se on neljä ja puolsataa kilometriä. Sieltä kun aina tuut sitte tänne takas ni se ei oo sama." (H3)

Perhesuhteet vaikuttivat koulutukseen hakeutumiseen myös sen vuoksi, että romaninuoret muuttavat omaan asuntoon pääväestön nuoria aikaisemmin. Tukirakenteissa ja opiskelumuo-tojen vaihtoehtoissa ei nähty olevan riittävästi valinnan mahdollisuuksia eikä joustavuutta huomioimaan nuorten yksilöllisiä tilanteita. Nuoret toivoivatkin erilaisia koulutuspolkuja ja työpaikkoja myös kouluttamattomille. Ja kuten seuraavasta kommentista käy hyvin ilmi, koulutukseen tulisi nuorten mielestä hakeutua juuri riittävän nuorena.

"Ja sanotaanko näin sit, että romaneilla on vähän semmonen, mikä se nyt sit menee vikaan, on se, että nyt, kun sitten vasta lähetään kouluttautumaan, niin ollaan sitten niin vanhoja jo. Toinen homma on se, että siihen ei enää sitte lähetäkään niin helposti, kun useesti romani muuttaa kahe-, jopa ennen ka-

heksantoista ikävuotta niin kotoota pois. [...] Eli siinä tulee sitten, kun tulee kysymykseen normaaliopiskelu eli yhteishaun kautta haettu opiskelu, mikä on täysin sitten niinku rahatonta hommaa, niin tää on yks osa, mikä tulee niinku siinä sitte esteeks, että ei vaan yksinkertaisesti pysty lähtemään opiskelemaan.” (H1)

Tässä työntekijät nostivat keskusteluun oppisopimuksen merkityksen koulutusmuotona. Oppisopimus oli kaikille ryhmäläisille hyvin tuttu koulutusmuoto, ja osa oli itsekkin kouluttautunut nuorisotyöntekijäksi sen kautta.

”Jos ei mun kohalla olis ollu oppisopimusta, niin ikinä ei ois homma toiminu. Se että nuori kaveri lähtee tonne, se perhe pitää kumminki elättää. Ja nyt jos sä istut koulun penkillä niin millä sä elätät sen.” (TT)

Perhe nousi haastattelujen aineistossa ratkaisevaan rooliin myös sen vuoksi, että romaninuoret itse perustavat perheen ja saavat lapsia keskimääräistä nuorempana.

”Jotkut asiat sit rajottaa. Semmosii et vaikka lapsi tulee, tai. Se saattaa tapahtuu näin [napsauttaa sormiaan]. Se on meillä vaan niinko näin [napsauttaa sormiaan]. En tiä mikä siinä on mut se on niinko, menee vaan. En tiä kaikilla, mut monella, ketä.” (H5)

Totesin tässä kohtaa ryhmälle vielä sen, että nuoret eivät olleet haastatteluissa puhuneet vain omasta perheestään, vaan keskustelua oli käyty pääosin yleisellä tasolla.

Romaninuorten haastatteluista kävi hyvin ilmi se, miten haasteellista on lähteä jatkamaan opiskelua jos opintopolku katkeaa peruskoulun jälkeen. Tässä työntekijät totesivat romaninuorten tilanteen kulkevan samoilla linjoilla pääväestön nuorten kanssa. Jo kaksikymmenvuotiaat nuoret saattavat kokea olevansa liian vanhoja hakemaan yhteishaussa ja opintojen jatkaminen vaikeutuu ratkaisevasti, jos jatkoon ei hakeuduta suoraan peruskoulun jälkeen. Haastateltujen nuorten mukaan opiskelemaan lähteminen saatettiin nähdä myös ajan tuhlaamisena eikä osattu nähdä siihen liittyviä hyötyjä tulevaisuudessa.

”Niinku moni ajattelee näin, että no nyt jos mä meen opiskelemaan, niin mä joudun olee kolme vuotta siellä. Se on ehkä yks syy siinä niin. Moni ajattelee, et siinä menee niin paljon hukkaan jotain muuta, mut ne ei ajattele sitä, et mitä tulevaisuus sitte, ku on käyny sen, niin mitä se tekee hyvää.” (H4)

Haastatellut nuoret näkivät haasteena koulutukseen lähtemiselle myös ammatinvalinnan vaihtoehtojen suppeuden. Nuorilla ei ollut kokemuksensa mukaan riittävästi tietoa eri vaihtoehtoista ja valinnat tehtiin pitkälti tuttavien ja kavereiden esimerkin ohjaamina. Nuoret näkivät, että ammatinvalinnassa romaneilta puuttuu myös kunnianhimoa ja avarakatseisuutta ja sen vuoksi valinnat kohdistuvat usein vain tiettyihin alempien palkkatasojen ammatteihin.

”Mun mielestä se on vähän niinku silleen, että periaatteessa ”no kun toiki on niin mäki meen”, et mä en oikein, ku ainut ala, minkä mä oon kuullu silleen,

että on menny ihan oman pään mukaan, niin oli farmaseutti niinku apteek-kialalle, ni se oli niinku semmonen niinku etten oo ikinä kuullu, että...” (H8)

Romanityöntekijät tunnistivat tämän ilmiön ja näkivät kouluttautumisen kasautumisen vain joillekin aloille olevan myös riski työllistymiselle.

”Jokunen vuosi sitte oli hirvee buumi justiin ton koulunkäyntiavustajan... viis-toist kappaletta sieltä valmistu niitä, yskään ei työllistyny. Sen jälkeen tuli buumi tonne bussikuskeiks ja niitä oli muistaakseni kakstoist kappaletta ja niistä on tällä hetkellä kolme töissä. Et mennään sen mukaan minne kaverit menee.” (TT)

Tässä kohtaa nousi työntekijöiltä jälleen nuorille jatkokysymys koskien sitä, mikä nuorten mielestä olisi paras tapa saada tietoa eri ammateista. Olisiko hyvä tapa esimerkiksi se, jos jo ammattiin opiskelleet kävisivät kertomassa omista opintopoluistaan? Romaniclubi nähtiin tämänkaltaiselle toiminnalle hyvänä paikkana ja menetelmänä voisi käyttää esimerkiksi elävän kirjaston tapaan toteutettua elävää ammattikirjastoa, jossa nuoret voisivat tutustua eri alojen ammattilaisiin. Koulun opinnonohjauksesta ei tullut nuorilta mainintoja aineistossa, joten siitäkkin näkökulmasta nuoret näyttäisivät saavan valinnan suhteen yläasteen kriittisessä vaiheessa liian vähän tietoa ja kannustusta opiskelupaikan etsinnässä.

Yhdeksi suureksi haasteeksi sekä työharjoittelupaikkojen saannin että työllistymisen suhteen nousi työpaikoilla romaneja kohtaan vallitsevat torjuvat asenteet. Nuoret kokivat, että on hankala päästä töihin etenkin niille aloille, joille romanit eivät ole perinteisesti työllistyneet. Jos työpaikalla on jo ollut romaneja töissä, heidän koettiin toimineen tienraivaajina, ja avanneen mahdollisuuksia näin myös muille. Työpaikat, joissa on ollut romaneja töissä, ottavat usein romaneita myös työharjoitteluun, joten työpaikoilla vallitsevat asenteet ohjaavat näin ollen myös romanien työllistymisen suuntaa.

”No viimeeks kun mä oon ollu kurssilla ni se oli tosi vaikee [löytää harjoittelupaikka]. Et mä kävin niin monessa paikassa et ne sano et ei, ei, ei. Eikä mihinkää semmosii kauppoihin, ei. Jollekki sopi se et voit olla näin [romaninaisen asussa] ja jollekki ei sopinukkaan se. No minkä mää oon nyt niinkö, semmoset paikat mihin pääsee heleposti, tai jos haluaa ja yrittää, ni on nuorisotalo, tarha tai koulu.” (H5)

Erityisiä haasteita työharjoittelupaikan saannille toivat työntekijöiden mukaan myös tilanteet, joissa useiden romaninuorten tuli löytää työharjoittelupaikka samanaikaisesti, esim. erityisesti romaninuorille tarkoitettujen työllisyyskurssien aikana. Kaikenlaisten työharjoittelupaikkojen saaminen vaati joka tapauksessa romaninuorilta itseltään sitkeyttä ja mielellään suhteita.

”Et esimerkiks mä etin tettiapaikkaa kun olin ysillä, ni tota joko ne oli täynnä tai sitten ei ollu tettiapaikkaa, tai sitte ne ei ottanu vaan. Mut onneks sit siin

Koskelan nuorisotalolla oli tutut ohjaajat, ne otti mut sit sinne tettiin. Et ne tietää minkälainen mä oon, että ei oo mitään rasismii tai mitään.” (H2)

Seuraavaksi siirryimme käsittelemään teemaa Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät. Nuoret kokivat saavansa erittäin paljon tietoa eri aloilla työskenteleviltä romanityöntekijöiltä. Korostin erityisesti ryhmän romanijäsenille sitä, että nuoret näkivät heidän olevan tuen ja avun tarjoajina keskeisessä roolissa ja tärkeitä tiedonlähteitä. Romanityöntekijöillä nähtiin olevan myös merkitystä nuorten palveluohjauksessa: jos he eivät itse osanneet neuvoa, he tiesivät jonkun, jolta nuori saisi apua ja neuvoivat nuoria ottamaan tähän henkilöön yhteyttä. Nuoret myös luottivat siihen, että romanityöntekijöiltä saatu tieto auttaa heitä eteenpäin. Romanityöntekijöiltä saatu neuvo ja ohjeistus myös madaltaa nuoren kynnystä lähteä hakemaan apua.

”Ja sitten se, että kun nykypäivänähän meillä on paljon on sit kumminkin romanityöntekijöitä eri tahoilla, niin sieltähän se sitten se info liikkuu.” (H1)

Haastatteluista käy selville, että romanityöntekijöillä on motivoiva vaikutus romaninuorten osallistumiselle toimintaan. Vanhempi romanityöntekijä on myös nuorille selkeä auktoriteetti, jonka sana on laki tilanteessa kuin tilanteessa.

”Kyllä mä sanon, niinku esimerkiks Timppaki nii, sillen vaan aina mä muistan välillä Megapartyt, aina jos siellä oli sanotaan kaheksan romanipoikaa ni vaikka ois miten menny ni Timppa on se päällikkö. Niinku silleen se on vanhempi romani, ja se on siellä ni, jos Timppa ois vaikka sanonu että nyt kaik ulos ni kaikki oltas lähetty.” (H3)

Haastatteluista kävi ilmi myös tämän ilmiön toinen puoli, ”sudenkuoppa”, kuten yksi ryhmän romanityöntekijöistä asian ilmaisi. Vanhempien romanien kunnioitus on ehdotonta ja kunnioitussääntöjä noudatetaan kaikilla elämäniloilla, myös nuorisotyön piiriin kuuluvissa toiminoissa. Näitä kunnioitussääntöjä ei kukaan haastatteluista nuorista asettanut kyseenalaiseksi, mutta nuoret toivoivat mukaan myös sellaista toimintaa, jossa he voisivat olla hieman vapaammin. Tämä olisi nuorten mielestä ratkaistavissa toiminnalla, jossa romanityöntekijöillä olisi ”yläikäraja”.

”Et siel ois niinku, vaikka kolmekymppisestä ylöspäin ei ois... sais niinku kesäksi olla vapaammin siel leirillä.” (H2)

Haastattelujen perusteella on nuorisotyössä erittäin tärkeää ymmärtää kulttuuriin kuuluvien kunnioitussääntöjen merkitys ja huomioida ne toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Nuorisotaloilla on jo näin tehtykin, mikä vanhempien romanityöntekijöiden kohdalla on toteutunut esimerkiksi työntekijöiden toimipaikan vaihtoina seksuaalisuutta aiheena käsittelevien teemailtojen kohdalla. Ryhmässä pohdittiin myös sitä, miten saataisiin myös mahdollistettua nuorten romanityöntekijöiden ”riittävyys”. Pääväestön nuoriso-ohjaajien tietotaidon ja ymmärryksen vahvistaminen romanien kanssa työskentelyssä nähtiin myös keskeisessä roolissa.

Seuraavaksi siirryimme teemaan Romanikulttuuri ja kieli. Tämä teema tuotti haastatteluai-
neistoon kaikkein runsaimman ja monivivahteisimman osuuden. Kerroin ryhmäläisille, että
olin halunnut myös hieman erilaisella avainkategorioiden otsikoinnilla kertoa tämän teema-
alueen monimuotoisesta sisällöstä ja merkityksestä nuorille.

Nuoret kokivat romanikulttuurin olevan merkittävän osan heidän elämäänsä. Siihen kasvettiin
kotona, siinä elettiin, se oli sisäsyntyistä ja nuorten sydämessä.

*"Niin ja kato sitä ei voi oppia oppimalla tai mitenkään opettamalla. Et se tu-
lee omasta kotoonta. Mitä omat vanhemmat sanoo, silleen myös lapsekkin. Se
on kaikilla."* (H3)

"Jos sitä ollaan ni se tulee syvämmestä." (H6)

Kaikki haastattelemani nuoret nimesivät romanikulttuurin tärkeimmäksi piirteeksi vanhempi-
en ihmisten kunnioituksen. Kunnioitukseen katsottiin liittyvä myös kauniit käytöstavat ja
kaikkien kanssa toimeen tuleminen.

*"Se on jotaki semmosta, mikä on niin syvällä mussa, et sitä ei saa pois, et
niinku ne on tapoja, mut mulle se on, niinku jos mun pitäis se johonki kiteyt-
tää, niin se on kunnioitus vanhoja... vanhempii ihmisiä kohtaa ja yleissivistävä
käytös niinku. Niin, ei se oo mun mielestä mitään muuta."* (H8)

Nuoret näkivät tärkeänä, että romanikieli säilyisi. Kaikki nuoret olivat opiskelleet koulussa
romanikieltä ja ymmärsivät sitä jonkin verran, mutta kukaan ei oman arvionsa mukaan osan-
nut puhua sitä riittävän hyvin. Periaatteessa nuorilla oli kiinnostusta omaa kieltä kohtaan,
mutta he näkivät, ettei sitä voi oppia vain opiskelemalla, vaan sitä pitäisi puhua myös käytän-
nössä. Ongelma kielen säilymisen kannalta näyttikin olevan se, ettei sitä enää puhuta arkisis-
sa yhteyksissä. Peruskoulussa saatava opetus ei ainakaan näiden nuorten kohdalla ollut riittä-
nyt takaamaan romanikielen oppimista. Romanityöntekijät puolestaan totesivat, että hekään
eivät käytä romanikieltä kotikielenään tai muissa arkisissa tilanteissa. Sitä vastoin heidän
vanhempansa olivat vielä puhuneet romanikieltä myös käytännössä ja lapset oppivat aiemmin
kielen sitä kautta. Lapset ja nuoret tarvitsisivatkin ryhmäläisten mielestä ympäristöjä, joissa
kieltä puhuttaisiin ja sitä voisi harjoitella. Nuorisoasiainkeskuksen aikaisempi yritys järjestää
romanikielen kielipesätoimintaa nähtiin tärkeänä ja pohdittiin, voisiko toimintaa mahdollises-
ti vielä jatkaa. Tässä nähtiin tarvittavan jälleen nuorten neuvoja sille, miten toimintaa kan-
nattaisi jatkossa lähteä järjestämään.

Seuraava avainkategoria oli motivaatio ja tahto toiminnan lähtökohtana. Nuoret nostivat mo-
nessa kohtaa esiin motivaation ja korostivat sen merkitystä oppimiselle ja onnistumiselle. Mo-
tivaation puute liitettiin nuorten puheessa erityisesti romanina olemisen näkökulmaan, ja sen
vuoksi sijoitin tämän avainkategorian romanikulttuurin teeman alle.

"Esimerkiks monella romanilla on silleen, että tota ne voi haluta nyt tässä jotain ja ryhtyä jotain, mutta vähän päästä sitte se ei jaksakkaan. Emmää ny, ei mua kiinnosta. Se vaan pitäis pitää yllä ja silleen." (H3)

"Joo, ja sitte että siin ois jotaki semmosta tekemistä, ku mä oon huomannu sen, että romanilta loppuu hyvin nopeesti mielenkiinto, jos ei oo semmosta, mikä oikeesti kiinnostaa." (H8)

Jos motivaatio löytyy ja säilyy, johtuu se nuorten mielestä usein tietoisesta päätöksestä tehdä asiat hyvin ja loppuun saakka. Nuoret näkivät myös, että päättäessään ryhtyä johonkin romani panostaa tosissaan tekemäänsä työhön ja hoitaa tehtävänsä hyvin.

"Ja tota, jos ihan ite ko sanon jos romani ryhtyy johonkin, niinko oikeesti, ni se on hyvä siinä. Jos se ryhtyy, eli jos on itellä halua. Esimerkiks nyt jos on itellä halua johonkin, ni se menee tosi korkeelle." (H3)

"Siis sanotaanko... no, mun mielestä se on... mä voin sanoo vielä tähän semmosen asian, että jos romani rupee johkiin työhön, niin eihän parempaa työntekijää oo. Ja sitten toinen asia on se, että romani, kun menee töihin, niin se joutuu kyllä tekemään tuplatyön." (H1)

Motivaatioon vaikuttaa nuorten mielestä myös se, jos ei ole oppinut riittävän hyvin yhteiskunnassa tarvittavia taitoja. Nuorten mielestä olisi tärkeää saada epäonnistua, sillä virheiden tekemisen nähtiin olevan tärkeä osa elämässä oppimisen prosessia. Nuorten mielestä lapsilleen hyvää tarkoittavat vanhemmat myös suojelevat nykyisin lapsia liikaa ja pitävät heidät "liian pumpulissa".

"Nyt ne niinku mun mielestä... nykyään ku on niinku romaneilla hyvät oltavat ni... ne kun on ollu nuoria nii ne ei aattele sitä, et niillä ku on omii lapsii ne asettaa ne liian pumpuliin. Tottakai jokainen ymmärtää et ne halua vaan pelkkää hyvää. Mut mun mielestä ei saa liian pumpuliin laittaa. Se ei oo sit kivaa ku oot tuolla jossain ku oot sit sormi keskellä suuta, et aha, emmä tiijä, emmä osaa." (H6)

Seuraava avainkategoria, eli nuoruusiän tuki, toi esiin selvästi romaninuorten aikuiseksi kasvamisen kaksi puolta: kasvun romanikulttuuriin ja kasvun nuoresta aikuiseksi. Työntekijöiden keskustelussa asian tarkastelu vanhempien ja työntekijöiden näkökulmasta vahvasti myös sen, että nuoruuden murrosvaihe asettaa uudenlaisten vaatimusten eteen myös nuorten lähellä olevat aikuiset. Kaikki haastattelemani romaninuoret olivat päättäneet pukea ylleen perinteisen romanasun: tytöillä oli röijyt ja mustat samettihameet, pojilla tumma asu ja suorat housut. Heidä koskivat siis jo erilaiset kunnioitussäännöt kuin mitä ennen romanasuun pukeutumisesta. Erityisesti tytöt kokivat uusien sääntöjen muuttaneen heidän tekemisiänsä.

"No kylhän se aluks [tuntu erilaiselta], ko olit tottunu... sillen ku olit semmosen kapeessa hameessa ni sait niinku... ei sun tarvinnu sillälaila, ei sun tarvinnu miettiä. Et sä sait vaan tehä ja. Mut nyt ku on tää ni sä joutut monta kertaa miettiin miten niinku joo, enpäs teekkään, en mä voi tehä." (H6)

"No joo, kyllä se muuttaa niinku aika paljon, kun siirtyy siitä pikkuhameesta niinku että se rajottaa tosi paljon elämää." (H7)

Romanityöntekijöiden mukaan kunnioitussääntöihin kasvattamisen tavoissa on tapahtunut muutoksia, ja tavat myös vaihtelevat esimerkiksi sukujen ja paikkakuntien mukaisesti. Ryhmässä käytiin keskustelua siitä, onko ylipäätään mahdollista löytää yhtenäistä tulkintaa nuoria koskeville säännöille.

"Ku mä oisin halunnut sellasta, et joku ois sanonu mulle kun mä alotan tätä työtä niinku et näin, täs on nää [säännöt]. Sit kukaan ei oo pystyny tekeen sellasta." (TT)

Ryhmässä todettiin, että tällaisia yleistyksiä on lähes mahdoton löytää ja kyse on pitkälti juuri tulkinnasta. Yksi tällainen yhtenäinen sääntö on kuitenkin se, että romaniaisuun pukeutuva ja kunnioitussääntöjä noudattava nuori ei voi keskustella tietyistä, esimerkiksi seksuaalisuuteen, liittyvistä asioista vanhempien romanien kanssa. Haastattelemini nuorten mielestä romanimipuvun pukeutunut nuori ei kuitenkaan vielä ole aikuinen, ja aineistosta nousee esiin myös tarve sellaiseen kasvun tukeen, jota ei kunnioitussääntöjen vuoksi voi saada vanhemmilta romaneilta.

"Mutta tota, kyllä silleen se on niinko kunnioitus että, ja sitten tota kunnioittaa omii vanhempii, ettei mee niinku niitten kans saunaan ja ettei puhuta kaikkee semmosta mitä niinku sattuu, ja siis siinä niinku muuttuu isoks pojaks, tavallaan, mut se ei oo iso poika." (H3)

"Joo, ja esimerkiksi se niinku et nyt jos on raskaana, sitä ei oikein niinku siitä ei kerrota vanhemmille ollenkaan. Sen pitää mennä kautta rantojen niinku et... et se on niinku et vaikka kaikki tietäis, niin silti pitää olla niinku ettei tietäis. [...] Se et mistä haet apua, kysyt vaikka vanhemmilta niinku valtaväestöltä neuvoa johonkin." (H8)

Keskeisenä elementtinä tässä asiassa nähtiin työntekijöiden ryhmässä yhteistyö: työntekijät voisivat miettiä yhdessä romaniaikuisten kanssa niitä sopivia tapoja, millä nuorille voisi puhua hankalistakin asioista kulttuurilliset näkökulmat huomioon ottaen. Ryhmäläisillä oli myös hyviä kokemuksia siitä, miten pääväestön työntekijät ovat toimineet romanityöntekijöiden rinnalla ja käyneet nuorten kanssa keskustelua näistä romanityöntekijöiden kannalta hankalista asioista. Yhteenvetona polveilevalle sekä monenlaisia näkökulmia avanneelle keskustelulle tästä aiheesta voi todeta sen, että sekä nuorten identiteetin pohdintaan että nuoren aikuiseksi kasvun tukemiseen nähtiin tarvittavan enemmän tietoista ja suunnitelmallista toimintaa.

Viimeisen kulttuuriin liittyneen avainkategorian nimen "Minuutti ja mieli!" olin ottanut suoraan yhden nuoren ilmaisusta. Nuorista oli hauskaa ja kiinnostavaa liikkua isolla porukalla, tavata ja tutustua uusiin ihmisiin. Erityisesti kesään näytti kuuluvan kulkeminen ja nuoret kuvasivat elävästi sitä, kuinka nopeasti päätös lähtemisestä saattoi syntyä.

"Vaik ihan ex tempore tost tunnin varotusaika, et hei, nyt kamat kassiin, nyt me mennään kaikki sinne. Ahaa okei, oot ´ viis minuuttii, mä oon pihalla kohta. Mä tykkään ite niinku mennä, olla ja tulla ja liikkua ja olla nuorien kanssa. Ja tykkään olla sellanen villi." (H6)

Oman arvioni mukaan tämä nuorten kuvaama tapa innostua lähtemään mukaan ja matkaan olisi hyvä huomioida nuorisotyöllistä toimintaa suunniteltaessa. Työntekijät korostivat ryhmän keskustelussa sitä, että sitoutuminen esimerkiksi oppisopimuskoulutukseen tarkoittaa nuorelle luopumista lähtemisen vapaudesta. Myös kaverit saattavat painostaa nuorta hänen suunnitelmissaan, eikä houkutusta lähteä matkaan vaihtoehtona tehdyille sitoumuksille ole helppo vastustaa.

Toinen teema, jonka alle keräsin analyysissä paljon aineistoa, oli Integraatio ja vuorovaikutus. Romaninuoret kertoivat haastatteluissa, että heillä on pitkäaikaisiakin ystävyysuhteita pääväestöön kuuluvien nuorten kanssa, ja että tämänkaltaiset ystävyydet ovat tärkeitä. Ystävyyden koettiin lähtevän toisiinsa tutustumisesta ja hyvistä kokemuksista, joiden syntymisessä juuri henkilökohtainen tuttuus ja kokemus olivat ratkaisevassa roolissa. Nuoret näkivät pääväestön vanhemmilla olevan myös paljon vaikutusta lasten mielipiteiden muodostajana.

"Mistä ne lapset voi tietää kymmenenvuotiaana, että minkälainen on romani. Että joo, toi on nyt manne, että toi varastelee. Mistä ne voi tietää jos ei omat vanhemmat... kaikki oppii vanhemmilta. Että sitä kautta se pitäis, että niille vähän iäkkäämmille, eli ketkä niinku kertoo omille lapsille, että ne vähän niinku auttais ja sanois että tutustua eka romaneihin ja sit vasta rupee kattoon että miten tykkää ite, että. Ei sitä voi niinku pakottamalla että nyt sun pitää tykkää. Tutustumalla." (H3)

Nuorilla oli myös kokemusta siitä, että romanikulttuuri kiinnostaa pääväestön nuoria, mutta että tietoa romanikulttuurista on vaikea saada. Nuoret kokivat, että tutustuminen romanikulttuuriin ilman henkilökohtaista kontaktia tai oppikirjoista ei onnistu tai on jopa romaninuoren näkökulmasta hävettävää.

"Mä muistan joskus, kun on ollu koulukirjoissa niinku kappale romaneista, ni se tuntu jotenki siltä niinku musta, mua hävetti se kappale niinku tosi lujaa siellä kirjassa. Ei sillä, että siel ois ollu väärää tekstiä. Osittain siellä on niinku ihan jotaki, et romaneilla eivät... ei saa olla lemmikkieläimiä, ni ne on semmosii niinku et joo, et ei me olla kumminkaan niinku avaruusolioita, ja tuli vähän semmonen niinku että justiin jossaki biologian kirjassa niinku et oot niinku semmonen eläin, niin seuraava kappale on romanit." (H8)

Romanien itsensä rooli ennakoluulojen poistajana nähtiin tärkeänä. Ennakoluuloja voitaisiin nuorten mielestä murtaa esimerkiksi yhteisen toiminnan avulla ja romanikulttuuria esittelemällä. Erityisen tärkeää nuorista oli hyvien kokemusten saaminen ja jakaminen toiminnan lähtökohtana.

"No kyllä sekin saattaa auttaa ku jotakin ketä ei tunne tulee samalle leirille ja sit tutustuu sinne niin. Ne kertoo sit aina eteenpäin et oli tosi hyvä mustalainen ja meil oli tosi hauskaa. Et kyl sekin saattais tosi paljon auttaa." (H2)

Olemassa oleviin ennakkoluuloihin liittyvät kiinteästi myös nuorten kokemat rasismien ja syrjinnän kokemukset. Kerroin ryhmäläisille tästä kokonaisuudesta nimeämäni avainkategorian aineiston olleen niin runsas ja -ikävässä mielessä- monipuolinen, että siitä olisi voinut jo itsessään tehdä pidemmälle viedyn analyysin. Nuoret kertoivat hyvinkin erilaisista syrjivistä kokemuksista, joita he olivat kohdanneet. Osa koetusta ei ollut mitenkään avointa tai aggressiivista rasismia, vaan tunne eriarvoisuudesta syntyi hyvin hienovaraisista eleistä, ilmeistä tai tavoista katsoa.

"Ei, mut se on silleen niinku, se on vaikeet, se pitää ite niinku nähä. Niinku tuntee sen tunteen. Että jos sä oot vaikka jossain bussissa tai jossain sä huomaaat ihmisistä, ketkä tykkää susta ja ketkä ei. Senhän näkee miten ne kattoo sua ja... Se on niinko... se on niin monipuolista." (H3)

Työntekijöiden arvion mukaan juuri tämänkaltaisen syrjintä on sitä, mitä nuorisotyössä herkimmin esiintyy; työntekijöille ei tehdä sitä näkyväksi. Nuoret jättävät kertomatta kokemuksestaan, koska tietävät työntekijöiden puuttuvan asiaan jos he saavat sen tietoonsa. Ilmapiiriin pitäisi työntekijöiden mielestä olla niin luottamuksellinen, että heille uskallettaisiin tulla kertomaan näistä tilanteista, toisaalta myös kaikilla työntekijöillä tulisi olla taitoa ja uskallusta puuttua syrjintään ja puhua siitä. Tässä asiassa nuorisoasiainkeskuksen romanityöllä tulisi olla roolia myös nuorisotalojen ulkopuolella, ja yhtenä hyvänä yhteistyökumppanina nähtiin myös romanien kanssa rasisminvastaista työtä tekevä Ihmisoikeusliitto.

Rasismien ja syrjinnän kokemukset vaikuttivat aineiston perusteella nuoriin monin tavoin. Uusiin tilanteisiin ja paikkoihin menemiseen liittyi romaninuorille ylimääräistä jännitystä, koska he varautuivat jo valmiiksi kohtaamaan uuden tilanteen lisäksi romanitaustaan liittyviä ennakkoluuloja.

"Mut niinku uuteen paikkaan uutena ihmisenä ja romanina sinne, niin on se, se on muutenkin se on kynnyks. Se on kynnyks muutenki mennä sinne ja, ja, ja kyllä siinä sitten aina kumminkin ne aina ennakkoluulot on ihan väkisinkin." (H1)

Jatkuva ennakkoluuloihin törmääminen oli nuorten mielestä voimia vievää ja jotkut kommentit toivat esiin tilanteen lannistavuuden. Työntekijät näkivät asian olevan niin, että nuoret olivat jo osittain alkaneet toimimaan sen oletuksen mukaisesti, että ennakkoluuloja on vastassa aina.

"Joo, kyl se tekee monenlaisia eri... just esimerkiks toi, et, et enää ei vaan jaksa, ku on aina sama, aina sama." (H4)

"Niin, no se on vähän sem-... se on niinku, no se on niin hirvee sit semmonen kynnys just, että ei sit enää jaksa niinku, että ei oikein tee sit enää mieli mitään niinku." (H1)

Nuoret olivat kuitenkin myös valmiita itse puuttumaan ja hakemaan omia oikeuksiaan, jos tilanne niin vaati ja rohkeutta riitti.

"No mul on ollu joka koulussa, aina joku on haukkunu manneks, mut mä en oo ite siihen niinku... Mä oon ilmottanu siin tilantees, et mä meen rehtorin puheille ja sä menet sinne kans. Ja sit mä oon menny rehtorin luokse ja sit mä oon sanonu sille rehtorille, et jos sä et saa muutosta, niin minä saan muutoksen, et periaattees niinku et ne ymmärtää sen, et jos ne ei puutu siihen, niin minä puutun kyllä, et ei siit oo mitään ongelmaa." (H8)

Viimeinen työntekijöiltä nostettu teema oli Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet. Ne asiat, joihin haastatellut nuoret halusivat vaikuttaa olivat hyvin konkreettisia: ystävien mielipiteet, pääväestön suhtautuminen romaneihin, romanien asiat yleisesti ja toimintamahdollisuuksien tarjoaminen.

"No se työ ja opiskelu ja se että ei oo asemalla, vaikka käyttämässä huumeita. Että niillon jotenki oma, vaikka niinku semmonen yhteinen romanitoiminta että mihin ne voi sitten tulla jättää kaikki pahanteko poijes. Että ois niinku koko aika kiireistä." (H2)

Koulun tai nuorisotoimen vaikuttamistoiminnasta nuorilla oli vain vähän tietoa. Oppilaskunnan tai nuorisovaltuuston rooli oli vieras ja niissä mukana olon arveltiin olevan niin vaativaa, että mukaan lähteäkseen nuori tarvitsisi erityisiä taitoja ja koulutusta. Nuoret epäilivät myös yleisesti kiinnostusta sitoutumista vaativaan toimintaan.

Viimeisenä teemana haastatteluissa oli Romaninuorten unelmat. Kerroin työntekijöiden ryhmälle, että esitän nuorten unelmat sellaisinaan, eikä tarkoitukseni ole sen enempää analysoida niitä. Tässä raportissa voin kuitenkin yhteenvetona todeta, että nuorten unelmat voi kiteyttää kolmeen a:han: ammatti, asunto ja auto. Toivottiin myös raittiutta, uskossa olemista ja romaniyhteisön yhteyttä. Työntekijät totesivat, että unelmat kertoivat heille paljon näiden nuorten elämäntilanteesta.

"No mä uskon näin, että mulla ois se justiin se mieluisa työpaikka, mistä mä tykkään ja kävisin sitä niinku edelleenki sen viiden vuoden päästä. Ja mulla ois niinku asunto kunnossa ja toivottavasti hyvä auto alla ja niinku ne perusasiat, mitä niinku... ei niinku sillä lailla vois niinku nykypäivänä vaatia hirveesti. Mutta mulle riittäis se niinku et mulla ois asunto kunnossa ja sitte se auto ja niinku jokapäiväinen se ruoka kaapissa ja ne tarpeelliset, mitä mä tarvin." (H7)

"On niinku ammatti, tai niinku tosi hyvä ammatti. Ois työssäkäyvä, normaali ihminen. Sitte ois hyvin uskossa ja tota... olis hyvät huoneet. Ei tarvis olla mikään huippuauto mut semmonen siisti, ei mikää semmonen romu, mut semmo-

nen hyvä auto mis on neljä ovee ja neljä pyörää ja ratti. Semmonen, ja. Et ois hyvin pärjäävä.” (H6)

”Se tarkoittais, että tota mul olis vakio... vakituinen työpaikka, mul olis ammatti. Monella muulla olis asiat hyvin, monella ihmisellä niinku esimerkiksi täällä [Romaniclubilla] ketä on nytte, moni täältä, olis sama tilanne ku mulla, olis vakituinen työpaikka, ammatti, ehkä oma omistusasunto, miksei talo, kaikkee tämmöstä [...] ja sit tietenk se, että romanit pitäs enempi yhtä, vielä enempi mitä nytte. Se että me ei vaan nähtäis täällä vaan me käytäs toinen toisiemme luona ja pidettäs enempi yhtä kaikella tavalla.” (H4)

7.3.3 Työskentely

Seuraavana vaiheena työskentelyssä oli vuorossa työntekijöiltä nuorille vietävän ehdotuksen pohtiminen. Alun perin olin ajatellut, että keräisimme työntekijöiden ryhmästä nuorille hyvin konkreettisia toimenpide-ehdotuksia, mutta ryhmässä esiin nousseiden monien kysymysten vuoksi laajensin ajatusta ryhmän tehtäväksiannossa.

”Jos teillä tulee mieleen kysymyksiä niille nuorille, mitä pitäis niinku niiden pohdittavaks heittää nyt tän paketin pohjalta, tässähän nousi jo aika paljon sellasia. Tai selkeitä ideoita, tai jotain näkökulmia, tai ihan mitä vaan, niin se ois nyt tärkeä saada teistä irti jotta sitten siihen seuraavaan nuorten tapaamiseen. Sieltä saattaa vielä kuulkaa tulla pallo takasin, mistä me tiedetään.” (K)

Olin suunnitellut, että ryhmä jakautuisi kahteen osaan mahdollisimman monipuolisten ideoiden esiin saamiseksi. Ryhmäläiset kuitenkin päättivät jäädä samaan tilaan ja työskentely tapahtui käytännössä yhtenä ryhmänä. Työskentelyajaksi sovittiin 40 min ja työntekijöillä oli materiaalina sekä analyysitaulukot että haastatteluaineistosta tekemäni teema-analyysi.

Työskentelyn pohjalta työntekijöiltä nousi esiin pääosin kysymyksiä. Kysymykset olivat osittain samoja kuin jo aikaisemmassa keskustelussa esiin tulleet, mutta joukossa oli myös uusia avauksia. Kävimme fläpeille nostetut kysymykset yhdessä keskustellen läpi. Työntekijät halusivat tietää mm.

- Mitkä ovat nuorten mielestä ne tuen tarpeet, mistä ei vanhempien kanssa voi puhua? Missä nuorisotyöntekijä voi auttaa?
- Miten nuorisotyössä voitaisiin kertoa laajemmin eri koulutus/ammattimahdollisuuksista? Kenen kertomana?
- Mistä nuoret toivoisivat saatavan tietoa, ryhmänä vai yksilönä?
- Mitä nuorisotyöntekijöiden tulisi tietää romaninuurista ja romanikulttuurista? Mikä on tärkeää tietää?
- Miten romanikieltä pitäisi oppia/opiskella? Mikä olisi toimiva tapa? Kuinka kielen oppiminen olisi motivoivaa?

Teema koulutus ja työllistyminen puhututti ryhmäläisiä paljon ja näkökulma laajeni nuori-soasiainkeskuksen ulkopuolelle. Ryhmäläiset näkivät tärkeänä miettiä ja varmistaa, miten tässä kehittämishankkeessa saatu tieto siirtyy viraston ulkopuolelle, erityisesti kouluun.

"Ja kyl niinku tossa kun noi opot nostettiin ni tavallaan ku täs tulee kuitenkin sellasta tosi arvokasta tietoo ni et se tavallaan meidän vastuu siitä että se tieto siirtyy sinne. Niinku et tää on tälle ryhmälle erityishaaste, et se myös huomioidaan siel, niinku tai on mahdollista tai ainakin se tieto tulis sinne kouluun et sitä huomioitais tän ryhmän kans erityisesesti." (TT)

Työntekijät näkivät, että kaikkien nuorisotyöntekijöiden rooliin kuuluu osaava palveluohjaus: ymmärrys oman ammatin rajoista ja muiden ammattilaisten kanssa yhteistyössä toimiminen. Ryhmässä pohdittiin myös, mikä voisi olla nuori-soasiainkeskuksen rooli ja mahdollisuudet tarjota oppisopimusta, ja että voisimmeko olla tasoittamassa romaninuorten tietä muihin virastoihin päin siirtämällä suunnitellusti tietoa meiltä myös muualle. Tämänkaltaisen toiminnan tulisi olla pysyvää ja jatkuvaa, ei yksittäisiin tapauksiin rajoittuvaa.

Keskustelua käytiin myös romanikulttuurista ja sen kohdalla heräsi ajatus romaninuorten itsensä laatimasta "työntekijöiden kulttuurisesta peruspaketista". Keskustelussa lähdettiin lähestymään esitettyjen kysymysten kautta sitä lopputulemaa, että työntekijät näkivät lähes kaikissa kysymyksissä vastauksen olevan romaninuorten ryhmän mukaan saamisen toiminnan suunnitteluun. Kaikkein eniten keskustelua syntyikin teeman "Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet" ympärille. Epäilyt nuorten mukaan saamisesta alkoivat vaihtua siihen näkökulmaan, että nyt tässä saatettaisiinkin onnistua.

"Tää on meidän tuhannen taalan paikka." (TT)

Nuorten oma aktiivisuus nähtiin ratkaisuna niin rasismiin ja syrjinnän vähentämiseen kuin romanikulttuurista viestimiseen positiivisessa hengessä. Työntekijät näkivät monta keinoa sille, miten he voisivat tukea nuoria nostamaan hyviä juttuja mediaan. Työntekijät halusivat löytää myös yhteyksiä Ruudin ydinryhmän nuorten ja romaninuorten välillä, ja mietittiin Ruudin ydinryhmän kutsumista Romaniclubille. Haastoin keskustelijat muistamaan nuorten näkökulman: Olisiko tässä nuorille riittävän turvallinen yhteys? Onko paras tapa että ydinryhmä kutsutaan Romaniclubille näin "kylmiltään", jos nuoret näkevät tärkeänä tehdä yhteistä toimintaa suunnitellusti ja varmistaen hyvät kokemukset? Työntekijät päätyivätkin ajatukseen lähteä kokoamaan taustoiltaan erilaisista nuorista ryhmää, jonka jäsenet ovat kiinnostuneita syrjinnän vastaisesta toiminnasta. Tässä kohdassa havahduin itse siihen, miten tärkeää huomata palauttaa ryhmän keskustelua tietyissä paikoissa nuorten ajatusten äärelle.

Nuorten mukaan saaminen nähtiin kuitenkin yhä isona haasteena. Tavoitteet päätettiin asettaa matalalle, ja lähteä kehittämään toimintaa vaikka aluksi vain kahden nuoren kanssa. Sa-

noin ryhmälle, että tällaista haastattelumateriaalia ei olisi saatu aikaan, jos nuorilla ei olisi halukkuutta liittyä meihin aikuisiin. Haastoin vielä työntekijöitä miettimään, annammeko me nuorille riittävästi tarjoumia, vai pidämmekö myös me heidät ”liian pumpulissa”? Näiden nuorten kohdalla olisi mahdollisuus tarjoumille myös siinä mielessä, että monet eivät ole töissä tai opiskelemissa, heillä siis kenties olisi aikaa tulla mukaan toimintaan. Mitä sellaista me voimme tarjota, mikä veisi näitä nuoria eteenpäin? Miten työntekijät voisivat tukea nuoria toimimaan omien asioidensa ajajina?

Keskeiseksi nostoksi nuorten fokusryhmälle sovittiin ehdotus romaninuorten toimintaryhmästä. Työntekijät näkivät haastatteluihin osallistuneiden nuorten halunneen tuoda juuri näitä läpi käymiämme asioita julki, ja nyt työntekijöiden tehtävänä oli tarttua niihin. Näillä asioilla koettiin voitavan mennä eteenpäin ja ensiarvoista oli ryhmän mielestä se, että jatkossa myös nuoret itse ovat myös mukana. Kun olimme lopettamassa fokusryhmän työskentelyä, nosti yksi työntekijöistä vielä tapaamisen tunnelman uusiin lukemiin:

”Hitsi mä innostuin tästä, tää on ihan miljoonan taalan paikka!” (TT)

7.4 Romaninuorten fokusryhmä 10.3.2013

Seuraavana vaiheena kehittämishankkeessa oli romaninuorten fokusryhmä. Sen toteutuspaikana oli jälleen Malminkartanon nuorisotalon pienryhmätila ja ajankohtana oli sunnuntai 10.3.13 samanaikaisesti Romaniclubin kanssa. Paikalla oli haastatelluista nuorista kolme poikaa. Yhtään haastattelemaani tyttöä ei erilaisten syiden vuoksi tullut paikalle. Pyysin romaniclubilla paikalla olleiden nuorten naisten joukosta naisedustusta ryhmään mukaan, ja sainkin näin pyytämällä kaksi uutta naisjäsentä. Pojista neljäs haastateltu saapui nuorisotalolle ryhmätyön aikana, mutta olimme jo aloittaneet työskentelyn, joten hän ei tullut mukaan ryhmään. Nuorten fokusryhmän jäsenet olivat iältään 17 v, 20 v, 21v, 28 v ja 32 vuotta.

Nuorten ryhmän tapaamisen tarkoitus oli tuoda ryhmäläisille nähtäväksi haastatteluista esiin nousseet teemat sekä työntekijöiden ryhmän tapaamisesta keräämäni ehdotukset. Tavoitteena oli saada nuorilta erityisesti uusia näkökulmia, vahvistusta tai kyseenalaistamista työntekijöiltä nousseisiin toiveisiin ja ideoihin. Fokusryhmän tapaamisen runkona käyttämäni diasarjan sisällöt ovat tämän opinnäytetyön liitteessä 4. Olen poiminut ryhmän keskustelusta tähän raporttiin mukaan ne kohdat, joihin nuorilta tuli kokonaisuutta täydentäviä kommentteja ja jotka toimivat vastauksina kysymyksen:

- mitä ajatuksia saadut tulokset ja työntekijöiden ehdotukset saavat vastauksina nuorilta?

Kaikki tämän fokusryhmän kohdalla esiin nostamani suorat lainaukset ovat peräisin nuorten puheesta eikä niille ole merkitty omaa koodia aikaisempaan tapaan.

Ensimmäinen käsittelyyn nostamani asia oli teema ”Romaninuoret liikkuvat ja käyttävät palveluja pääkaupunkiseudulla yli kuntarajojen”. Kerroin nuorille työntekijöiden haaveesta, että romaninuorisotyötä tehtäisiin tulevaisuudessa yhteistyössä Helsingin, Espoon ja Vantaan kanssa. Nuorten mielestä idea oli hyvä ja kannatettava, ja osallistuminen esim. Vantaan puolella järjestettävään toimintaan olisi heidän mielestään helppoa. Nuoret tosin totesivat, että eivät juuri näe tai tunne espoolaisia romaneja, vaikka tietävät siellä asuvan romaneja.

”Se on niinku ihan vieras maailma. Se on ihan uus kaupunki, kokonaan. Tohon Leppävaaran jälkeen, sit alkaa semmonen: Missä mä oon?”

Toisen dian otsikkona oli ”Romaninuorten mielestä koulutuksen ja ammatin saaminen on erittäin tärkeää”. Kysyin nuorilta heidän näkemystään sille, että yläasteen opettajia tai heidän antamaansa tukea ei mainittu kertaakaan haastatteluissa. Tämä teema herätti vilkasta keskustelua ja nuorten ryhmä löysi paljon syitä sille, miksi näin on. Nuorten mielestä asiaan vaikuttivat ensinnäkin haasteellinen ikäkausi ja sitä tukemattomat yläasteen rakenteet. Kun ala-asteella luokanvalvojien oli koettu pitäneen lasten koulunkäynnistä huolta, tuntui että yläasteella koulu oli ”pakkopullaa” ja lintsaminen oli helppoa, koska nuorten menemisiä ei valvonut kukaan.

”Eri luokassa oli eri tunnit niin oli niin monta opettajaa sit loppujen lopuks”

”Mä ko olin ala-asteella ni siellä oli selvät säännöt, että kouluun piti tulla ja näin ja näin. Mä ko olin yläasteella ni opettaja sano jos ei sua kiinnosta tos on ovi lähe pois. No automaattisesti mä lähin pois ja tein mitä mä halusin. Annettiin valtaa ni mä käytin valtaa hyödyks.”

Kaverit olivat nuorten mielestä paljon kiinnostavampia eivätkä nuoret tuntuneet löytävän koulusta luotettavaa aikuista.

”Just se varmaan tekee ku siel ei oo sitä aikuista kuka on niinku se turva tai se kehen voi niinku luottaa.”

Yksi nuorista kertoi työvoimatoimiston virkailijan soittaneen hänelle joka kerta kun heillä oli tapaaminen, että ”muistathan tulla”. Jotain tällaista tukea ja kontrollia nuoret toivoivat myös yläasteelle.

Seuraavaksi nostin keskusteluun ammatinvalinnan suppeuden. Tässä kohtaa nuoret kävivät vilkasta keskustelua siitä onko hyvä vai huono asia, jos useampi romani menee opiskelemaan

samaan paikkaan. Molemmat näkökulmat saivat kannatusta ja totesimme lopuksi, että asialla on varmasti nämä molemmat puolet.

"Mut mä en kannata sitä, et menee toisen mustalaisen kans opiskelemaan. Sä aina haet sen tuen siitä et sul pitää olla joku rinnalla. Sä kummiskin jossain vaiheessa elämää sä joutut jonkun asian tekemään yksin, et siel ei oo toista mustalaista, ni sulla on sitä kummiskin takana et mä oon ennenki tän tehny, mä pystyn tekemään tän yksin."

"On hyvä olla oikeesti yks, mikä sit kumminki vetää sinne et hei mun kaveri on siellä, mä meen kans."

Seuraavaksi keskustelimme loppuista dian 2. otsikoista, joihin nuorilta tuli hyväksyviä ja samansuuntaisia kommentteja. Myöskään dian 3. kohdat, joissa kuvattiin romanityöntekijöiden avun merkitystä nuorille, ei saanut nuorilta muuta kuin hyväksyvää nyökkäilyä. Pääväestön kulttuuritietoisuuden vahvistamiseksi nuorilta nousi esiin heti yksi konkreettinen ehdotus:

"Romaneista on tehty se semmonen kirja, että "Palkkaisitko romanin". Siin on kaikkee niinku... justiin että miten huomioijaan ja ku on näitä... et se pitäis olla joka paikassa. Et ne tietäis sitten että miten niinku."

Nuorten näkökulmasta pääväestön kulttuuritietoisuuteen liittyvät asiat näyttäytyivät melko lailla yksinkertaisempina kuin miten työntekijät olivat sen kokeneet.

"Ei se tuota meille niinku vaikeutta, vaik niinku valtaväestö tai joku pomo tai joku voi luulla et no miten tätä voi ottaa, et täl on niin hankalaa nää kaikki. Et ei se tunnu meille hankalalta. Me osataan jos vaikka on joku tilanne et [...] me osataan ite hoitaa se asia. Kun me ollaan niinku ite totuttu siihen."

Tärkeämpää kuin se, että työntekijä osaa ja tietää on nuorista se, että hän haluaa ymmärtää ja ottaa selvää.

"Niinku sunkaan ei tarvi tietää mitään tai niinku silleen tietää ja tietää, mutta sun ei tarvi huomioda semmosia tiettyjä juttuja. Mut semmonen jos mä vaikka sanon sulle jotain että ei ymmärretä väärin. Et meillähän on ne sananparretkin niin erilaisia, et heti otetaan sit et mitähän se tarkotti, et tää meni nyt ihan."

Kävimme tämän kommentin pohjalta keskustelua siitä, miten eri tavat puhua eroavat toisistaan ja miten vaikeaa voi olla puolestaan ns. virkamieskielen ymmärtäminen. Totesimme, että tätä asiaa olisi tärkeää pohtia yhdessä, ja kerroin nuorille, että nämä ovat juuri niitä asioita ja sellaista tietoa, mitä myös työntekijät toivovat saavansa nuorilta.

Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistumisessa nuoret halusivat puolestaan korostaa kaavereiden lisäksi työntekijöiden merkitystä vahvemmin, kuin mitä se oli tullut haastatteluissa esiin.

"Kaverit ja työntekijät. [Vaikuttaa] tosi paljon. Jos tääl ois ollu huonot työntekijät luulet sä et me oltais käyty täällä."

Olin nimennyt seuraavan eli dian 5. otsikoksi "Romanikulttuuri on nuorilla sydämessä" ja kerroin ryhmän nuorille, että kaikkein eniten tarinaa haastateltavilta oli tullut juuri romanikulttuuriin liittyen. Nuoret nyökkailivät hyväksyvästi kun avasin haastattelujen analyysin tuloksia heille. Kulttuuriin ja kieleen liittyviin kohtiin ei löytynyt lisättävää, ja yksi nuorista totesikin kokonaisuudesta näin:

"Tää oli aika selvä tämä juttu."

Seuraavassa diassa nostin esiin syrjivät ja rasistiset kokemukset. Nuorten mielestä pääväestö näkee romanit yhtenäisenä joukkona, vaikka he eivät sitä ole. Nuoret myös tosin näkivät myös sen puolen, miten helppoa on tuomita kaikki yhden romanin väärrien tekojen vuoksi.

Viimeiseksi tuli työntekijöiden toiveiden vuoro. Nuoret mielestä nuorisotyöntekijöillä on hallussaan sellaista tietoa, jonka avulla he voisivat auttaa nuoria eteenpäin.

"Niinku mun mielest just tuo että jos mä nyt aattelen mun niinko lapsuutta ni ei mun vanhemmat oo ees, no ei mulle oo koskaan ees sanottu et mee opiskeleen tai jotain. Saatika siitä et ne ois tienny. Mut se että nyt ko ne tulee jonnekin nuorisotalolle ni siel on työntekijöitä kuka voi niinko auttaa siinä asiassa ko ne vanhemmat ei välttämättä... jollakin voi olla joku mummo ja ukki kasvattajana tai, seittämänkymppisiä, ni mistä ne voi tietää jostakin opiskelusta. Se ko ne tulee tänne ni ne saa ohjausta sitte niinko kumminki työntekijältä että tämmönen mahdollisuus on."

Toivoin nuorilta joitain konkreettisia ideoita sille, miten työntekijät saisivat toivomansa nuorten ryhmän koolle, ja miten voisimme jatkaa nyt aloitettua työskentelyä yhdessä. Ryhmässä mukana olleilta nuorilta nousikin yhteisesti ajatus, että he toivoisivat työntekijöiltä jo valmiita ehdotuksia sen suhteen, minkälaista toimintaa voitaisiin järjestää. Nuoret kokivat, että heillä ei ole riittävästi tietoa tai kokemusta nähdäkseen, mitä kaikkia mahdollisuuksia toiminnalle on olemassa.

"Niinku mitä mää aattelin, ois hyvä silleen et esimerkiks niinko jonain, jonku päivän sovitte keskenänne ja sinä päivänä me tullaan sinne, istutaan vaik tämmöseen huoneeseen ja sinne tulee viis kuus, ja te kyselette kysymyksiä, vaihtelette sitä porukkaa ja. Et esimerkiks meillähän on niin huono tieto tavallaan tai, jos sä kerrot mitä me voitais tehdä, en mä tiijä, jottainha me voitais tiettenki. Mehä tehtäis mitä vaan. Jos sä sanot vaikka että tehäänkö sitä ja sitä, joo tehään vaan."

"Et me ollaan niin huonoja tavallaan tuomaan sitä, et no me tehtäis tätä ja tätä"

Nuorten mielestä ratkaisevaa yhteisen suunnittelun onnistumiselle olivat siis sopivalla tavoin järjestetty yhteinen aika ja valmiit ideat, joita voidaan yhdessä lähteä jalostamaan eteenpäin. Nuorten mielestä osallistujat voitaisiin koota yhteen joko sovitus- tai sitten käyttäen hyväksi yllätysmomenttia, samaan tapaan kuin mitä olin tehnyt kyseisen ryhmän naisedustajien suhteen kyseisenä päivänä.

"Niinku nyt. Et ei tee siitä sitten niinku numeroo niinku meille."

"Siittä sinä ja sinä ja sinä."

Kerroin vielä nuorille, että työntekijät olivat olleet innoissaan haastatteluista nousseista asioista. Lopuksi kiitin nuoria heidän antamastaan ajasta ja osallistumisestaan ryhmän työskentelyyn.

7.5 Työntekijöiden 3. fokusryhmä 18.3.2013

Kehittämishankkeen viimeinen vaihe oli työntekijöiden fokusryhmä 18.3.2013. Ryhmän tapaaminen pidettiin jälleen Malminkartanon nuorisotalolla, ensin nuorisotalon tiloissa joista tapaamisen puolesta välissä siirryimme Länsi-Luotsin pienryhmätilaan. Paikalla oli romanityön työryhmän kahdeksasta jäsenestä seitsemän: kaksi alueellisesta romanityöstä, kaksi Länsi-Luotsista (entisiä NevoDrom -projektin työntekijöitä), yksi työllistämiskokonaisuudesta, nuorisosiainkeskuksen monikulttuurisuustyön suunnittelija sekä romanitaustainen oppisopimusopiskelija. Olimme sopineet tapaamisen ajaksi kaksi tuntia, ja ryhmän työskentely kesti 2:24 h.

Fokusryhmän tapaamisen kysymyksenä oli:

- mitkä valitaan romaninuorisotyön keskeisiksi painopistealueiksi?

Aluksi kertosin, mitä hankkeessa oli tapahtunut tähän asti. Kerroin vieneeni nuorten fokusryhmään aineistoksi sekä nuorten haastattelujen analyysin tulokset sekä työntekijöiden kysymykset ja ehdotukset. Kerroin muuttaneeni työntekijöiden kysymyksiä toivemuotoon, jotta ne olivat helpompi viedä nuorten ryhmän käsittelyyn. Kerroin myös, että kaikkiin kohtiin ei nuorilta hyväksyvän työskentelyn lisäksi tullut lainkaan kommentteja, mutta jotkut kohdat taas puhututtivat paljonkin.

Lähdin liitteessä 5 olevan diaesityksen mukaisesti esittämään työntekijöille nuorten ryhmän tapaamisesta ryhmittelemäni kommentit. Työntekijät kommentoivat esityksen aikana lyhyehkösti nuorten aineistoa. Eniten keskustelua herättivät ala- ja yläasteen väliin jäänyt "musta

aukko" ja siihen löydettävät ratkaisut. Myös nuorten esiin nostama vertaistuen dilemma puhutti työntekijöitä. Yhdellä romanityöntekijöistä oli tästä myös omakohtaisia kokemuksia omalta opiskeluajaltaan. Hänen mukaansa vertaistuki oli hyvä asia niin kauan, kun romaninuo-ria oli samassa koulussa kaksi. Kun lukumäärä nousi kahdeksaan, tilanne muuttui ja opinnoissa eteneminen muodostui haasteelliseksi.

"Me oltiin siis koulussa, mut me ei oltu tunneilla. Meit oli liikaa jo." (TT)

Toinen keskustelua herättänyt nuorten kommentteista noussut aihe liittyi erilaisen kielen käyttöön. Työntekijöillä oli paljon kokemuksia "tulkkamisesta" romanivanhempien ja virkamies-ten tapaamisissa. Tässä kohdassa Leiff muistutti minua ohjeestaan nuorten kanssa käytetystä kielestä, ja kerroin pyrkineeni huomioimaan asian kehittämishankkeen aikana.

Viimeisenä esittelin työntekijöille nuorten ehdotukset ja ideat tavoista pyytää heitä toiminnan suunnitteluun mukaan. Työntekijät pohtivat nuorilta tulleita toiveita, joissa lähtökohtana olivat pyytäminen, vaatiminen ja käskeminen. Tämänkaltaista toimintaa työntekijöiden puolelta nähtiin Romaniclubilla tuttuina, mutta osittain nuorisotyön perusluonteeseen kuuluvan vapaaehtoisuuden nähtiin myös olevan nuorten ideoiden kanssa ristiriidassa.

"Nii, ja jos toi on se toive ni ehkäpä ei sitten aina osata toimii noin. Ku ajatellaan että ei täällä nuorisotalolla saa häiritä ketään, että kaikki saa olla täällä rauhassa." (TT)

Kehittämishankkeen alussa olimme lähteneet hakemaan painopistealueita alueellisen romaninuo- risotyön toimintasuunnitelman pohjaksi. Hankkeen edetessä oli itselleni kuitenkin muodostunut ajatus siitä, että romanityötä ei pitäisi pilkkoa osiin, vaan käsitellä virastossa kokonaisuutena. Kysyinkin työntekijöiden ryhmältä mielipidettään sille, että pyytäisimme viraston johdolta lupaa lähteä laatimaan yhtä yhteistä, osastorajat ylittävää romaninuo- risotyön toimintasuunnitelmaa.

"Prosessiorganisaatioista puhutaan niin paljon, että meillä pitäis olla jotain tällasii niinku kaiken läpi leikkaavii, niin me voidaan tässä lähtee nyt rakentaa niinku romanityön prosessia nuorisoasiainkeskukseen. Ja se on ihan sama mistä sä tulet siihen mukaan mut se on se yks yhteinen juttu." (K)

Ehdotus sai ryhmäläisiltä yksimielisen hyväksyvän vastaanoton. He näkivät, että tässä olisi nyt mahdollisuus laatia virastotasolla ensimmäinen operatiivisen tason yhteinen toimintasuunnitelma. Sen avulla voisi virastossa kokeilla, miten konkreettiselle tasolle osastojen välinen yhteistyö ollaan valmiita viemään ja ollaanko siihen jo valmiita myös hallinnollisesti.

Yhteisen toimintasuunnitelman laatimiselle tuntui työntekijöiltä löytyvän helposti perusteluita. Sen koettiin parantavan erityisesti tiedon kulkua ja sitä kautta nuorten saamaan palvelua.

Yhteinen toimintasuunnitelma nähtiin myös luonnollisena jatkeena romaniryhmän vuosia jatkuneelle toiminnalle ja yhteistyölle. Suoraan romanityöhön käytettävissä olevat resurssit olivat myös vähentyneet radikaalisti NevoDrom -projektin lakkauttamisen myötä, joten romaninuorten palvelujen suunnitelmallinen integroiminen esimerkiksi Luotsien toimintaan oli työntekijöiden mielestä kyettävä varmistamaan. Yhtenä keskeisenä perusteluna viraston johtotiimille nähtiin loppumaisillaan oleva kehittämisprosessi: ajatus yhteisestä toimintasuunnitelmasta ei ollut "hatusta vedetty" vaan yhteisen työskentelyn tulos, jonka taustalla on tietopohjaa ja nuorten osallisuus kehittämistyöhön. Yksi painava syy yhteiselle toiminnan suunnittelulle oli myös uskottavuus ja selkeys kumppaneiden silmissä.

"Ja mun mielestä se on niinku edellytys sille et jos me oikeesti ajatellaan et ruvetaan tekeen kaupunkien välistä yhteistyötä, ni jotta sitä pystyy tekemään jotenki niinku suunnitellusti ja järjestelmällisesti niin silloin meillä pitää myöskin olla se yhteinen toimintasuunnitelma, oli se sitten kummasta osastosta tulleet vaan ne työntekijät, muuten se ei onnistu." (TT)

Myös viraston kolmannen eli hallintopalvelujen osaston edustajan osallistuminen romanityön kehittämiseen jatkossa nähtiin keskeisen tärkeäksi.

"Et meil on kuitenkin, kun puhuttiin virastojen välisestä yhteistyöstä, meil on kuitenkin kolme eri hiippakuntaa niinku, on niinku halpo, alpo ja kepo. Että meidän täytyis ehkä lähteä siitä." (TT)

Hallinnon vastuisiin kuuluvat nuorisoasiainkeskuksessa mm. henkilöstöasiat ja sitä kautta romanityössä merkittävässä roolissa oleva oppisopimusopiskelijoiden rekrytointi. Romanitaustaisten työntekijöiden työskentely virastossa nähtiin tärkeäksi ja koettiin, että myöskään sen ymmärryksen suhteen virastossa ei ole itsestäänselvyyksiä. Vastuun asian esillä pitämisestä nähtiin olevan erityisesti romanityötä tekevillä. Hallintoon koettiin myös tulevan keskeistä tietoa viraston ulkopuolisista rahoituksista, joilla on kunnan talouden kiristyessä keskeistä merkitystä toiminnan kehittämisessä. Jossain kohtaa toivottiin hallinnon lisäksi myös kulttuurisen ja kansalaistoiminnan toimistojen linkittämistä vahvemmin toimintaan.

Yhteisenä päätöksenä sovittiin lopulta yhteisen toimintasuunnitelman tekemiseen tähtäävän ehdotuksen tekemisestä johtotiimille. Kävimme vielä läpi työntekijöiden teemat ja niihin liittyvät nuorten materiaalit, joiden pohjalta ryhmässä nostettiin keskeisimmiksi painopisteiksi seuraavat kohdat:

- Nuorisoasiainkeskuksen kaikki toimipaikat ja toiminnot halutaan hyviksi ja turvallisiksi; esim. nähtiin tärkeäksi, että kaikissa Luotseissa romanit saisivat jatkossa tarvitsemaansa tukea nyt kun ei ole enää erillistä NevoDrom -projektia.
- Pääkaupunkiseudulla halutaan tehdä kuntien välistä yhteistyötä ja tämän suhteen lähdetään liikkeelle hakemalla kumppanuutta Vantaan kanssa.

- Romanitaustaiset työntekijät ovat tärkeitä ja oppisopimuskoulutuksessa on tärkeää jatkossakin huomioida romanihakijoita.
- Rasismin ja syrjinnän vastustaminen halutaan linkittää viraston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan ja toivotaan, että romanit huomioidaan nimettyinä suunnitelmassa. Tämä voidaan toteuttaa esim. kirjaamalla suunnitelmaan, että virastossa laaditaan virastotasoinen romanityön toimintasuunnitelma.
- Koulutuksen ja työllistymisen suhteen nähtiin romaninuorten tarvitsevan lisää tietoa ja tukitoimenpiteitä. Opintopolun keskeytymiseen liittyvä nivelvaihepudokkuus on yksi neljästä viraston strategisesta painopistealueesta, joten tämän kohdan mukana olo nähdään välttämättömäksi.
- Integraatioon ja vuorovaikutukseen liittyen tulee huomioida romanikieli ja mahdollisesti kielipesätoiminnan jatkaminen.
- Kaikki suunnitelmat tehdään jatkossa nuoria kuullen ja sen edistämiseksi lähdetään synnyttämään uudenlaista toimintakulttuuria.

Tässä hankkeen loppuvaiheessa keskusteluun nousivat luontevasti myös viraston keskeiset strategiset painopistealueet. Niitä verrattiin nuorilta nousseeseen aineistoon, ja niiden yhteensopivuuden ja samansuuntaisen linjan koettiin olevan hieno asia. Sovimme tapaamisen loppuksi, että muotoilen yhdessä monikulttuurisen suunnittelijan kanssa ehdotuksen valmiiksi, jonka jälkeen lähetämme sen ensin kohdennetun toimiston päällikölle ja sen jälkeen viraston johtotiimille. Fokusryhmän työskentelyn pohjalta muotoilemamme ja lähettämämme ehdotus on nähtävänä tämän opinnäytetyön liitteenä 6. Tämä ehdotus on myös kehittämishankkeen keskeinen lopputulos ja hankkeen toiminnallinen osuus päättyi tähän työntekijöiden kolmannen fokusryhmään.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä kuvaamassani kehittämishankkeessa oli lähtökohtana kaksi tehtävää:

- 1) tuottaa alueelliselle romaninuorisotyölle uuden toimintasuunnitelman painopistealueet, ja
- 2) kokeilla, miten kehittämishankkeen tapaan sovellettu Bikva -menetelmä sopii käytettäväksi nuorisotyön kehittämisen menetelmänä.

Kehittämishankkeen päätyttyä voin todeta, että molemmat tehtävät toteutuivat ja niihin liittyviin kysymyksiin saatiin vastaukset. Kahden ennakolta määritellyn tehtävän lisäksi hankkeessa syntyi uusi ja hankkeen lähtökohtaa laajempi ehdotus siitä, että alun perin alueelliseen työhön ajateltua toimintasuunnitelmaa laajennettaisiin nuorisoasiankeskuksessa koko romanityön kokonaisuutta koskevaksi. Tämä ehdotus vietiin nuorisoasiainkeskuksen johtotiimiin päätettäväksi, jossa se myös hyväksyttiin 20.5.2013. Tässä opinnäytetyön johtopäätökset ja pohdinta -kappaleessa arvioin aluksi kehittämishankkeen tuloksena esiin nousseita painopistealueita sekä Bikva-sovelluksen käyttökelpoisuutta nuorisotyön kehittämisen välineenä. Lopuksi pohdin vielä tämän kehittämishankkeen ja siihen liittyneen tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta.

Ensimmäinen kehittämishankkeen tuloksista keskeiseksi nostettu painopistealue oli se, että nuorisoasiainkeskuksen kaikki toimipaikat ja toiminnot halutaan hyviksi ja turvallisiksi romaninuorille. Pikaisesti arvioiden ajattelin tämän painopisteen kuulostavan lähinnä itsestään selvältä, mutta tosiasiaa jo hieman syvällisemmin tarkasteltuna sen merkitys nousi erittäin tärkeäksi. Romaninuorten toimintaan osallistumisen mahdollisuuksia tai esteitä ei ole Helsingin nuorisoasiainkeskuksessa juurikaan pohdittu tai selvitetty, eikä ole keskitetysti tietoa siitä, kuinka paljon ja laajalti romaninuoret nuorisoasiainkeskuksen palveluja tänä päivänä käyttävät. Tarkasteluun tulisi ottaa tästä näkökulmasta myös se, toimivatko romaninuorten työharjoittelu- ja työllistämipaikkoina vuodesta toiseen lähinnä tietyt ”hyviksi havaitut” nuorisotalot. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksella on laaja, kaupunginkattava toimitilaverkosto, ja lähtökohtaisesti hyvin monipuolista toimintaa. Näiden toiminnan mahdollisuuksien näkyväksi tekemisen ja osallistumiseen kannustamisen tulisi tukea nuoren henkilökohtaisia intressejä, ei olla työntekijä- tai toimipaikkalähtöistä. Myös Junkala ja Tawah (2009, 65) antavat selvityksessään suosituksen romanilasten ja nuorten rohkaisemisesta osallistumaan pääväestön kanssa yhteiseen vapaa-ajantoimintaan. Nuorisoasiainkeskuksen toimintaa arvioineen eurooppalaisen nuorisotyön ja nuorisopolitiikan asiantuntija Howard Williamsonin mukaan viraston toiminnan vaikuttavuus liittyy erityisesti siihen näkökulmaan, että toiminta perustuu suurelta osin nuorten erilaisiin kulttuureihin ja niissä aktiivisesti mukana olemiseen (Williamson 2012, 38). Nuorisoasiankeskuksen romanityö on kuitenkin vahvasti painottunut alueelli-

seen toimintaan ja kohdennettuun tukeen, ja tästä näkökulmasta katsottuna toiminnan suunnittelussa tulisikin vahvemmin miettiä esim. musiikillisesti rikkaan romanikulttuurin parempaa huomioimista erityisesti kulttuurisessa nuorisotyössä. Tärkeää olisi myös selvittää, ovatko romanitytöt löytäneet nuorille naisille tarkoitettut, mm. seksuaaliterveyteen liittyvät palvelut ja neuvonnan niitä tarjoavan Tyttöjen talon toiminnasta. Olennainen kysymys erityisesti romani-nuorisotyössä on NevoDrom - projektissa syntyneen osaamisen, verkostojen ja hyvien toimintatapojen säilyttäminen sekä romanivanhempien luottamuksen ylläpitäminen.

Kavereiden vaikutuksen lisäksi romaninuoret korostivat työntekijöiden merkitystä toiminnan vetovoimaisuuden lisääjänä. Romanitaustaiset työntekijät ovat nuorten kannalta erityisen tärkeitä (esim. Junkala & Tawah 2009, 63; Nyberg 2011, 54 - 55), mutta myös pääväestön ohjaajien kulttuuritietoisuus madaltaa osallistumisen kynnystä. Junkala ja Lallukka (2012) ovat tutkineet vähemmistöihin kuuluvien nuorten kokemia esteitä liikuntaharrastuksiin osallistumiselle, ja he nostavat henkilökohtaisen vuorovaikutuksen tärkeäksi osallistumisen esteitä vähentäväksi tekijäksi. Tässä nousee erityisesti esiin avainhenkilöiden merkitys: avainhenkilöinä toimivat ovat Junkalan ja Lallukan mukaan eräänlaisia ”sisäänheittäjiä” toimiessaan nuoren ja harrastustoimintaa tarjoavan organisaation välissä. Tämä sisäänheittäjän rooli voi konkreettisesti tarkoittaa esimerkiksi nuoren opastamista harrastuspaikalle tai auttamista kontaktin luomisessa harrastustoiminnan tarjoajaan. Näiden avainhenkilöiden ei välttämättä tarvitse olla saman kulttuuritaustan omaavia henkilöitä, vaan ratkaisevaa on tuttuus ja luottamus. Mielestäni NevoDrom-projektin työntekijöillä on ollut juuri tämänkaltaisen tehtävän vapaa-ajan harrastustoimintaan ohjaamisen tukena, ja Junkalan ja Lallukan mukaan tämä rooli voi olla myös tutulla (vertais)nuorella. (Junkala & Lallukka 2012, 27 - 28.)

Junkala ja Lallukka (2012, 72) korostavat myös henkilöstön koulutuksen merkitystä vähemmistöjen osallistumismahdollisuuksia parantavana tekijänä, ja heidän mukaansa jo nuorisotyön opinnoissa tulisi entistä vahvemmin huomioida yhdenvertaisuuden näkökulma (ks. myös Honkasalo 2007, 63). Vaikka, kuten Friman-Korpela (2008, 94) toteaa, kaikkein tärkeintä on suhtautua romanilapseen ja nuoreen kuten kehen tahansa, tulisi Honkasalon mukaan jokaisen yksilön kohdalla ottaa huomioon myös kulttuuriset erot. Honkasalo peräänkuuluttaa työntekijöiltä monikulttuurista kompetenssia, joka ilmenee erityisenä herkkyytenä niiden nuorten kohdalla, jotka jäävät taustansa ja asemansa vuoksi toiminnassa syrjään. Monikulttuuriseen kompetenssiin kuuluu myös sen pohtiminen, mitä ”oma kulttuuri” nuorelle merkitsee. Olen työssäni joutunut hyvin monta kertaa miettimään, mitä merkityksiä sisältyy nuoren puheeseen, kun jokin asia ”kuuluu” tai ”ei kuulu kulttuuriin”. Monikulttuurista kompetenssia ei Honkasalon mukaan ole suoraan opittavissa kirjoista eikä se synny myöskään vain oman kulttuuritaustan kautta, vaan se kasvaa työntekijälle käytännön kokemusten myötä. Korkean kompetenssin omaavalla työntekijällä on herkkyyttä pohtia, missä tilanteissa kulttuuriset erot korostuvat ja missä ne on pystyttävä kyseenalaistamaan. (Honkasalo 2007, 63.) Nämä tilan-

teet voivat olla hyvinkin käytännöllisiä, mutta niiden ratkaisutavoilla voi olla merkittävät seuraukset. Esimerkkinä tällaisesta monikulttuurista kompetenssia harjaannuttavasta tilanteesta voin mainita nuorisotalolla järjestetyn yökahvilan, jossa oli sääntönä, että päällystakki jätettiin naulakkoon. Koska nuorisotalolla työskenteli vanhempi romanimies, eivät nuoret romanipojat voineet olla talolla ilman takkia. Vaihtoehtoina oli siis se, että romaninuoret saisivat pitää päällystakin päällä vaikka se muilta nuorilta oli tuona iltana kielletty, tai että he eivät olisi voineet osallistua tapahtumaan laisinkaan. Pohdinnan jälkeen nuorisotyöntekijät päätyivät lopulta siihen ratkaisuun, että vaatesäilytyksestä tehtiin kaikille vapaaehtoinen. Lopullinen ratkaisu voi kuulostaa näin jälkikäteen tarkasteltuna helpolta, mutta kaikkien nuorten ja työntekijöiden kannalta oli ratkaisevaa, mikä lopputulos oli ja minkälaisen pohdinnan kautta siihen päädyttiin.

Toinen nosto keskeisiin painopistealueisiin oli se, että romanityössä halutaan tehdä pääkaupunkiseudun kuntien välistä yhteistyötä, ja tämän suhteen halutaan lähteä liikkeelle hakemalla kumppanuutta erityisesti Vantaan kanssa. Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö nuorisotyössä ei sinällään ole mikään uusi ajatus. Helsingin nuorisoasiainkeskus on tehnyt jo pidemmän aikaa Espoon, Vantaan ja Kauniaisten nuorisotoimien kanssa operatiivista yhteistyötä erityisesti suurten taidetapahtumien järjestämisessä. Näitä vuosittain toistuvia yhteistyöhankkeita ovat mm. nuorten oma tanssitapahtuma Dance Action, nuorten teatterikatselmus Loistefestari sekä bändikatselmus Ääni ja Vimma (Nuorisoasiainkeskus 2013). Koska kunnallisen nuorisotyön toiminnallisten sisältöjen kehittäminen on toimialan pienuuden vuoksi lähinnä kuntien sisäisen toiminnan varassa, on myös kehittämistoiminnassa yhdistetty pääkaupunkiseudun nuorisotoimien voimia. Vuonna 2004 alettiin yhteistyönä Espoon ja Vantaan kanssa kehittää nuorisotyön sisältöjen ja tuloksellisuuden arviointiin tarkoitettua Nuorisotyön auditointi- ja itsearviointimallia. Malli on valmistuttuaan toiminut kaikissa kolmessa kunnassa osana työn jatkuvaa kehittämistä, ja sen tuloksia tarkastellaan vuosittain yhteisesti mm. pääkaupunkiseudun esimiesfoorumeissa. Malli on ollut nuorisotyöntekijöiden keskuudessa myös valtakunnallisesti laajaa kiinnostusta herättävä nuorisotyön väline ja siitä on julkaistu opaskirja vuonna 2009. (Hovi ym. 2009, 5, 8.) Toinen laaja pääkaupunkiseudun nuorisotoimien yhteinen kehittämishanke on ollut keväällä 2009 aloitettu Mopohanke, jonka avulla on koordinoitu mopoilijoiden parissa tehtävää nuorisotyötä. Keskeisiä elementtejä hankkeessa ovat olleet liikenneturvallisuus ja asennekasvatus, jota ovat tehneet moottoripyörillä nuorten joukkoon hakeutuneet nuoriso-ohjaajat. Mopohankkeeseen liittyen on julkaistu laaja mopoilu ja sen merkitystä nuorille kuvaava selvitys ”Mopot ja mopoilu”, joka avaa oppimisen ja kehittämisen tueksi entuudestaan vain vähän tutkittua, mutta ajankohtaista ilmiötä. (Nikoskinen 2011, 111.) Mopohankkeen organisoiminen malli ja yhteistyöstä saadut kokemukset voisivat toimia esimerkkinä pääkaupunkiseudun yhteistyön rakentamiselle myös romaninuorisotyössä.

Kolmas romaniryhmän esiin nostama painopistealue korosti romanitaustaisten työntekijöiden tärkeyttä ja romanihakijoiden huomioimista oppisopimusopiskelijoiden valinnassa. Romanitaustaiset työntekijät voidaan nähdä yleisesti toiminnan kehittämisen onnistumisen avaimina. Opetushallituksen tukemissa romanilasten perusopetuksen kehittämiseen kohdennetuissa hankkeissa työskenteli vuosien 2008 - 2011 aikana eri kunnissa romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia, yhdyshenkilöitä, tukihenkilöitä ja ns. kulttuuritukkeja. Romanitaustainen työntekijä auttoi luomaan luontevia suhteita perheiden ja koulujen välille, ja hänen avullaan oli mahdollista lisätä ymmärrystä koulutuksen merkityksestä myös sellaisten vanhempien keskuudessa, joilla oli ollut ennakkoluuloja koulua kohtaan. Lisäksi hänellä oli kulttuurien välistä ymmärrystä lisäävää vaikutusta koko koulun arkeen, sen henkilökuntaan ja muihin oppilaisiin. Kouluissa, joissa on työskennellyt romanitaustaisia työntekijöitä, on myös ollut merkillepantavan vähän romanilapsiin kohdistuneita kiusaamistapauksia. (Ruhanen & Rajala 2011, 44 - 45; Junkala & Tawah 2009, 33.) Koulumaailman huomioidut ovat hyvin samansuuntaisia, mitä Nurmi nosti esiin NevoDrom -projektin väliraportissa. Projektin työntekijät kokivat, että romanitaustainen työntekijä teki mahdolliseksi romanikulttuurin erityistarpeisiin vastaamisen ja hänellä nähtiin olleen eräänlainen sillanrakentajan rooli pääväestöön kuuluneiden työntekijöiden ja romaniperheiden välillä. Romanitaustaisen työntekijän avulla voitiin luoda ja rakentaa romaninyhteisön luottamusta pääväestöön kuuluneisiin ohjaajiin päin, ja sen lisäksi he antoivat hankkeen aikana myös ammatillistukea ja konsultaatioita pääväestön työntekijöille romaniasioissa. (Nurmi 2010, 52.) Junkalan ja Tawahin (2009) tekemän selvityksen pohjalta lapsiasiainvaltuutettu on antanut suosituksen romanitaustaisten työntekijöiden lisäämiseksi kuntien ja seurakuntien tarjoamissa lasten- ja nuorten palveluissa. Romanitaustaiset työntekijät toimivat tärkeänä tukena romanilasten identiteetin kehitykselle, mutta suosituksen mukaan heidän tulisi erityisesti muistaa huomioida myös toiminnoissa, joissa ei ole mukana romanilapsia. (Junkala & Tawah 2009, 63; ks. myös Rajala, Salonen, Blomerus & Nissilä 2011, 70 - 71.) Romanityöntekijöiden työskentely nuorisoasiainkeskuksessa ja romanitaustaisten hakijoiden huomiointi oppisopimuskoulutukseen pääsyssä on siis mitä suurimmassa määrin tämän lapsiasiainvaltuutetun antaman suosituksen linjan suuntainen.

Neljäs toimintasuunnitelmaan nostettu painopistealue oli rasismien ja syrjinnän vastustaminen. Romanian tilanteen nähdään olevan koko Euroopan tasolla yksi suurimmista ihmisoikeus- ja kehitysongelmista sekä merkittävimmistä haasteista vähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämässä (Suomen tavoitteet eurooppalaisen... 2011, 19). EU:n perusoikeusviraston 11 maassa tekemän tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia Euroopan romaneista elää kansallisen köyhyysrajan alapuolella, puutteellisissa asuinolosuhteissa, vailla koulutusta ja mahdollisuutta kunnolliseen terveydenhuoltoon. Rasismi, syrjintä ja heikko tieto kansalaisoikeuksista on arkea miljoonille romanilapsille ja -nuorille Euroopassa, sillä alle 18 -vuotiaat ovat romanivähemmistön suurin ikäryhmä. (The Situation of Roma... 2012; Friman-Korpela 2009, 18.) Vaikka Suomen romanien elinolot ovat eurooppalaisesta näkökulmasta tarkastellen huomattavasti

paremmalla tolalla kuin muissa EU -maissa, ovat vähemmistöjen asemaa ja ihmisoikeuksia tarkkailevat kansainväliset valvontaelimet kiinnittäneet toistuvasti huomiota romanien asemaan myös Suomessa. Erityisen huolen kohteena on ollut mm. romanilasten ja -nuorten, erityisesti tyttöjen, koulunkäynnin keskeyttäminen ja romanioppilaiden siirtäminen erityisopetukseen muita oppilaita herkemmin. (Aaltonen, Joronen & Villa 2009, 65). Suomi onkin sitoutunut ihmisoikeuspolitiikassaan kiinnittämään erityistä huomiota romanien ja muiden etnisten vähemmistöjen asemaan. Tässä työssä tärkeänä työn suuntaviivojen määrittelijänä toimii Suomen romanipoliittinen ohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on ”edistää romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla valtavirtaistamalla yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistäminen osaksi yhteiskunnan toimintoja”. (YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallinen... 2012, 7.) Romaneihin kohdistuneen rasismien ja syrjinnän vastustaminen on siis sekä valtakunnallisesti että myös Euroopan mittakaavassa erittäin tärkeää. Kehittämishankkeessa mukana olleet nuoret mainitsivat internetin yhtenä areenana, jossa rasismi romaneja kohtaan on yleistä. Tyypillisiä rasismien ilmenemismuotoja verkossa ovat rasistiset vitisit, kirjoituksissa ja kuvissa käytetyt solvaukset, törkeät leilytykset tai suorat hyökkäykset yksittäistä käyttäjää kohtaan. Verkosta on myös verrattain helppo löytää omille rasistisille mielipiteille vahvistusta ja rasismi voi itsessään toimia nuorten yhteisöjen muodostajana. (Kanninen & Markkula, 2011, 36; Perho 2010, 49). Romaninuoriin kohdistunut torjunta ei ole uusi ilmiö suomalaisnuorten keskuudessa. Lähes yksimielisen kielteinen suhtautuminen tuli esiin jo nuorisosiainkeskuksen syksyllä 1978 tekemässä nuorisokartoituksessa. (Ilves 1998, 116). Romaninuorten huomioiminen erikseen nimettynä viraston tasa- arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa onkin näiden edellä mainitsemieni näkökulmien pohjalta mielestäni erityisen perusteltua.

Viides toimintasuunnitelmaan nostettu painopistealue koski romaninuorten koulutuksen ja työllistymisen tukitoimia. Kehittämishankkeessa mukana olleiden romaninuorten mielipiteet ammatin ja työn saannin tärkeydestä mukailevat aikaisempia tutkimustuloksia, ja romaniväestön koulutustason nostaminen nähdään myös Euroopan laajuisesti keskeisenä keinona vaikuttaa pysyvästi heidän elinolojensa paranemiseen (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 35, 94). Opetushallitus on vuodesta 2008 kohdentanut erityistä tukea romanioppilaiden perusopetuksen laadun kehittämiseen. Toimenpiteet on kohdennettu tukemaan sekä oppimista että lasten kehitystä ja hyvinvointia yleisesti. Yhä useampi romanioppilas saakin nykyään peruskoulun päättötodistuksen, ja myös ammatilliseen koulutukseen hakeutuneiden romaninuorten määrä on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Lukioon hakeutuminen sen sijaan on yhä huomattavasti pääväestöä vähäisempää ja suunta on ollut jopa vähenemään päin. (Rajala 2011, 7; Rajala, Salonen, Blomerus & Nissilä 2011, 61, 79.) Romanilasten ja -nuorten koulutukseen osallistumisen vahvistaminen on yksi kuudesta Suomen romanipoliittisen ohjelman painopistealueista, jossa kaksoisidentiteetin kehittymisellä, harrastuksilla ja vapaa-ajantoimintaan osallistumisella, syrjinnän vähentämisellä sekä nuorten motivoinnilla ja ohja-

uksella nähdään olevan ratkaisevaa merkitystä. Koulunkäynnin nivelvaiheet ala- ja yläkoulun sekä perus- ja jatkokoulutuksen välillä ovat erityisen haasteellisia romanilapsille ja -nuorille, joten nuorisotyössä on perusteltua kiinnittää huomiota heidän erityistarpeisiinsa. (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 35 – 44.)

Kuudes kehittämishankkeessa esiin nostettu painopistealue oli romanikielen huomioiminen. Intiasta lähtöisin olevasta romanikielestä on olemassa useita eri murteita, joista yksi on Suomen romanikieli. Suomen romanien äidinkieli on jo 1900 -luvun alun ajoista ollut pääosin suomi, ja romanikielen oppiminen on toiminut osana aikuistumista ja romaniyhteisön jäseneksi kasvamista. Romanikielen perinne on pääosin ollut suullinen, se on pohjautunut yhteisön sisäiseen viestintään, ja sillä on ollut myös roolia salakielenä. (Granqvist 2012, 272 – 278, 285.) Nykyisin Suomen romanikieli ei enää ole päivittäinen käyttökieli romanien keskuudessa ja sen luonnollinen siirtyminen sukupolvelta toiselle on pysähtynyt; Suomen romanikieli kuuluu nykyisin UNESCO:n uhanalaisten kielten luetteloon. (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 103.) Suomen perustuslaki (1999) ja sen 17 pykälä takaa romaneille oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään. Romanikielen opetusta onkin mahdollisuus saada peruskoulussa, mutta selvitysten mukaan vain osa romanivanhemmista osaa pyytää sitä lapsilleen. Pelkkä kouluopetus ei myöskään riitä takaamaan kielen oppimista, minkä todentaa myös romaninuorisotyön kehittämishankkeessa saadut tulokset. Omalla kielellä on kuitenkin romaneille merkitystä osana heidän identiteettiään (esim. Hedman 2009, 62), ja myös romaninuorisotyön kehittämishankkeessa mukana olleet nuoret kokivat oman kielen tärkeänä. Hedmanin (2009, 65) mukaan vastuu romanikielen elvyttämisestä ja säilyttämisestä kuuluu ensisijaisesti romaniyhteisölle itselleen. Myös nuorisotyössä on hyvä pohtia, miten voimme auttaa ja tukea romani-väestöä tässä tehtävässä ja pitää yllä keskustelua romanien oman kielen merkityksestä.

Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa esiin nostetuista painopistealueista viimeinen oli se, että kaikki suunnitelmat tehdään jatkossa nuoria kuullen ja sen edistämiseksi lähdetään synnyttämään uudenlaista toimintakulttuuria. Tämän painopistealueen voi nähdä läpikäyvän kaikki aiemmin mainitut kohdat, ja se liittyy keskeisesti sekä Suomen romanipoliittisen ohjelman osallistumista vahvistaviin tavoitteisiin että nuorisoasiainkeskuksen Ruuti -vaikuttamistoimintaan (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 43). Ruuti -toiminnan taustajatuksena on ollut estää vaikuttamismahdollisuuksien polarisoitumista ja antaa kaikille nuorille yhtäläiset mahdollisuudet saada äänensä kuuluviin. Ruuti -toiminnan yhtenä tavoitteena on se, että jokaisella helsinkiläisellä nuorella on ainakin yksi positiivinen kokemus vaikuttamisesta. Ruudin perusideologiassa on nähty vaikuttamiselle kaksi suuntaa: idea tai aloite voi tulla nuorilta itseltään tai kaupungin virastolta. Lähtökohtaisesti toimintaideologia on perustunut siihen, että nuorilla on omia ideoita ja halua viedä niitä eteenpäin, jos siihen vain annetaan kaupungin organisaatiossa mahdollisuus. (Siurala 2011, 1 – 4.) Romaninuorisotyön kehittämishanke osoitti kuitenkin sen, että haastatellut romaninuoret kokivat omat tietonsa vaikutta-

mismahdollisuuksistaan riittämättömiksi ja he toivoivat ohjaajilta valmiita ideoita, joita voitaisiin yhdessä jalostaa ja kehittää eteenpäin. Gellinin ym. (2012, 155) mukaan tiedon puute toimiikin heikkona lähtökohtana nuorten osallistumiselle palveluiden kehittämiseen. Tämä haastaa nuorisoasiainkeskuksen miettimään Ruuti -toiminnassa tarkemmin myös niitä menetelmiä, joilla pääväestön valtavirrasta poikkeavien ja osin myös marginaalisten ryhmien ääni saadaan myös kuuluviin ja vaikuttamaan päätöksentekoon (esim. Salasuo 2007, 89; Helve 2009, 43).

Tässä opinnäytetyössä kuvatussa romaninuorisotyön kehittämishankkeessa romaninuorten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen käytettiin menetelmänä Bikva -arviointimenetelmän sovellusta. Alkuperäiseen Bikvaan (Krogstrup 2004, 16) verrattuna kehittämisprosessissa oli useita eroja, kuten yksilöhaastattelujen käyttö ryhmähaastattelujen sijaan, aineiston palauttaminen eri vaiheissa, johdon ja päättäjien haastattelujen sekä nykyisen toiminnan arviointivaiheen puuttuminen. Bikvan päätavoitteina voidaan nähdä asiakkailta -eli kansalaisilta- saadun tiedon vaikuttaminen palvelujen kohdentamiseen sekä työntekijöiden oppiminen ja kehittyminen (Krogstrup 2004, 7, 13). Romaninuorisotyön kehittämishankkeeseen liittyneet tiedonkeruun menetelmät ja analysointi olivat jo itsessään niin laaja kokonaisuus, että rajasin tämän opinnäytetyön ulkopuolelle Bikva -menetelmän yhteisen, systemaattisen arvioinnin työryhmässä. Menetelmän toimivuuden arviointi tässä opinnäytetyössä perustuukin siihen kokeemukseen, minkä itse sain kehittämishankkeen aikana ja niihin tulkintoihin, joita tein kanssa-kehittäjien ja nuorten toiminnasta. Oma kokemukseni on, että Bikvan alkuperäiset tavoitteet ja tarkoitus ovat toteutuneet myös käyttämässäni menetelmän sovelluksessa, ja että kehittämishankkeessa käytetty sovellus sopi hyvin käytettäväksi nuorisotyön kehittämisen menetelmänä. Jatkokehittämisen yhtenä ideana onkin Bikvan tutkiminen juuri menetelmänä ja sen arviointi työntekijöiden oppimisen ja kehittymisen mahdollistajana. Toinen jatkotutkimuksen aihe tähän kehittämishankkeeseen liittyen on uuden toimintasuunnitelman avulla toteutetun romaninuorisotyön arviointi, jonka voisi tätä kehittämishanketta jatkaen toteuttaa myös Bikva -menetelmällä tai sen sovelluksella.

8.1 Eettisyyden ja pohdintaa

Eettiset kysymykset liittyvät ihmistieteissä tehtyyn tutkimukseen koko tutkimusprosessin ajan. Jo aihe ja tutkimuskohde ovat eettinen ja moraalinen valinta, jonka lisäksi tutkija tekee päätöksiä liittyen menetelmiin, aineiston hankintaan, tieteellisen tiedon luotettavuuteen, tutkittavien kohteluun, tutkimustulosten vaikutuksiin tai tiedeyhteisön sisäisiin toimintaperiaatteisiin. Näihin päätöksiin ei juuri ole valmiita, yleispäteviä ratkaisuja, vaan tutkija joutuu löytämään ne itse tapauskohtaisesti. (Kuula 2011, 11 - 12.) Kuula (2011, 21) määrittelee

eettisen ajattelun kyvyksi ”pohtia sekä omien että yhteisön arvojen kautta sitä, mikä jossain tilanteessa on oikein ja väärin”.

Yleisellä tasolla tutkimustoimintaan liittyviin eettisiin kysymyksiin on laatinut Suomessa ohjeistukset Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ohjeistuksilla pyritään edistämään hyvää tieteellistä käytäntöä, ja varmistaa että siihen kohdistuvat loukkausepäilyt käsitellään asiantuntevasti, oikeudenmukaisesti ja mahdollisimman nopeasti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4.) Näitä neuvottelukunnan antamia ohjeita tulee noudattaa kaikessa tutkimuksessa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4). Kun tutkimuksessa ollaan vuorovaikutuksessa tutkittavien ihmisten kanssa, velvoittaa tutkijaa ammatillisesti myös ihmistieteisiin vakiintuneet tutkimuseettiset periaatteet: tutkittavien ihmisten itsemääräämisoikeus, vahingoittamattomuus sekä yksityisyyden kunnioittaminen. (Kuula 2011, 60.)

Olen tässä opinnäytetyössä sekä siinä kuvatussa romaninuorisotyön kehittämishankkeessa pyrkinyt noudattamaan edellä mainittuja ohjeita ja periaatteita. Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää ensinnäkin tutkimuslupan hankkimista, joten hain kehittämishankkeelle tutkimuslupan, jonka nuorisotoimenjohtaja Lasse Siurala myönsi ajalle 18.7.2012 – 31.3.2013. Lupahakemuksessa oli mainittu kehittämistyöhön osallistujiksi romaniryhmän jäsenet molemmista operatiivisista osastoista (alpo ja kepo). Tutkimuslupa koski sekä virastossa jo tuotettuja materiaaleja, esim. alueellista nuorisotyön johtamista ja kehittämistä koskevat yleiset asiakirjat ja ohjeistukset, sekä kehittämishankkeen aikana muodostuvia romanityöryhmän muistioita, nuorten haastatteluja sekä romaniryhmän työskentelystä syntyviä aineistoja. Kehittämishankkeeseen osallistuneet työntekijät olivat mukana työskentelyssä tietoisina myönnetystä tutkimusluvasta.

Kehittämishankkeen kohde, erityisesti romaninuorille tarkoitettu toiminta, vaati jo sinällään eettistä pohdintaa. Oma lähtökohtani oli kehittämishankkeeseen osallistuneita romaninuria ja heidän kulttuuriaan kunnioittava lähestymistapa. Koska nuorisoasiankeskuksessa ei ollut aikaisemmin tehty tutkimustyötä romaninuorten parissa, oli mielestäni erityisen tärkeää lähteä luomaan luottamuksellista yhdessä kehittämisen perinnettä. Tämän vuoksi pyrin kertomaan kehittämishankkeen tarkoituksesta ja toteutuksesta nuorisoasiainkeskuksen toiminnassa mukana oleville nuorille ja aikuisille jo ennen kehittämishankkeen aloittamista. Vierailin 18.7.2012 Diakonissalaitoksen nuorten aikuisten leirillä Heponiemen hiljaisuuden keskuksessa, Leiff Berg oli myös leirillä ohjaajana. Leirillä oli n. 40 nuorta romaniperhettä, ja joukossa oli myös minulle entuudestaan tuttuja ”vanhoja nuorisotalon nuoria”. Kerroin hankkeeseen liittyvistä käytännöistä ja kirjasin oppimispäiväkirjaani vierailun tunnelmista seuraavaa:

”18.7.2012. Timppa [Leiff Berg] järjesti minulle myös tilaisuuden kertoa lyhyesti, että olemme lähdössä kehittämään romaninuorisotyötä ja tarvitsemme

siihen myös joidenkin paikallaolijoiden apua. Kerroin, että tulen tekemään kahdenkeskisiä haastatteluja ja että palaamme asiaan syksyllä. Paikallaolijoiden suhtautuminen ainakin tuntui positiiviselta. Joukossa oli muutamia tuttuakin, vanhoja Kantsun [Kannelmäen nuorisotalo] kävijöitä ja Hakanyyn [Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikön] harjoittelijoita ja työllistettyjä. Antoisa vierailu.”

Vierailu nuorten romanien kesäleirillä antoi myös vahvistusta sille näkökulmalle, miten tärkeitä oman kulttuuritaustan ihmisten väliset tapaamiset ja toiminnot ovat romaneille. Tämä kokemus vahvisti omaa ajattelua ja toimi osaltaan pohjana kehittämishankkeen ontologisille valinnoille. Oppimispäiväkirjaan kirjoitin asiaan liittyen seuraavaa:

”18.7.2012 Oli myös hienoa nähdä, miten kaikki yhdessä -isät, äidit, kaikki lapset- olivat mukana yhteisissä olympialaisissa. Istuin Timpan ja muutaman ”hengenmiehen” kanssa syrjemmällä, ja kun katselimme olympialaisten ”remakkaa”, yksi joukosta kävi pohtimaan, miksei enää ole tällaista arjessa. Että kokoonnutaan yhteen, ollaan vapaasti, eikä tarvitse jännittää.”

Seuraavan kerran kerroin hankkeesta Romaniclubilla 9.9.2012. Paikalla oli tuolloin n. 20 nuorta ja nuorta aikuista romanialaista. Kerroin jälleen perusasiat hankkeesta, että idea on lähtenyt Leiffin ja minun yhteisistä keskusteluista ja että työtä halutaan nyt kehittää yhdessä romaninuorten kanssa. Luettelin myös kaikki mukana olevat romaniryhmän jäsenet. Tällä käynnillä haastattelut kiinnostivat paikallaolijoita erityisen paljon, ja kirjoitin oppimispäiväkirjaani seuraavaa:

”9.9.2012. Kun puheeksi tulivat haastattelut, huomasin, että asia kiinnosti ja oli varmasti aika outo monelle. Oli hyvä, että [erään nuoren isä] oli paikalla, sillä hän uskalsi tarkentaa selitystäni kysymyksillä. Sain selvitettyä, että haastatteluihin ei tarvitse valmistautua ja että en tule kysymään mitään (liian) henkilökohtaisia asioita. Haastatteluun tulijoilla ei myöskään tarvitse olla joitain valmiita ideoita tai toiminnan kehittämisen ajatuksia, vaan aivan arkiset ajatukset riittäisivät. Sain myös korjattua käsityksen haastattelujen arvioidusta kestosta. Joku paikalla olijoista oli saanut käsityksen siitä, että kesto olisi n. 15 minuuttia, mutta kerroin, että haastatteluun kuluu kuitenkin pidempi aika, noin tunti.”

Tässä tilaisuudessa todentui hyvin se, miten outo ja erikoinen ajatus ja kuva haastatteluista oli näille nuorille. Tunnelma oli kuitenkin mielestäni jälleen positiivisen odottava. Tämä tilaisuus selkiytti itselleni jälleen sen, miten paljon kieleen ja sen käyttöön tuli haastatteluissa kiinnittää huomiota. Pohdin tätä teemaa oppimispäiväkirjassani seuraavasti:

”17.9.2012. Jäin vielä jälkeensä miettimään tiedon ja tietämyksen vajetta, mikä tulee ilmi asioihin liittyvissä väärinymmärryksissä.

---

tieto - tiedonvälitys - dialogi - sanat - yhteiset foorumit

Sillä voi olla suurempi merkitys kuin mitä olen ymmärtänyt.

Haastattelujen kysymyksiin on kiinnitettävä todella paljon huomiota, sanat ja sisällöt on harkittava tarkkaan.”

Ihmistä tutkivissa tieteissä on keskeistä saada tutkittaviksi tulevilta henkilöiltä tietoon perustuva suostumus. Tämä tarkoittaa sitä, että suostumus perustuu ymmärrykseen ja tietoon siitä, miksi ja mihin tarkoitukseen heitä koskeva tutkimusaineisto kerätään, miten aineistoa muokataan ja säilytetään ja kenellä on oikeus käyttää kerättyä aineistoa. Riittävä tiedon saanti varmistaa myös vapaaehtoisien päätöksen tutkimukseen osallistumisesta ja sitä kautta itsemääräämisoikeuden toteutumisen. (Kuula 2011, 104.) Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa haastattelut tehtiin 16 - 23 vuotiaalle romaninuorille, ja he itse päättivät osallistumisestaan haastatteluihin. Aiemmin kuvaamani yleisen ennakkoinformoinnin lisäksi pyysin Leiff Bergiä kertomaan lyhyesti jokaiselle henkilökohtaisesti mistä hankkeesta on kysymys. Tämän lisäksi kerroin jokaiselle haastattelutilanteessa ennen nauhoituksen alkua, että tarkoitukseni ei ole kysyä heidän mielestään liian henkilökohtaisia asioita, vaan heidän mielipiteitään romaninuorten tilanteesta yleisesti. Sanoin nuorille, että jos haastattelussa tulee vastaan kohta johon he eivät halua vastata, niin he voivat kertoa siitä minulle tai vain ohittaa kysymyksen. Haastattelujen tukena käyttämässäni haastattelurunkoon (liite 3) on kirjattuna kokonaisuudessaan kaikki ne asiat, jotka kävin jokaisen nuoren kanssa läpi ennen haastattelun alkua. En itse kerännyt nuorista mitään henkilötietoja haastatteluissa kysytyn iän, asuinpaikan, perhesuhteiden ja opiskelun tai työssäkäynnin lisäksi, vaan käsittelin haastatteluaineistot pelkästään numeroituina satunnaisessa järjestyksessä. Haastatteluissa ja fokusryhmissä kerättyjä aineistoja ei pysty yhdistämään yksittäisiin nuoriin tai työntekijöihin. Romaninuorisotyön kehittämisen jatkotyöskentelyä varten säilytetyt aineistot ovat tallennettuna vain itselläni.

Olen pyrkinyt tässä opinnäytetyössä kuvaamaan selkeästi omaa positiotani ja siihen liittyviä tulosten luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Olen koko kehittämishankkeen ajan ollut tietoinen siitä, että oma työhistoriani ja kokemukseni romaninuorten ja työntekijöiden kanssa työskentelystä vaikuttavat sekä hankkeessa työskentelyyn että sen raporttina toimivan opinnäytetyön kirjoittamiseen. En ole ollut kehittäjänä ulkopuolinen, vaan osa kontekstia, ja myös kehittämishankkeeseen osallistujilla on ollut itsestäni ennako-oletuksia. Tiedostaen näiden asioiden vaikutuksen olen pyrkinyt mahdollisimman tarkkaan ja läpinäkyvään kuvaukseen sekä kehittämishankkeen metodologisista lähtökohdista sekä toimintatavoistani sen aikana.

8.2 Kehittämishankkeen luotettavuus ja laadukkuus

Tutkimusten luotettavuutta arvioidaan perinteisesti validiteetin eli pätevyyden ja reliabiliteetin eli luotettavuuden näkökulmista. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa validiteetti ja reliabiliteetti liittyvät mahdollisuuden tavoittaa objektiivinen todellisuus ja totuus sekä saada kohdeilmiötä koskevia tarkkoja mittaustuloksia. Kvantitatiivisen tutkimuksen tulokset ovat yleensä yleistettävissä erilaisiin tilanteisiin, henkilöihin ja organisaatioihin. Kvalitatiivisessa

tutkimuksessa puolestaan validiteetti ja reliabiliteetti eivät ole yhtä yksiselitteisesti määriteltävissä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskeisenä pyrkimyksenä tulisi olla totuudellisuus, millä tarkoitetaan tutkittavien käsitysten esiin tuomista. Fenomenologiseen tutkimusperinteeseen nojautuvan kvalitatiivisen tutkimuksen validiteettia voidaan tarkastella myös suhteessa siihen, miten tutkimus suhtautuu sen kohteena oleviin ilmiöön: kuinka paljon tutkimus lisää ymmärrystä tästä ilmiöstä, tarkentaa ja tekee ymmärrettäväksi sen luonnetta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa sisäistä validiteettia voi tarkastella puolestaan tekemällä tutkimuksen päätelyketjujen etenemisen läpinäkyväksi: kuinka oleellisia merkitysketjuja tutkimuksessa on nostettu esiin ja kuinka hyvin kohteena olevan ilmiön monimuotoisuus on huomioitu. Reliabiliteettia lisäävät esimerkiksi kahden eri tutkijan päätyminen samaan lopputulokseen, kahdella rinnakkaisella tutkimusmenetelmällä saatu sama tulos tai samaa kohdetta tutkittaessa kahdella tutkimuskerralla saatu sama tulos. Kvalitatiivisen tutkimuksen kontekstisidonnaisuus asettaa kuitenkin reliabiliteetin arvioinnille omat haasteensa. Lähtökohtaisesti on lähes mahdotonta olettaa, että aikaan, historiaan ja kulttuuriin sidoksissa oleva laadullinen tutkimus tuottaisi kahdella erilaisella menetelmällä täysin samanlaiset tulokset. (Aaltio & Puusa 2011, 154 – 156.)

Laadullisessa kehittämistoiminnassa luotettavuutta lähestytään usein reliabiliteetin ja validiteetin asemesta vakuuttavuuden käsitteen avulla. Vakuuttavuudella tarkoitetaan tutkijan kykyä toimia uskottavasti ja johdonmukaisesti. Uskottavuuteen kuuluu tutkijan ymmärrys tutkimuskohteen kulttuurisesta ja kontekstuaalisesta luonteesta, mitä tarvitaan jotta hänen tulkintansa tekisi oikeutta tutkimuksen kohteelle. Johdonmukaisuutta puolestaan tarkastellaan tutkimusaineiston keräämisen ja analysoinnin huolellisen, monitahoisen ja läpinäkyvän kuvauksen avulla. (Toikko & Rantanen 2009, 121 – 124.) Romaninuorisotyön kehittämishanke sijoittuu nuorisoasiainkeskuksen organisaatioon, ja sen kohteena on ollut romaninuorten kanssa tehtävä työ. Olen kuvannut nuorisoasiainkeskuksen romanityön kehittymisen tässä työssä sen koko historian ajalta. Olen myös kuvannut Suomen romanien historiaa ja kulttuurisia piirteitä valiten joukosta erityisesti lasten ja nuorten tilanteisiin vaikuttaneita kohtia. Olen kerännyt ja analysoinut kehittämishankkeen aikana keräämäni aineiston systemaattisesti, ja kaikki aineiston keräämiseen ja sen analyysiin liittyvät vaiheet on kuvattu tässä opinnäytetyössä mahdollisimman tarkkaan.

Kehittämistoiminnan luotettavuuden tarkastelun yhtenä näkökulmana voi pitää myös siihen osallistuvien toimijoiden sitoutumista. Uudenlaiseen tiedontuotantoon perustuva tutkimuksellinen kehittämistoiminta on luonteeltaan sosiaalinen prosessi, jossa keskeistä on tiedontuotannon monitoimijaisuus ja refleksiivinen luonne: siinä kehittäjät osallistuvat toimintaan ja toimijat kehittämiseen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna toimijoiden ja kehittäjien sitoutumisella on vaikutusta aineistojen, metodin ja tuotosten parempaan luotettavuuteen. (Toikko & Rantanen 2009, 41 – 44, 124.) Tässä opinnäytetyössä kuvaamani kehittämishanke vaati on-

nistuaakseen sitoutumista sekä romaniryhmän jäseniltä että romaninuorilta, ja he kaikki olivatkin hyvin sitoutuneita työskentelyyn. Kehittämishankkeen aikana sekä NevoDrom -projektin että työllistämiskokonaisuuden kohdalla tapahtui suuria organisatorisia muutoksia, mutta siitäkin huolimatta työntekijät osallistuivat fokusryhmiin lähes täysilukuisesti. Myös nuoret tulivat sovitusti haastatteluihin yhtä tapaamiskertaa lukuun ottamatta. Haastattelutilanteissa nuoret osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja luontevasti, lisäksi osa haastatelluista nuorista oli mukana myös erikseen järjestetyssä nuorten fokusryhmässä.

Uudenlaisen tiedontuotannon keskeisinä laadukkuuden kriteereinä voi pitää myös käyttökelpoisuutta ja siirrettävyyttä. Käyttökelpoisuuden tarkasteluun on kaksi näkökulmaa: sen osalta aineistoja voidaan arvioida joko prosessin tai kehittämistulosten näkökulmasta. Prosessinäkökulmasta tarkastellaan aineistojen ja tulkinnan tarkoituksenmukaisuutta ja käyttökelpoisuutta kehittämisprosessin ohjaamisessa oikeaan suuntaan. Tuotettujen aineistojen ja tulkinnan tulee toimia kehittämissankkeessa uuden vaiheen ja prosessin tavoitteiden täsmentämisen lähtökohtana. (Toikko & Rantanen 2009, 125 - 126.) Romaninuorisotyön kehittämissankkeessa keräsin eri vaiheissa useita eri aineistoja. Edellinen aineisto ja sen tulkinta johti aina hankkeen seuraavaan vaiheeseen ja siinä esitetyn kysymyksen muotoutumiseen, aineistojen voi siis nähdä osoittautuneen tarkoituksenmukaisiksi ja niiden avulla suunnattiin ja kuljettiin kohti hankkeen lopputulosta.

Kehittämistulosten osalta luotettavuus perustuu puolestaan tarkastelemalla kehittämisprosessin seurauksena syntyneiden tulosten hyödynnettävyyttä. Uuden tiedontuotannon voidaan katsoa olevan laadukasta, jos sen tulokset ovat käytännössä hyödynnettävissä. Käyttökelpoisuuden arviointi liittyy myös tulosten siirrettävyyteen. Jokainen laadullinen kehittämissanke on sidoksissa kontekstiinsa ja laadullisen tutkimusperinteen mukaisesti sen luonnetta voidaan näin ollen pitää ainutkertaisena, tutkimuksen yleistettävyyks ja siirrettävyys muihin toimintaympäristöihin ja sen todentaminen ei näin ollen voi olla tutkijan tehtävä. Kehittämissankkeen konteksti ja tutkimuksen toteutus tuleekin tästä syystä kuvata ja raportoida niin läpinäkyvästi ja selkeästi, että muiden on mahdollista itse arvioida tulosten käyttökelpoisuutta omassa toimintaympäristössään. (Toikko & Rantanen 2009, 41 - 43, 125 - 126.) Romaninuorisotyön kehittämissanke tuotti lopputuloksena aineistokokonaisuuden, jonka avulla romanityötä tekevien työntekijöiden osaamista on mahdollista lisätä ja romanityötä voidaan kehittää tulosten suunnassa eteenpäin. Tulokset ja yhteisesti tuotettu tieto tulevat toimimaan keskeisesti työtä ohjaavina periaatteina ja suunnannäyttäjinä lähitulevaisuudessa. Kehittämissankkeen tarkoitus oli tuottaa tietoa paikalliseen käyttöön ja kontekstiinsa kiinnittyneenä, joten olen pyrkinyt siirrettävyyttä ajatellen raportoinnissa mahdollisimman selkeään lopputulokseen.

Hirsjärvi & Hurme mainitsevat yhtenä validointitapana vastaavuuden osoittamisen tutkijan tulkintojen ja tutkittavien tulkintojen välillä. Tästä yhtenä esimerkkinä he nostavat esiin antropologien käyttämän ”osallistujatarkistuksen” (member check), jossa haastateltavat saavat itse tutustua tutkijan tulkintoihin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 189.) Tutkitun yhteisön jäsenten tutustuminen analyysiin ei kuitenkaan välttämättä takaa luotettavuutta. Tutkitun yhteisön jäsenet hyväksyvät usein tulokset sellaisenaan, jos ne tukevat heidän omaa kantaansa. Tulkintojen arviointikriteereinä voidaan tutkittujen toimesta myös käyttää muuta kuin niiden todenperäisyyttä. (Eskola & Suoranta 2003, 145; Puusa & Kuittinen 2011, 176 – 177.) Högnabba näkee Bikvan tulosten palauttamisen asiakkaille ja työyhteisön jäsenille ja niiden yhteisen arvioinnin yhtenä keskeisenä asiakasosallisuuden toteutumisen keskeisenä kriteerinä. Hänen mukaansa myös Bikva -menetelmän kehittäjä Krogstrup on tutkinut ja selvittänyt tulosten kertomisen merkitystä asiakkaille. Högnabban mukaan näistä tutkimuksista kävi ilmi, että tulosten palauttaminen asiakkaille lisää heidän aktiivisuuttaan ja halua osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Palautteen antamisesta on koettu olevan hyötyä laajemmallekin asiakasjoukolle, ei vain Bikvan haastatteluihin osallistuneille. Tanskalaisissa tutkimuksissa on jopa voitu osoittaa, että niissä arviointiprosesseissa, joissa ei ollut erityisesti panostettu asiakkaille tiedottamiseen, asiakkaat kokivat äänensä tulleen ohitetuksi ja mitätöidyksi. (Högnabba 2008, 13.) Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa tulokset palautettiin romaninuorten ryhmälle kerran ja työntekijöille kaksi kertaa. Vaikka aiempaan viitaten tulosten palauttaminen ei yksiselitteisesti voi toimia laadukkuuden vakuutena, on sen yhteys osallisuuden kokemukseen mielestäni merkittävä. Tämän vuoksi tulosten ja aineiston kolminkertainen palauttaminen toimii mielestäni laadukkuuden kriteerinä erityisesti suhteessa tavoitteeseen kehittämishankkeen osallistavasta toimintatavasta.

Tarkastelen vielä lopuksi kehittämishankkeeseen liittyvää subjektiivisuutta luotettavuuden näkökulmasta. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on tutkittavien käsitysten ja heidän maailmansa esiin saaminen niin totuudellisesti kuin mahdollista. Tutkijan toiminta vaikuttaa kuitenkin esiin saatavaan tietoon jo aineiston keruuvaiheessa, ja kyse on koko prosessin ajan hänen tulkinnoistaan ja tutkittavien käsitysten sovittamisesta hänen käsitemaailmaansa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 189.) Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja erilaisten tulkintojen mahdollisuus, näin ollen pääasiallisimpana luotettavuuden kriteerinä voidaankin pitää tutkijaa itseään ja hänen toimintaansa tutkimusprosessin keskeisenä ja aktiivisena tutkimusvälineenä. Puusa ja Kuittinen siteeraavat Habermasin ajatusta siitä, että objektiivisuus tieteellisessä ajattelussa perustuu nimenomaan subjektiivisuuden tiedostamiseen (Eskola & Suoranta 2003, 210 – 211; Puusa & Kuittinen 2011, 168 – 169.) Tutkijan subjektiivisuus vaatii häneltä kykyä reflektoida omaa toimintaansa. Reflektiivisyyteen sisältyy omien valintojen ja vaikutuksen pohtiminen tutkimuksen eri vaiheissa. Luotettavuuteen puolestaan kuuluu näiden pohdintojen kuvaaminen ja näkyviksi tekeminen. Näiden reflektiivisten pohdintojen avulla lukijan tulisi pystyä vakuuttumaan tutkijan vilpittömyydestä

ja totuudellisuuden tavoittelusta. (Aaltio & Puusa 2011, 154 – 165.) Olen työskennellyt Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksessa 21 vuotta. Lähes yhtä pitkän ajan olen tehnyt nuorisotaloilla työtä romaninuorten kanssa, myös käytännön ohjaustyössä. Viimeisen seitsemän vuoden ajan on yksi työtehtävistäni ollut toimia alueellisen romanityön esimiehen roolissa, ja sitä kautta myös useiden nuorten romanien lähiesimiehenä. Olen näiden vuosien aikana nähnyt ja kokenut, että romanit eivät ole Tervosen sanoin ”yhdestä puusta veistettyjä” (M. Tervonen, henkilökohtainen tiedonanto 24.10.2012). Eräältä nuorelta romanipojalta sain kerran suosukaisen neuvon olla ”koskaan luottamatta mustalaiseen”. Neuvo jäi mieleen, mutta noudattamatta. Romaninuorten tilanteet eivät monta kertaa ole olleet helppoja, mutta vasta tätä työtä tehdessäni kiinnitin huomioni siihen, miten hienovaraisen kunnioittavasti romaninuoret ovat osanneet myös meihin työntekijöihin suhtautua. Monet romanien kanssa töitä tehneet (esim. Söderman 2006, 52) ovat olleet saamastaan mahdollisuudesta kiitollisia, ja romanikulttuuriin tutustumisen on kuvattu olleen itselle rikastuttava kokemus. Olen omalta kohdaltani samaa mieltä. Näistä kokemuksista en ole ollut tässäkään kehittämishankkeessa irrallinen, vaan itselleni vuosien varrella kertyneellä hiljaisella tiedolla on ollut kehittämishankkeen aikana tulkintoihini ja valintoihini myös intuitiivinen vaikutus. Romaninuorisotyön kehittämishankkeessa olen laadulliselle tutkimuskäytännölle ominaisesti toiminut sekä aineiston kerääjänä että sen analysoijana. Tutkija ei ole tutkimuksessa passiivinen, vaan hän on mukana konstruoimassa todellisuutta yhdessä tutkittaviensa kanssa, jotka kehittämishankkeessa toimivat kanssatutkijoinani (Puusa & Kuittinen 2011, 175). Vaikka toistaisin saman prosessin täysin saman menetelmän mukaisesti nyt toisen kerran, olen lähes varma, että lopputulos olisi jollain tavoin erilainen. Olen itse jo oppinut paljon, minkä lisäksi myös mukana olleille romaniryhmäläisille ja romaninuorille on tarjoutunut mahdollisuus olla uudenlaisin ajatuksin mukana tämän hankkeen tuloksista alkavassa yhteisen kehittämisen jatkumossa.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto, 153 - 166.
- Eskelinen, T., Gretschel, A., Kiilakoski, T., Kiili, J., Korpinen, S., Lundbom, P., Matthies, A.-L., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Ryyänen, A. & Tasanko, P. 2012. Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 35 - 94.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Suomentaja Kuortti, J. Tampere: Vastapaino.
- Friman-Korpela, S. 2008. Syrjintää vai syrjäytymistä - näkökulmia rajapinnoilla olemisesta. Teoksessa Rajala, S. (toim.) Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä, oppaat ja käsikirjat 2011:14. Helsinki: Opetushallitus, 92 - 95.
- Friman-Korpela, S. 2009. Romanilapset Euroopassa. Teoksessa Junkala, P. & Tawah, S. 2009. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2. Jyväskylä: Lapsiasiainvaltuutetun toimisto, 18 - 20.
- Friman-Korpela, S. 2012. Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 211 - 235.
- Gellin, M., Gretschel, A., Matthies, A.-L., Nivala, E., Oranen, M., Sutinen, R. & Tasanko, P. 2012. Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 149 - 179.
- Granqvist, K. 2012. Romanikielen historia Suomessa. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 272 - 287.
- Gretschel, A. 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Studies in Sport, Physical Education and Health 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Gretschel, A. 2011. Nuorisotalo mahdollistavana lähiyhteisönä: nuorten näkökulma. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, julkaisuja 3/2011 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 41. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.
- Grönfors, J. 2012. Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 241 - 249.
- Heino, T. 2007. Tiedon tuottamisen tilat läheisneuvonpitoprojektissa. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) 2007. Kehittämistyön risteyksiä. Helsinki: Stakes, 166 - 194.
- Helve, H. 2009. "Kukaan ei kuitenkaan kuuntele". Näkökulmia nuorisokasvatukseen ja kansalaisvaikuttamiseen. Teoksessa Horelli, L. (toim.) Vaikuttavaa! Nuoret kansalaisvaikuttamisen

kentillä. A: Tutkimuksia ja raportteja - Research Reports/45. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 25 - 44.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hoikkala, T. & Sell, A. 2008. Johdanto: Nuorisotyötä on tehtävä! Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 7 - 17.

Honkasalo, V. 2007. Monikulttuurinen nuorisotyö helsinkiläisillä nuorisotaloilla. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2007/3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Honkasalo, V. & Kivijärvi, A. 2011. Kehittämistyötä monikulttuurisesta näkökulmasta - välähdyksiä nuorisotyön arjesta. Teoksessa Honkasalo, V., Kiilakoski, T. & Kivijärvi, A. 2011. Tutkijat ja nuorisotyö liikkeellä. Tarkastelussa kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämishankkeet. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 114. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 49 - 152.

Honkasalo, V. & Souto, A-M. 2008. Monikulttuurinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 115 - 138.

Horelli, L., Haikkola, L. & Sotkasiira, T. 2008. Osallistuminen nuorisotyön lähestymistapana. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 217 - 242.

Hovi, M., Luukkonen, T., Mäkelä, P., Pakka, V., Taponen, H. & Wetman, M. 2009. Nuorisotyön arviointi. Käsikirja nuorisotyön prosessien auditointiin ja itsearviointiin. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, Espoon kaupunki ja Vantaan kaupunki.

Häkkinen, A. & Tervonen, M. 2005. Johdanto: Vähemmistöt ja köyhyys Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. & Tervonen, M. (toim.) 2005. Vieraat kulijat - tutut talot. Näkökulmia etnisyyteen ja köyhyyden historiaan Suomessa. Historiallinen arkisto 120. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7 - 36.

Ilves, K. 1998. Stadi ja sen nuoret. Nuorisotyötä Helsingissä 1948 - 1997. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Junkala, P. & Tawah, S. 2009. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisu 2009:2. Jyväskylä: Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

Kanninen, S. & Markkula, H. 2011. R-sana. Kirja rasismista ja siihen puuttumisesta. Helsinki: Pelastakaa lapset - Rädda barnen.

Karvinen-Niinikoski, S. 2005. Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) 2005. Sosiaalialan käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 73 - 96.

Kiilakoski, T., Gretschel, A. & Nivala, E. 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 9 - 33.

Kiilakoski, T., Nivala, E., Ryyänen, A., Gretschel, A., Matthies, A.-L., Mäntylä, N., Gellin, M., Jokinen, K. & Lundbom, P. 2012. Demokratiaremontin työkaluja. Teoksessa Gretschel, A.

& Kiilakoski, T. (toim.) 2012. Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 249 - 271.

Koivisto, J. 2009. Bikva -asiakkaat mukana kehittämisessä. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. (toim.) 2009. Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 117 - 139.

Kortteinen, M. & Elovainio, M. 2012. Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) 2012. Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Opetus ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta, 153 - 167.

Koskinen, S. 2007. Lähiympäristöön vaikuttavaa ympäristökasvatusta. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2007. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Opetushallitus, Nuorten osallisuushanke. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja A 3, 2007. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 131 - 143.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Toinen, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Markkanen, A. 2003a. Luonnollisesti. Etnografinen tutkimus romaninaisen elämänkulusta. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 33. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Markkanen, A. 2003b. Romaninuorten elämää Suomessa. Teoksessa Harinen, P. (toim.) 2003. Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 33 - 62.

Mikkola, A. 2009. Romanit. Auttamisen haasteita köyhyyden ja diskriminaation keskellä. Teoksessa Mäkinen, V. & Pessi, A. B. (toim.) 2009. Kerjääminen eilen ja tänään. Tampere: Vastapaino.

Muniglia, V., Cuconato, M., Loncle, P. & Walther, A. 2012. The analysis of youth participation in contemporary literature: a European perspective. Teoksessa Loncle, P., Cuconato, M., Muniglia, V. & Walther, A. (eds) 2012. Youth participation in Europe. Beyond discourses, practices and realities. Chicago: The Policy Press, 1 - 17.

Mustalaisia valokuvattu. 1953. Valokuvat J. Utriainen. Viikkosanomat 15.4.1953, 15, 16 - 17.

Myllyniemi, S. 2012. Tilasto-osio. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) 2012. Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Opetus ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta, 14 - 125.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Nieminen, J. 2008. Vastavoiman hahmo - Nuorisotyön yleiset tehtävät, oppimisympäristöt ja eetos. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 21 - 43.

Nieminen, J. 2009. Kansalaiskasvatuksen strategiat suomalaisessa nuorisotyössä. Teoksessa Horelli, L. (toim.) Vaikuttavaa! Nuoret kansalaisvaikuttamisen kentillä. A: Tutkimuksia ja raportteja - Research Reports/45. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 5 - 23.

Nikoskinen, E. 2011. Mopot ja mopoilu. Tarkastelua ilmiöstä, sen merkityksestä ja asemasta nuoren elämässä. Julkaisuja 04/2011. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus.

- Nordström, G. 2012. Sosiaalipoliittiset pakolaiset. Suomentaja Pulma, P. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 198 - 210.
- Nyberg, C. 2011. Romanioppilaiden identiteetin tuki Vantaalla. Teoksessa Rajala, S. (toim.) Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Oppaat ja käsikirjat 2011:14. Opetushallitus, 54 - 55.
- Perho, S. 2010. Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituhaten vaihteen Joensuusta. Julkaisuja 103. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Pulma, P. 2005. Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi. Suomen romanipolitiikka 2. maailmansodan jälkeisellä ajalla. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. & Tervonen, M. (toim.) 2005. Vieraat kulkijat - tutut talot. Näkökulmia etnisyyteen ja köyhyyden historiaan Suomessa. Historiallinen arkisto 120. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 369 - 401.
- Pulma, P. 2006. Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500 -luvulta EU -aikaan. Historiallisia tutkimuksia 230. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Pulma, P. 2012. Päätoimittajan esipuhe. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 8 - 9.
- Puusa, A. 2011a. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 73 - 87.
- Puusa, A. 2011b. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 114 - 125.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Tieteenfilosofisista kysymyksistä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 11 - 27.
- Puusa, A. & Kuittinen, M. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikysymyksistä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 167 - 180.
- Rajala, S. 2011. Kehittämistoiminnan taustaa. Teoksessa Rajala, S. (toim.) 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Oppaat ja käsikirjat 2011:14. Helsinki: Opetushallitus, 7 - 11.
- Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. & Nissilä, I. 2011. Romanilasten perusopetuksen tilannekatsaus 2010 - 2011 ja toimenpide-ehdotukset. Raportit ja selvitykset 2011:26. Helsinki: Opetushallitus.
- Rastas, A. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 78. Tampere: University Press.
- Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Julkaistu ensimmäisen kerran 1983 (Gaudeamus). Helsinki: Yliopistopaino.
- Rekola, T. 2012. Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500 -luvulta 1800 -luvun puoliväliin. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 18 - 83.
- Romano Zor! - Romska kraft! En inspirationsbok om vägar till utbildning och arbete. 2011. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Ruhanen, A.-M. & Rajala, S. 2011. Vakiinnuttamistoimia ja hyviä käytäntöjä. Teoksessa Rajala, S. (toim.) 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen hyviä käytäntöjä. Opetushallitus, op-paat ja käsikirjat 2011:14, 38 - 49.

Salasuo, M. 2006. Atomisoitunut sukupolvi. Pääkaupunkiseudun nuorisokulttuurinen maisema ja nuorisotyön haasteita 2000-luvun alussa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2006/6. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Salasuo, M. 2007. Nuorisotyön ytimissä. Kaleidoskooppi pääkaupunkiseudun nuorisotyöhön ja käytäntöihin. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2007/9. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Seikkula, J. & Arnkil, T. E. 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Tammi.

Soanjärvi, K. 2011. Mitä on ammatillinen nuorisotyö? Nuorisotyön villiä kenttää kesyttämässä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 413. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Stenroos, M. 2012. Meitä on moneksi - romanien monet kasvot. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 430 - 435.

Suomen romanipoliittinen ohjelma. 2009. Työryhmän esitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.

Suonoja, K. & Lindberg, V. 2000. Romanipoliittikan strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tervonen, M. 2012a. Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800 -luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 84 - 142.

Tervonen, M. 2012b. Romanit ja suuri muutos. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 166 - 197.

Thomasén, T. 2007. Voiko sosiaalityöntekijä toimia arvioijana omassa työyhteisössä? Kokeuksia improvisaatio-Bikvasta. Teoksessa Hänninen, K., Julkunen, I., Hirsikoski, R., Högnabba, S., Paananen, I., Romo, H. & Thomasén, T. 2007. Asiakkaat oppimisen käynnistäjinä. Raportti BIKVA-arviointimenetelmän oppimisen kehistä. Helsinki: Stakes, 39 - 40.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Valtonen, A. 2011. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto, 88 - 101.

Vesikansa, S. 2008. Demokratiaperiaatteen soveltaminen lasten ja nuorten kanssa toimittaessa. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 191 - 216.

Viljanen, A. M. 2012. Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa Pulma, P. (toim.) 2012. Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 375 - 418.

Williamson, H. 2012. Nuorisotyön ihmeellinen maailma. Pohdintoja Helsingin kaupungin nuori-soasiainkeskuksen strategioista ja käytännöistä. Helsingin kaupungin nuorisoiainkeskuksen julkaisuja 1/2012. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoiainkeskus.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Aaltonen, M., Joronen, M. & Villa, S. 2009. Syrjintä Suomessa 2008. Helsinki: Ihmisoikeusliitto. Tulostettu 27.5.2013. http://www.ihmisoikeusliitto.fi/images/pdf_files/syrjinta2008.pdf

Hedman, H. 2009. Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Tulostettu 14.9.2013. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk8/Suomen_romanikieli.pdf

Helsingin kaupungin strategiaohjelma 2013 - 2016. Tulostettu 12.4.2013. http://www.hel.fi/static/taske/julkaisut/2013/Strategiaohjelma_2013-2016_Kh_250313.pdf

Hänninen, K., Julkunen, I., Hirsikoski, R., Högnabba, S., Paananen, I., Romo, H. & Thomasén, T. 2007. Asiakkaat oppimisen käynnistäjinä. Raportti Bikva -arviointimenetelmän oppimisen kehistä. Stakes, raportteja 6/2007. Helsinki: Stakes. Tulostettu 11.12.2007. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75691/R6-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>

Högnabba, S. & Paananen, I. 2007. Arvioijan roolit - valmentaja ja katalysaattori? Teoksessa Hänninen, K., Julkunen, I., Hirsikoski, R., Högnabba, S., Paananen, I., Romo, H. & Thomasén, T. 2007. Asiakkaat oppimisen käynnistäjinä. Raportti Bikva -arviointimenetelmän oppimisen kehistä. Stakes, raportteja 6/2007. Helsinki: Stakes, 23 - 38. Tulostettu 11.12.2007. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75691/R6-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>

Högnabba, S. 2008. Muuttaako asiakkaan puhe työkäytäntöjä? Tutkimus Bikva -arviointimenetelmän vaikutuksista. Stakesin raportteja 34/2008. Helsinki: Stakes. Tulostettu 6.4.2012. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75525/R34-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Improving the tools for the social inclusion and non-discrimination of Roma in the EU. 2010 Report. Tulostettu 19.5.2012. <http://www.errc.org/cms/upload/file/improving-the-tools-for-the-social-inclusion-and-non-discrimination-of-roma-in-the-eu-2010.pdf>

Inclusive Participation. 2013. United Nations Development Programme. Viitattu 30.5.2013. http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/democraticgovernance/focus_areas/topics_civic_engagement/inclusive-participation/

Junkala, P. & Lallukka, K. 2012. Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisut 1/2012. Sisäasiainministeriö. Tulostettu 20.5.2013. http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/ade49f3524d32e13ff4abba7972bb36b/1369059695/application/pdf/243042/Yhteiset%20kent%C3%A4t_web.pdf

Koivisto, J. 2007. Kuinka paljon asiakkaan sana painaa? Bikva -menetelmän relationaalinen arviointi. Stakesin raportteja 21/2007. Helsinki: Stakes. Tulostettu 6.4.2012. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75070/R21-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>

Krogstrup, H. K. 2004. Asiakaslähtöinen arviointi Bikva-malli. Hyvät käytännöt. Menetelmäkäsikirja. Helsinki: Stakes. Tulostettu 11.12.2007. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/8579b014-b4a9-4ddd-8f14-1a40136f2b2f/bikva.pdf>

Nuorisolaki 27.1.2006/72. Viitattu 10.5.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Nuorisoasiainkeskuksen organisaatiokaavio. 2013. Viitattu 10.5.2013.
http://www.hel.fi/hki/Nk/fi/Tietoa+meista/Organisaatio_1

Nuorisoasiainkeskus 2013. Viitattu 21.5.2013. <http://www.hel.fi/hki/Nk/fi/Tapahtumat>

Palkkaisinko romanin? Opas romanien kouluttajille, koulutuksen järjestäjille ja työvoimaviranomaisille. 2011. Uusintapainos. Työ- ja elinkeinoministeriö, ESR valtakunnallinen Väli työmarkkinat kehittämishanke, v. 2011. Tulostettu 31.3.2013.
http://www.tem.fi/files/33394/palkkaisinko_romanin_julkaisu_120612.pdf

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 30.5.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Romanien historia -vainoa ja rauhallista rinnakkaiseloa. Viitattu 16.5.2013.
<http://romanit.fi/historia>

Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi. Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja. 2011. Ulkoasiainministeriö. Tulostettu 30.4.2013.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=210550&contentlan=1&culture=fi-FI#raportit>

Söderman, J. 2006. Läpimurron aikaa. Teoksessa Friman-Korpela, S. & Mäki, A.- M. (toim.) Romanit toimijoina yhteiskunnassa. Romaniasiaain neuvottelukunta 50 vuotta - juhla julkaisu. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006: 5. Sosiaali- ja terveysministeriö, 10 - 14. Tulostettu 31.3.2013.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=600950&name=DLFE-10109.pdf

The situation of Roma in 11 EU Member States. Survey results at a glance. 2012. European Union Agency for Fundamental Rights. Tulostettu 27.5.2013.
<http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance>

Toikko, T. 2006. Asiakkaiden osallistuminen palveluiden kehittämiseen. Työpoliittinen Aikakauskirja 3/2006, 13 - 22. Tulostettu 12.4.2013.
http://www.työlinja.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/2006/03/toikko.pdf

Toivanen, R. 2012. Romanit ja kulttuuri. Selvitys romanien osallisuudesta ja osallistumisesta kulttuuritoimintaan Suomessa. Ihmisoikeusliiton selvitys 1/2012. Ihmisoikeusliitto. Tulostettu 7.5.2013.
http://www.ihmisoikeusliitto.fi/images/pdf_files/Romanit%20ja%20kulttuuri.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tulostettu 14.9.2013.
<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tulostettu 14.9.2013.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlay-context=fi/ohjeet-ja-julkaisut

Varokaa, mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. 2010. Helsingin kaupungin museo & Musée d'Histoire de la Ville de Luxembourg. Tulostettu 31.3.2013.
<http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/Teksti%20Varokaa%20Mustalaisia.pdf>

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveysten palvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes. tulostettu 12.4.2013. <http://www.tekes.fi/Julkaisut/matkaopas.pdf>

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Viitattu 27.5.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu-UPR. Suomen toinen kansallinen raportti. 29.2.2012. Tulostettu 26.5.2013.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=42553&contentlan=1&culture=fi-FI>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Tulostettu 18.4.2013.
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf

Youth Participation in Development. A Guide for Development Agencies and Policy Makers. 2010. London: Students Partnership Worldwide/DFID-CSO Youth Working Group. Tulostettu 29.5.2013.
http://ygproject.org/sites/default/files/6962_Youth_Participation_in_Development.pdf

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Alueellista nuorisotyötä ohjaavat periaatteet. Esite. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Berg, L. 2008. Romaniprojektin loppuraportti. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Huuhtiainen, P. 2013. Työllistämiskokonaisuudesta. Email pirjo.huuhtiainen@hel.fi 21.3.2013. Tulostettu 29.4.2013.

Mattila, J., Huuhtiainen, P., Kienanen, A-M., Toivonen, M., Danska-Honkala, K., Ben Hmidou, N. & Kaiser, K. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen monikulttuurisuustyön strategia- ja toimenpideohjelma 2005 - 2007. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2011. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2012. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Nuorisoasiainkeskus 2004. Nuorisoasiainkeskuksen monikulttuurisuustyön strategia ja toimenpideohjelmatyöryhmän muistio 10.11.2004

Nuorisoasiainkeskus 2012a. Romaniryhmän tapaamisen muistio 2.4.2012.

Nuorisoasiainkeskus 2012b. Romaniryhmän tapaamisen muistio 4.6.2012.

Nurmi, T. 2010. NevoDrom -projektin väliarviointiraportti. Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Otaniemi. Espoo. Opinnäytetyö.

Oksman, I. 2010. Asiakkaat palvelujen arvioijina. Asiakkaiden tulkintoja työllistymistä edistävästä palveluista. Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Tikkurila. Vantaa. Opinnäytetyö.

Romanityö Alpossa. Diaesitys. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Siurala, L. 2011. Miten NK parantaa maailmaa vuoteen 2016? 15.11.2011. (Nuorisoasiainkeskuksen strategia)

Toiminnanjohtajan tehtävät. 2010. 19.10.2010. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.

Witting, S. 2013. Romaninuoria TYKOssa. Email sonja.witting@hel.fi 13.5.2013. Tulostettu 15.5.2013.

KUVAT

Kuva 1 Nuorten osallistumisen jäävuori	12
Kuva 2 Osa Viikkosanomien artikkelista vuodelta 1953	29
Kuva 3 Työntekijöiden unelmien ryhmittelyä.....	56

KUVIOT

Kuvio 1 NevoDrom -projektin asiakkuusprosessi	24
Kuvio 2 Sosiaalityön tiedontuotannon ja asiantuntijuuden kehityssuuntia	37
Kuvio 3 Kehittämishankkeen prosessin kuvaus.....	43
Kuvio 4 Aineiston ja analyysin dialogisuus.....	51

TAULUKOT

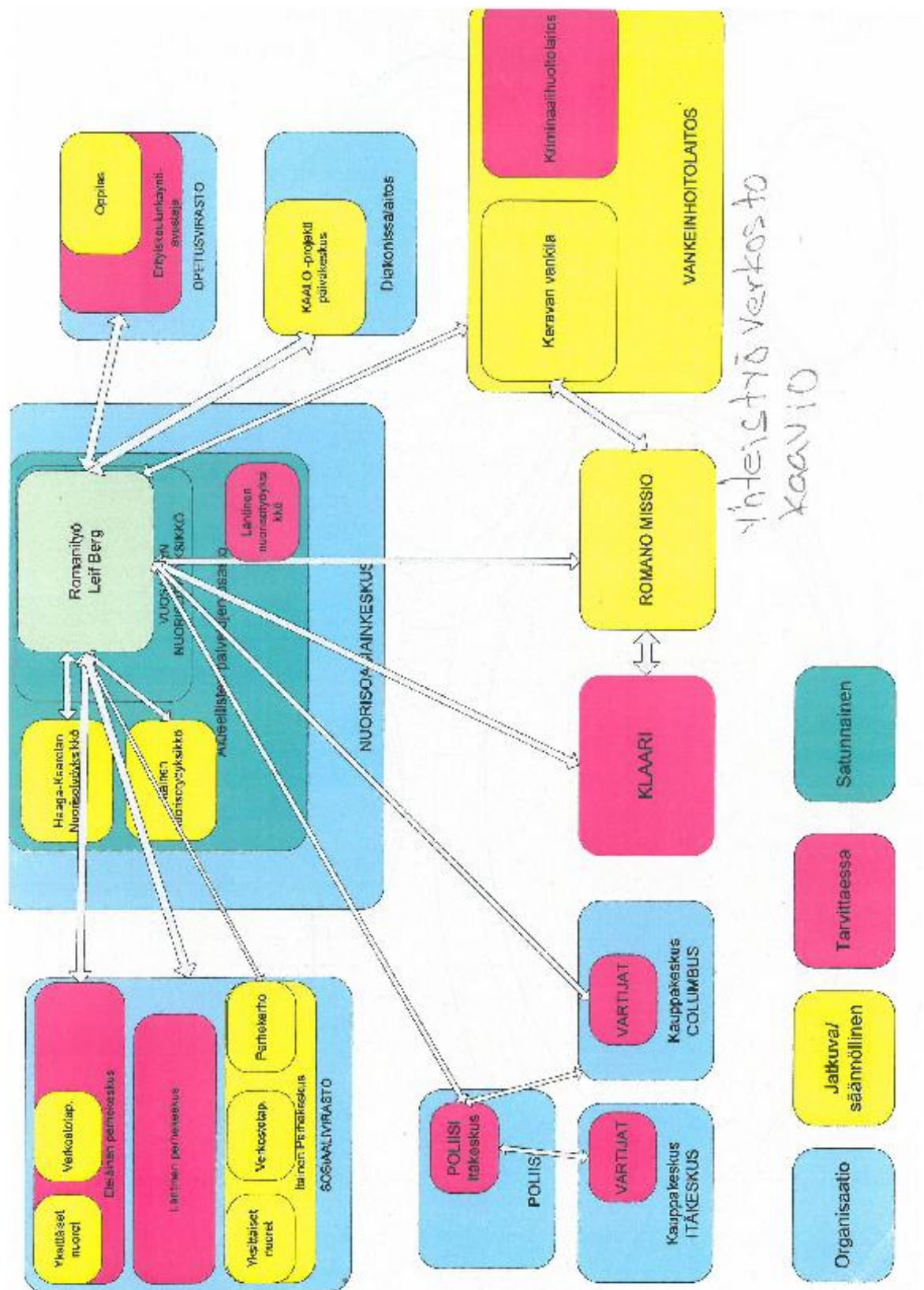
Taulukko 1 Nuorisoasiainkeskuksen organisaatiokaavio	18
Taulukko 2 Kehittämishankkeen aineistot	44
Taulukko 3 Avainkategorioiden muodostaminen	62
Taulukko 4 Aineistojen dialoginen tulkinta	64
Taulukko 5 Haastatteluaineiston analyysin lopputulos.....	65

LIITTEET

Liite 1 Romaniprojektin verkostot (Bergin mukaan)	114
Liite 2 Työntekijöiden 1 fokusryhmän teema-analyysi	115
Liite 3 Romaninuorten haastattelurunko	117
Liite 4 Romaninuorten fokusryhmän diaesityksen sisältö	119
Liite 5 Työntekijöiden 3. fokusryhmän diaesityksen sisältö	120
Liite 6 Ehdotus johtotiimille	122

Liite 1 Romaniprojektin verkostot (Bergin mukaan)

Liite 2 Työntekijöiden 1 fokusryhmän teema-analyysi

Ryhmätyössä esiintynyt alkuperäinen ilmaus	Avainkategoria	Teema
Romaninuorisotyötä tehdään yhteistyössä Helsinki-Espoo-Vantaa	Romaninuorisotyötä toteutetaan pääkaupunkiseudun kuntien yhteistyönä.	Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä
Eri PKS:n kunnissa olisi romaninuorisotyöntekijöitä ja työpariutta heidän välillään	Pääkaupunkiseudun kunnissa on romanitaustaisia nuorisotyöntekijöitä. Työparityöskentely mahdollistuu yli kuntarajojen.	
Romanityötä tehdään PKS-yhteistyössä -kuntarajat eivät enää loisi asiakkuusesteitä esim. NevoDromin toiminnassa	Kuntarajat eivät muodosta asiakkuusesteitä toiminnassa.	
Romanioppareita ja -harjoittelijoita on jatkuvasti nuorisotyön toimipaikoissa ympäri Helsinkiä (ei vain tiettyissä paikoissa)	Työharjoittelu, palkkatukityö ja oppisopimuskoulutus romaninuorille on laajasti mahdollista nuorisotoimessa.	Romaninuorten koulutus ja työllistyminen
Entistä useampi saa koulut loppuun, ammatin ja pääsee työelämään	Entistä useampi romaninuori hankkii koulutuksen ja pääsee mukaan työelämään.	
KV -hankkeet: vaihdot, leirit	Romaninuorisotyössä on kansainvälisyyttä vahvistavaa toimintaa.	Kansainvälinen toiminta
Tutustuminen muihin Euroopan romaneihin	Euroopan muiden romanien tilanne tunnetaan.	
Romanikulttuurista on tietoa saatavilla kaikille kiinnostuneille, nuorille ja ammattilaisille	Romanikulttuurista viestitään monipuolisesti.	Romanikulttuurista viestiminen
Ennakkoluuloista romanikulttuuria kohtaan on päästy eteenpäin tiedon ja kokemuksen/kohtaamisen kautta	Asenteisiin vaikutetaan viestinnän ja kohtaamisen keinoin.	
Yhdenvertainen kohtelu yhteiskunnassa	Romanien kohtelu on yhdenvertaista valtaväestön kanssa.	
Romanitalo; sosiaalityö, NevoDrom, nuorisotyö, järjestöt, opetusvirasto, jne -myös ”henkinen talo”, tai vaihtuva paikka (Hki-Vantaa-Espoo)	Romaninuorten oma kohtaamispaikka, jossa on keskeiset palvelut saatavilla.	Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille
Romaninuorten päiväkeskus; 13-25 v., auki 2 kertaa viikossa, paikalla nuorisotyöntekijöitä, työvoima- ja sosiaaliviranomaisia...	Romaninuorten päiväkeskus, jossa on keskeiset palvelut saatavilla.	
Tarpeeksi joustava työmuoto, myös nopea. Tarvelähtöinen.	Romaninuorisotyö on joustavaa ja nopeasti tarpeeseen reagoivaa.	
Puuttuminen tarpeeksi ajoissa -nuorten löytäminen -ennalta ehkäisy on halvempaa	Romaninuorisotyö löytää asiakkaansa ja toimii ennaltaehkäisevässä roolissa.	
Yksilöllinen tuki; ei kuitenkaan luukulta toiselle pompottelua	Nuorilla on mahdollisuus saada yksilöllistä palvelua ilman monimutkaisia palvelupolkuja.	

Ryhmätyössä esiintynyt alkuperäinen ilmaus	Avainkategoria	Teema
Eri virastojen välinen kankeus pois - tiedonsiirto - omaan napaan tuijotus (ylpeys)	Yhteistyö eri virastojen kanssa toimii.	Yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa
Romanijärjestöistä työntekijäresursseja	Yhteistyötä tehdään eri romanijärjestöjen kanssa.	
Romaninuorisotyö ja romaniperhetyö ovat tiiviissä yhteistyössä; parityössä molempien osaaminen on käytössä	Eri työmuodot täydentävät toistensa osaamista.	
Tiiviimpää yhteistyötä eri ammattilaisten kesken romanityössä, esim. perhe + nuorisotyö + (esim.) Kaalo	Eri toimijoiden välinen yhteistyö on tiivistä.	
Valtakunnallinen yhteistyö	Romaninuorisotyö toimii yhteistyössä valtakunnallisella tasolla.	
Enemmän romanityöntekijöitä	Romanitaustaisten työntekijöiden määrä kasvaa.	Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät
Romaninuoria osallistuu kaikkiin nuorisotyön palveluihin Helsingissä (ei vain esim. tietyissä toimipaikoissa)	Romaninuorten osallistuminen kaikkiin nuorisotyön palveluihin on mahdollista.	Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen
Oman kulttuurin säilyttäminen -on voimavara!!?	Romanikulttuuri säilyy ja toimii romaninuoren voimavarana.	Romanikulttuuri ja -kieli
Kieli osana omaa kulttuuria	Romanikieli vahvistuu.	
NevoDrom vakinaiseksi työmuodoksi	NevoDrom toiminta vakinaistetaan.	Taloudelliset resurssit romanityöhön
Rahoitus kuntoon - pitkäjänteisyys pätkät vie uskottavuutta	Romanityöhön osoitetaan määrärahat.	
Integraatio ja vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa	Romaninuorten vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa vahvistuu ja integraatiota tapahtuu.	Integraatio ja vuorovaikutus
Romaninuoret ovat mukana nuorisotyön suunnittelussa ja toteuttamisessa, esim. ydinruudissa ym.	Romaninuoret osallistuvat nuorisotyön suunnitteluun ja toteutukseen.	Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet
Osallisuus -esim. Ruuti	Romaninuoret ovat mukana Ruuti-toiminnassa.	

Liite 3 Romaninuorten haastattelurunko

Romaninuorten haastattelut Haastattelurunko

Haastattelun alustus

- ➔ Mitkä ovat avauskysymykset: helppous, mielenkiintoisuus. Vastaajan tulisi tuntea, että hän osaa vastata kysymyksiin ja että keskustelu on mielenkiintoista. Ihmiset, yleinen elämänmeno ja tavallisten ihmisten jokapäiväiset ongelmat.
- ➔ Käsitteiden määrittely ennen kysymystä; esim. viranomaisten luetteleminen.

-keskustelua siitä, onko ennen ollut haastateltavana ja mitä haastattelun aikana tapahtuu ja mihin haastattelu liittyy

- teemat valittu työntekijöiden ideoiden pohjalta
- tavoite on sada aikaan uusi romaninuorisotyön toimintasuunnitelma 9-25 –vuotiaalle lapsille ja nuorille, haastateltavat ovat vanhemmasta päästä, koska arvelimme heillä olevan näkemystä ja tietoa asiaan liittyen, nuorempien on vielä vaikea hahmottaa tärkeysjärjestyksiä
- luottamuksellisuuden korostaminen, voi kertoa vain sen mitä itse haluaa
- toteaminen sille, että nauhoitus on ok

1. Taustoittavat kysymykset

- ikä
- asuinpaikka (vähintään kaupunki)
- perhetausta
- elämäntilanne: onko koulussa, opiskeleeko, töissä, työtön, jne.
- nuorisoasiainkeskuksen tuttuus
- miten on nuorempana viettänyt vapaa-aikaansa
- Suomen romanien tuttuus

2. Romaninuorten koulutus ja työllistyminen

- kavereiden opiskelu- ja työllisyystilanne
- koulunkäynnin ja opiskelun tärkeys ja hyöty
- mitä mahdollisuuksia opiskelun tilalla, jos ei tärkeää
- mistä saa/on saanut tietoa mahdollisuuksista
- esikuvat
- romaninuorten toiveammatit
- hyvän työpaikan ominaisuudet

3. Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille

- itselle tärkeimmät palvelut
- viranomaispalvelujen tarve ja käyttö
- esteet palvelujen saatavuudelle
- mistä saa/hankkii tietoa palveluista
- mikä helpottaisi palvelujen saatavuutta

4. Romanikulttuuri ja –kieli

- merkitys itselle
- mikä arvokkainta ja kauneinta
- mikä tärkeintä ja sellaista, mitä haluaa säilyttää ja vaalia
- romanien temperamentti, luonne
- romanien lahjakkuus ja osaaminen
- romanien historia ja sen vaikutus
- vaeltaminen ja liikkuminen paikasta/paikkakunnalta/maasta toiseen
- romanikieli
- muiden maiden romanien kulttuuri ja tilanne
- vanhempien romanien kunnioittaminen ja häpeäminen
- romaninuorten omat tapaamiset

5. Integraatio ja vuorovaikutus

- luottamus valtaväestöön tai sen puute
- kanssakäyminen valtaväestön kanssa
- ystävät valtaväestön piiristä
- ainoana romanina koulussa/työssä?
- valtaväestön edustajat ja romanikulttuuri
- syrjinnän tai loukatuksi tulemisen kokemukset
- suhde muihin vähemmistöihin
- yhteinen toiminta valtaväestön kanssa

6. Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät

- aikuisten työntekijöiden merkitys
- romanitaustaisten työntekijöiden merkitys ja haasteet
- valtaväestön työntekijöiden merkitys ja haasteet

7. Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet

- halu ja tarve muuttaa asioita
- mihin haluaisi vaikuttaa
- tieto yhteiskunnan toimintatavoista ja päätöksenteosta

8. Omat unelmat tulevaisuudessa?

- Minkälaisia unelmia itsellä on tulevaisuuden suhteen?
- Jos ajatellaan tästä viisi vuotta eteenpäin, niin miten toivoisi asioiden olevan, jos omat unelmat olisivat käyneet toteen?
- Jos ottaisi valokuvan tilanteesta, niin mitä kuvassa näkyisi?

Muut teemat:

- Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen
- Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä
- Yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa
- Romanikulttuurista viestiminen
- Valtakunnallinen yhteistyö
- Kansainvälinen toiminta
- Taloudelliset resurssit romanityöhön

Liite 4 Romaninuorten fokusryhmän diaesityksen sisältö

Romaninuorten tapaaminen 10.3.2013

DIA 1. Romaninuoret liikkuvat ja käyttävät palveluja pääkaupunkiseudulla yli kuntarajojen.

DIA 2. Romaninuorten mielestä koulutuksen ja ammatin saaminen on erittäin tärkeää.

- Ala-asteen opettajat olivat antaneet paljon apua ja heidän toimintaansa sai paljon kiitosta.
- Työvoimatoimistosta saa myös paljon tietoa.
- Ammatinvalintaan ja koulutukseen hakeutumiseen vaikuttaa paljon tuttavien esimerkki ja oma perhe.
- Erilaisista ammateista ja mahdollisuuksista on liian vähän tietoa.
- Jos jatkokoulutukseen ei hakeuduta tai päästä heti ysluokan jälkeen, on sinne meneminen jatkossa paljon vaikeampaa.
- Työpaikoilla vastaan tulevat syrjivät asenteet vaikeuttavat harjoittelu- ja työpaikkojen saamista.

DIA 3. Romanityöntekijät ovat tärkeitä nuorille.

- Romanityöntekijät saavat nuoret tulemaan mukaan toimintaan.
- Romanityöntekijöiltä saa tukea ja apua kaikenlaisissa asioissa.
- Kunnioitussäännöt on tärkeää huomioida toiminnan suunnittelussa.

DIA 4. Nuorisosiainkeskuksen toimintaan osallistumisessa tärkeitä ovat kaverit ja hyvä paikka

DIA 5. Romanikulttuuri on nuorilla sydämessä.

- Tärkeimpiä ovat vanhempien ihmisten kunnioitus ja kauniit käytöstavat.
- Romanikieli koetaan tärkeäksi, mutta sitä ei puhuta arjessa esim. perheen kesken.
- Jos romani jotain haluaa, se menee vaikka läpi harmaan kiven! Jos tahdotaan tehdä jotain, niin siinä onnistutaan!
- Nuoret tarvitsevat kasvaessaan tukea vaikeasti puheeksi otettavissakin asioissa, mutta täytyy huomioida että se tehdään kulttuurisesti oikein.
- Minuutti ja mieli!

DIA 6. Romaninuorilla on paljon kokemuksia syrjivästä tai rasistisesta kohtelusta.

- Tuntemista ja luottamusta voi syntyä vain henkilökohtaisen kokemuksen kautta.
- Henkilökohtaisen kokemuksen saamiseksi tulisi suunnitella yhteistä toimintaa valtaväestön kanssa.

DIA 7. Romaninuorilla on vain vähän tietoa ja kokemusta yhteisiin asioihin vaikuttamisesta.

- Nuoret haluaisivat vaikuttaa konkreettisiin, jokapäiväisiin asioihin.

DIA 8. Nuorisotyöntekijät toivovat, että...

- romaninuorisotyötä tehtäisiin yhteistyössä Helsingin, Vantaan ja Espoon kesken
- kaikki nuorisotalot olisivat hyviä ja turvallisia romaninuorille, ja että kaikki työntekijät olisivat nuorten mielestä hyviä
- nuorisotyöntekijät tuntisivat paremmin romanikulttuuria
- nuorisotyössä voitaisiin kertoa laajemmin erilaisista koulutusmahdollisuuksista ja auttaa koulutukseen haussa
- romanikieltä voitaisiin opiskella Romaniclubilla
- valtaväestön ja romaninuorten kesken toteutettaisiin toimintaa yhdessä suunnitellen
- hyvistä jutuista kerrotaisiin lehdissä, netissä, televisiossa, ym.

Työntekijöillä on nuorilta todella paljon kysyttävää, joten he toivovat, että toimintaa suunniteltaisiin ja toteutettaisiin jatkossa yhdessä romaninuorten ryhmän kanssa!

DIA 9. Kiitos teille kaikille todella paljon, toivottavasti voimme suunnitella ja toteuttaa romaninuorisotyötä jatkossakin yhdessä☺

Liite 5 Työntekijöiden 3. fokusryhmän diaesityksen sisältö

DIA 1 Romanityöryhmän tapaaminen 18.3.2013

DIA 2 Työntekijöiden unelmista esille nousseet teemat olivat

- Pääkaupunkiseudun kuntien välinen yhteistyö romaninuorisotyössä
- Romaninuorten koulutus ja työllistyminen
- Kansainvälinen toiminta
- Romanikulttuurista viestiminen
- Matalan kynnyksen palvelukokonaisuus romaninuorille
- Yhteistyö kaupungin eri virastojen ja romanijärjestöjen kanssa
- Valtakunnallinen yhteistyö
- Romanitaustaiset (nuoriso)työntekijät
- Nuorisoasiainkeskuksen toimintaan osallistuminen
- Romanikulttuuri ja -kieli
- Taloudelliset resurssit romanityöhön
- Integraatio ja vuorovaikutus
- Romaninuorten vaikuttamismahdollisuudet

DIA 3 Romaninuorisotyön kehittäminen

Lähtökohtana työntekijöiden unelmat

- Nuorten haastattelut (8 kpl)
- Haastattelujen analyysi
- Analyysi työntekijöiden ryhmälle kommentoitavaksi
- Analyysi ja työntekijöiden kommentit nuorten ryhmälle kommentoitavaksi
- Nuorten ryhmän kommentit työntekijöille johtopäätösten tekemistä varten

DIA 4 Romaninuorten haastattelujen teema-analyysin tulokset

DIA 5 Haastatteluaineiston tulosten pohjalta nuorisotyöntekijät

toivoivat, että...

- romaninuorisotyötä tehtäisiin yhteistyössä Helsingin, Vantaan ja Espoon kesken
- kaikki nuorisotalot olisivat hyviä ja turvallisia romaninuorille, ja että kaikki työntekijät olisivat nuorten mielestä hyviä
- nuorisotyöntekijät tuntisivat paremmin romanikulttuuria
- nuorisotyössä voitaisiin kertoa laajemmin erilaisista koulutusmahdollisuuksista ja auttaa koulutukseen haussa
- romanikieltä voitaisiin opiskella Romaniclubilla
- valtaväestön ja romaninuorten kesken toteutettaisiin toimintaa yhdessä suunnitellen
- hyvistä jutuista kerrotaisiin lehdissä, netissä, televisiossa, ym.
- Työntekijöillä oli nuorilta todella paljon kysyttävää, joten he toivoivat, että toimintaa suunniteltaisiin ja toteutettaisiin jatkossa yhdessä romaninuorten ryhmän kanssa!

DIA 6 Yhteistyö Helsingin, Vantaan ja Espoon kesken

- Nuorten mielestä idea oli hyvä ja kannatettava, ja osallistuminen esim. Vantaan puolella järjestettävään toimintaan olisi heidän mielestään helppoa.
- Nuoret tosin totesivat, että eivät juuri näe tai tunne espoolaisia romaneja, vaikka tietävät siellä asuvan romaneja.

"Se on niinku ihan vieras maailma. Se on ihan uus kaupunki, kokonaan. Tohon Leppävaaran jälkeen, sit alkaa semmonen: Missä mä oon?"

DIA 7 Hyvät ja turvalliset nuorisotalot sekä romanikulttuuria tuntevat ohjaajat

"Kaverit ja työntekijät. [Vaikuttaa] tosi paljon. Jos tääl ois ollu huonot työntekijät luulet sä et me oltais käyty täällä."

DIA 8 Erilaisista koulutusmahdollisuuksista kertominen ja koulutukseen hakeutumisessa auttaminen: perheen tuki?

"Niinku mun mielest just tuo että jos mä nyt aattelen mun niinko lapsuutta ni ei mun vanhemmat oo ees, no ei mulle oo koskaan ees sanottu et mee opiskeleeeen tai jotain. Saatika siitä et ne ois tienny. Mut se että nyt ko ne tulee jonnekin nuorisotalolle ni siel on työntekijöitä kuka voi niinko auttaa siinä asiassa ko ne vanhemmat ei välttämättä... jollakin voi olla joku mummo ja ukki kasvattajana tai, seittämänkymppisiä, ni mistä ne voi tietää jostakin opiskelusta. Se ko ne tulee tänne ni ne saa ohjausta sitte niinko kumminki työntekijältä että tämmönen mahdollisuus on."

DIA 9 Erilaisista koulutusmahdollisuuksista kertominen ja koulutukseen hakeutumisessa auttaminen: yläasteen musta aukko?

"Eri luokassa oli eri tunniti niin oli niin monta opettajaa sit loppujen lopuks"

"Ei ne päässy semmoseen tuntumaan niinku"

"Sit mitä yleensä mikä romaninuorille, on se tyttö tai poika, ne kun menee yläasteelle, ne menee semmoseen ikään et se ei kiinnosta se koulu. Se on harva kellä se kiinnostaa."

"No ku se tietää että se ei oo pakollista. Sähän pystyt niinku eri opettajille selittää ihan mitä vaan. Pystyt niinko lintsaa niin helposti"

"Mä ko olin ala-asteella ni siellä oli selvät säännöt, että kouluun piti tulla ja näin ja näin. Mä ko olin yläasteella ni opettaja sano jos ei sua kiinnosta tos on ovi lähe pois. No automaattisesti mä lähin pois ja tein mitä mä halusin. Annettiin valtaa ni mä käytin valtaa hyödyks."

"Just se varmaan tekee ku siel ei oo sitä aikuista kuka on niinku se turva tai se kehen voi niinku luottaa."

DIA 10 Erilaisista koulutusmahdollisuuksista kertominen ja koulutukseen hakeutumisessa auttaminen: vertaistutkimus?

"Mut mä en kannata sitä, et menee toisen mustalaisen kans opiskelemaan. Sä aina haet sen tuen siitä et sul pitää olla joku rinnalla."

"Sä kummiskin jossain vaiheessa elämää sä joutut jonkun asian tekemään yksin, et siel ei oo toista mustalaista, ni sulla on sitä kummiskin takana et mä oon ennenki tän tehny, mä pystyn tekemään tän yksin."

"Mä aattelen just toistepäin, et tarvis olla."

"On hyvä olla oikeesti yks, mikä sit kumminki vetää sinne et hei mun kaveri on siellä, mä meen kans."

DIA 11 Työpaikkojen syrjivät asenteet

"Romaneista on tehty se semmonen kirja, että Palkkaisitko romanin. Siin on kaikkee niinku justiin että miten huomioijaan ja ku on näitä... et se pitäis olla joka paikassa. Et ne tietäis sitten että miten niinku."

"Niinku sunkaan ei tarvi tietää mitään tai niinku silleen tietää ja tietää, mutta sun ei tarvi huomioida semmosia tiettyjä juttuja. Mut semmonen jos mä vaikka sanon sulle jotain että ei ymmärretä väärin. Et meillähän on ne sananparretkin niin erilaisia et heti otetaan sit et mitähän se tarkoittaa, et tää meni nyt ihan."

"Ei se tuota meille niinku vaikeutta, vaik niinku valtaväestö tai joku pomo tai joku voi luulla et no miten tää voi ottaa, et täl on niin hankalaa nää kaikki. Et ei se tunnu meille hankalalta. Me osataan jos vaikka on joku tilanne et [...] me osataan ite hoitaa se asia. Kun me ollaan niinku ite totuttu siihen."

DIA 12 Yhdessä romaninuorten kanssa

"Niinku mitä mä aattelin, ois hyvä silleen et esimerkiks niinko jonain, jonku päivän sovitte keskenänne ja sinä päivänä me tullaan sinne, istutaan vaik tämmöseen huoneeseen ja sinne tulee vaikka viis kuus, ja te kyselte kysymyksiä, vaihtelette sitä porukkaa ja. Et esimerkiks meillähän on niin huono tieto tavallaan tai, jos sä kerrot mitä me voitais tehdä, en mä tiijä, jottainha me voitais tietenkä."

"Mehä tehtäis mitä vaan. Jos sä sanot vaikka että tehäänkö sitä ja sitä, joo tehään vaan."

DIA 13 Yhdessä romaninuorten kanssa

"Et me ollaan niin huonoja tavallaan tuomaan sitä, et no me tehtäis tätä ja tätä"

"Tai täs on niinku vähä niinku listattuna et no näitä kaikkia pystyttäis tekeen. Et nyt ottakaa te vaikka ne päällimmäiset mitä te tekisitte."

"Tätä me voitais tarjoo, pystyis, haluisitteko. Sit ois tätä. Vähä niinku yhdessä tavallaan tuua ne."

"Et tää juttu ois parempi näin ja näin."

"Niinku nyt. Et ei tee siitä sitten niinku numeroo niinku meille."

DIA 14 Yhdessä romaninuorten kanssa

"Siittä sinä ja sinä ja sinä."

DIA 15 Seuraava steppi!

- Romanityön toimintasuunnitelman keskeiset nostot
- Konkreettisia toimenpide-ehdotuksia pohtiva ryhmä/ryhmät
- Voitaistietä tehdä yhteinen romanityön toimintasuunnitelma kepo-alpo –yhteistyönä? NK:n romanityön suunnitelma, jossa molempien osastojen tekemiset...?

Liite 6 Ehdotus johtotiimille

Tervehdys johtotiimin jäsenet!

Nuorisoasiainkeskuksessa on vuodesta 2009 toiminut romanityötä tekevien työntekijöiden ryhmä, jonka tarkoituksena on ollut parantaa tiedonkulkua viraston sisällä ja vahvistaa romaninuorisotyössä tehtävää yhteistyötä sekä nuorisoasiainkeskuksessa että yhteistyökumppaneiden kanssa. Ryhmässä on ollut työntekijöitä sekä alueellisten palvelujen osastolta, NevoDrom –projektista että työllistämiskokonaisuudesta. Ryhmän koollekutsujana ja sihteerinä on toiminut monikulttuurisen työn suunnittelija Sini Perho. Ryhmään on kuulunut pysyvästi kahdeksan jäsentä, mukana on ollut sekä toiminnanjohtajia että nuoriso-ohjaajia ja osallistujista osa on ollut romanitaustaisia. Ryhmän tapaamisia on sovittu tarpeen mukaan ja se on kokoontunut noin kolmesta neljään kertaa vuodessa.

Syksyllä 2012 ryhmä lähti mukaan toiminnanjohtaja Katri Kairimon opintoihin liittyvään kehittämishankkeeseen, jonka tarkoituksena oli saada aikaan alueellisen romaninuorisotyön uusi toimintasuunnitelma. Alkuperäinen toive ja tarve työskentelylle lähti nuoriso-ohjaaja Leiff Bergiltä, joka on pitkään toiminut alueellisesta romaninuorisotyöstä vastaavana nuoriso-ohjaajana. Kehittämishankkeeseen saatiin lupa nuorisotoimenjohtaja Lasse Siuralalta ja ensimmäinen tapaaminen hankkeeseen liittyen järjestettiin elokuussa 2012.

Kehittämishankkeessa lähdettiin liikkeelle nuorisotyöntekijöiden unelmista ja toiveista, joiden pohjalta muodostettiin kolmesta erilaista teema-aluetta. Näistä teemoista Katri Kairimo teki loka-marraskuussa yksilohaastattelun kahdeksalle 17 – 23 –vuotiaalle nuorelle romanille. Haastattelut litte-roitiin ja litteroitu aineisto analysoitiin, jonka jälkeen analysoitu aineisto esiteltiin sekä romanityöryhmälle että romaninuorten ryhmälle. Kehittämishankkeessa keskeisessä roolissa on siis ollut romaninuorten haastattelujen kautta saatu tietopohja työn sisällöille sekä materiaalin dialoginen käsittely työntekijöiden ja nuorten ryhmien välillä. Kehittämishankkeessa tärkeitä periaatteita ovat olleet romaninuorten vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen ja nuorten ottaminen uudella tavalla mukaan toiminnan suunnitteluun.

Yhteisen työskentelyn kautta nousivat tärkeimmiksi romaninuorisotyön painopistealueiksi seuraavat:

- Nuorisoasiainkeskuksen kaiken toiminnan kehittäminen romaninuorten näkökulmasta hyväksi ja turvalliseksi
Nuorten mielestä nuorisotyöntekijät ovat kavereiden lisäksi se toinen merkittävä tekijä, joka joko mahdollistaa tai estää toimintaan osallistumisen. Nuorisotyöntekijöiden osaamista romaninuorten kanssa toimimiseksi tulisi vielä lisätä, jotta alennettaisiin nuorten kynnystä osallistua laajasti nuorisoasiainkeskuksen toimintaan.
- Romaninuorten tukeminen koulutukseen ja työelämään pääsyssä
Peruskoulun yläaste on romaninuorille erityisen riskialtis vaihe, jossa heille on tarjolla vain vähän toivomaansa tukea ja kontrollia. Nuoret eivät myöskään saa riittävästi tietoa erilaisista koulutusmahdollisuuksista ja pääsy esim. työharjoittelupaikkoihin on pääväestöä haasteellisempaa.
- Romaninuoriin kohdistuvan syrjinnän ja rasismien vähentäminen sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen nuorisoasiainkeskuksen romanityön avulla
Romaninuorilla oli erittäin paljon kokemuksia erilaisista syrjintätilanteista sekä avoimesta että piilevästä rasismista. Nuoret kokevat joutuvansa tekemään töitä kaksin verroin muihin verrattuna sen eteen, että tulisivat hyväksytyiksi tasavertaisiksi yhteiskunnan jäseniksi, eikä sekään

aina auta. Nuorten mielestä yhteistä ymmärrystä luo ja kasvattaa vain yhteinen tekeminen, jonka kautta voi rakentaa luottamusta puolin ja toisin.

- Romaninuorten osallistuminen heille tarkoitetun toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen myös jatkossa
Nuoret toivoivat, että jatkossakin voitaisiin työskennellä yhdessä kehittämishankkeessa toimintatapaisesti. Koska nuoret kokivat omat tietonsa toiminnan mahdollisuuksista riittämättömiksi, he toivoivat ohjaajilta valmiita ideoita, joita sitten voitaisiin yhdessä jalostaa eteenpäin. Ohjaajien mielestä on puolestaan mahdotonta enää jatkossa suunnitella toimintaa ilman yhteistyötä nuorten ryhmän kanssa.
- Romanityössä lähdetään etsimään kumppanuutta Vantaan nuorisotoimesta
Romaninuoret käyttävät palveluja jo nyt joustavasti yli kuntarajojen, ja toiminnan sijainti ei ole esteenä osallistumiselle. Tavoitteena on jatkossa laajempikin PKS –yhteistyö, mutta ryhmän mukaan erityisen merkittävää olisi saada aikaan kumppanuutta Vantaan nuorisotoimeen, jossa on jo toimivaa yhteistyötä esim. Länsi-Vantaan ja Haaga-Kaarelan kesken.

Kehittämishankkeen tulosten pohjalta romanityön ryhmä esittää nyt johtotiimille seuraavan ehdotuksen:

Nuorisoasiainkeskuksen romanityölle laaditaan yksi yhteinen toimintasuunnitelma.

Romaniryhmän jäsenten mielestä kehittämishankkeessa esiin nousseet painopisteet linkittyvät keskeisesti nuorisoasiainkeskuksen neljään strategiseen painopistealueeseen. Lisäksi teemat liittyvät yhdenvertaisuuden edistämiseen ja näin myös vahvasti tulevaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Ryhmän jäsenten yhteisen näkemyksen mukaan toiminnan ja resurssien kannalta olisi järkevää laatia virastolle yhteinen toimintasuunnitelma romanityön kehittämiseksi. Toimintaan toivottaisiin jatkossa mukaan myös hallintopalvelujen osaston edustaja.

Ystävällisin terveisin,
romaniryhmän jäsenet

Leiff Berg, nuoriso-ohjaaja, alueellinen romanityö/Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikkö
Merts Berg, oppisopimusopiskelija, Läntinen nuorisotyöyksikkö, Pikku-Huopalahden nuorisotalo
Antti Ikonen, sosiaali-ohjaaja, Länsiluotsi
Katri Kairimo, toiminnanjohtaja, Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikkö
Marjo Nieminen, ts. toiminnanjohtaja, Länsiluotsi
Robin Nyman, työllistetty, alueellinen romanityö/Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikkö
Sini Perho, suunnittelija, alueellisten palvelujen osaston toimisto
Sonja Witting, nuorten ohjaaja, Työllistämiskokonaisuus